

האמן מפתח לתרי"ג מצוות

מה נורא הוא החוב הקדוש לקיים מצווה זו בכל תוקף עוז ותעצומות שהוא מפתח לכל התרי"ג מצוות שכל מצווה טעונה ברכה ומחויבין לעטרה כיאות למלך הכבוד כמו עיטור בכורים ממש. וצריך המברך להשתדל לברך דוקא בעת שאחרים מצויין אצלו בכדי שיעוטר ברכתו בעטרת אמן כדי לזכות ולזכות.

(ספר דרך סעודה)

ע"י האמן מתקבלת התפלה לפני הקב"ה

ברכות ותפילות שנעטרו באמן, אין למלאכים יכולת לנגוע בהם, שהרי כבר נתקבלה והגיע למלך הכבוד למעלה מעולם המלאכים.

(מנח"א ט,א)

ע"י עניית אמן זוכה לראות אור פני ה'

כשאדם מחזיק במצווה וזהיר בה בכל תוקף זוכה לראות בה ממש, כלומר בתוך תוכיותה של המצווה לראות פני ה', כי מגודל האור שנעשה בעולם העליון מהמצווה נטיף טלא גם בעולם הזה על נפש וגוף העושה ומרגיש אור גדול גם בעולם הזה החומרי, ועל דרך זה במצווה זו של עניית אמן שהיא תפארת ועיטור כל תרי"ג מצוות.

(מנח"א יב,א)

עניית איש"ר שקולה כשמירת שבת

עניית איש"ר שקול כשמירת שבת דעל שניהם אמרו שמוחלין לו שמץ עבודה זרה, ועל שבת אמרו בזוהר שנקרא מהמנותא שלימתא, ואיש"ר ככוונה הוא מהמנותא שלימתא.

וכמו שהשבת אות ועדות שהקב"ה ברא שמים וארץ, כך האמן, דהמברך והעונה שניהם עדים שהקב"ה אדון יחיד ומיוחד, וכמו ששם שבת לא נשתנה בשאר לשונות כך לשון אמן לא נשתנה.

(מנח"א יב,ב)

האמן תיקון התפילה

לפי שכתפילה בלחש מצוי מאד, שיפלו מחשבות זרות, וגם אם הקהל המתנינו עליו, איך יראה פניו לציבור, וכל שכן איך ירים ראש לפני מלך הכבוד, בזכרו שפיגל קרבן תפלתו במחשבה זרה, ועוד שביזה את מלך הכבוד, וזהו חילול שם שמים בסתר, ועונשו שהקב"ה מכריז עליו בגלוי, לכן המציאו לנו תרופה ורטיה למכה המובאשה הזאת. לשוב תיכף בינו לבין עצמו ולהתאמץ לכוון בחזרת הש"ץ מלה במלה. ובזה יתוקן הכל, ראשית, להחיות הדבורים המתים שנית שבעניית אמן יעוטרו כל ברכות הציבור.

(מנח"א יג,א)

ע"י עניית אמן נמשך עליו חוט של חסד

העונה אמן חוט של חסד ימשך עליו כאברהם אבינו שהיה ראש למאמינים והיה גם כן בעל החסד הראשון. דאמונה וחסד נאחזין זה עם זה.

(מנח"א יט,ב)

עניית האמן רפואה לכבד שמיעה

מי שיש בו יראת שמים גם אם יעמוד מרחוק הקב"ה יפתח אוזניו שישמע הברכה כדי שיעטר הברכה בעניית אמן, ולפי זה נראה שעניית אמן סגולה נפלאה לחזק חוש השמיעה.

(שם)

העונה אמן בכל כוחו זוכה לעשות תשובה

✓ אמר ר"ל כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן. (שבת קיט,ב)
 פרוש פתח של תשובה, כי תשובה נקרא שערי גן עדן, דהעונה אמן בכל כחו
 זוכה לעשות תשובה.

(בית אהרן, בראשית)

להרגיל בנו לעניית אמן הגדול שבחיובים

חיוב האב להרגיל בנו מקטנותו לענות אמן הוא החיוב הגדול מכל
 החיובים, וגם מוקדם בזמן טרם יכול לדבר, וקדמה לתורה שחיובה משיכול
 הקטן לדבר אביו מלמדו תורה.

(מנח"א א,ב)

האמן קרוי רפואה

א"ר יהודה ב"ר סימון אמן הנה יש בו ג' אספילאות, שבועה, קבלה,
 אמונה, (שבועות) ומעתה העונה אמן הרי הוא מאמין בכל כאברהם דכתיב
 ביה והאמין בה' ומקבל עליו אלקותו כקבלת כל ישראל התורה שהיה
 מאהבה כברית דערבות מואב, ובשבועה אומר שנשבע שמקבל עליו אלקותו
 ומאמין בו.

לכן נקרא האמן אספילאות מלשון רטיה. שהוא שמירה מעולה ורפואה
 שלא לעבור על רצון קונו.

(מנח"א ג,א)

השבח של האיש"ר אין לו הפסק

אמר ר' יודין כל העונה אמן בעוה"ז זוכה לענות אמן לעוה"ב. ופרשו שמכל קילוס היוצא מפי האדם בכוונה נברא מלאך. מכח האדם ורוחו נברא גוף המלאך, ומהכוונה שהיא נשמת האדם נברא נפש המלאך. והנה גוף המלאך אנו משיגים קצת אבל נפש המלאך אינו מושג כלל. ומפורש בקרא יהיו דברי אלה אשר התחננתי אל ה' קרובים אל ה' יומם ולילה לעשות משפט עבדו (מלכים א, ח) וצ"ב דאיך שייך שהדברים יהיו קרובים ויפעלו פעולתם תמיד ויש לומר תפילה עומדת לפני אדון עולמים לא רק בשעה שהתפלל אלא יומם ולילה תמיד קיימת ומתפללת לפני האדון ברוך הוא, וכמו שהוא ברוך הוא אין סוף, כמו כן התפילה עולה לאין סוף. ומעתה כשאדם עונה אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם עלמי עלמיא, הרי השבח הגדול והנורא הנה עומד חי לעולם עולמי עולמים ומשבח לצור עולמים בכל עת בלא הפסק.

(מנח"א ג, ב)

מה בין דורו של ישעיהו לדורו של ירמיה

בימי ישעיה הנביא היו כולם נזהרין בעניית אמן לכן נענש על שקראם עם טמא שפתים ומת במיתה שנסרו את פיו (יבמות מט) ובזכות עניית אמן זכו לכל הנחמות הגדולות שניבא ישעיהו.

משא"כ בימי ירמיהו שלא היו רוצים לענות אמן, וכדאיתא בספרי שלא היה אחד מהם שפתח פיו וענה אמן, עד שבא ירמיה וענה אמן, שנאמר ואען ואומר אמן ה', לכן כל ספר ירמיה מלא תמרורים וקנינות. ונתקיים בהם הניאוף וההסתר פנים.

(מנח"א ו, ב)

האיש"ר גדול מגילוי אליהו

כשמתקבצין ועונין קדיש, השכינה מסתלקת ובוכה על שהגלתה את בניה כדגרסינן פרק קמא דברכות תניא ר' יוסי אומר פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל בא אליהו ז"ל, ואמר לי מה קול שמעת בחורבה זו, א"ל שמעתי בת קול מנהמת כיונה ואמרת אוי לי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי את בני לבין האומות וכו'.

(מגורת המאור נג, כב, חא)

ומזה נבין עד היכן מגיע הנחת רוח של עניית האיש"ר, עם שגם תפילת ר' יוסי בחורבת ירושלים שזכה על ידה לקבל שלום מן השמים על ידי אליהו, לא הגיעה לנחת רוח של האיש"ר.

דהשבח הגדול והנורא הזה, כביכול מזיז כל כך עצמותו ומהותו עד שכביכול מתעבר על עצמו ותובע עלבון בניו בחזרה מיד עצמו, והרי מפורש מפי אליהו שזה השבח מקרב הגאולה ממש בתקיפות בחזקת היד

(מנח"א ז, א)

העונה איש"ר תפלתו מתקבלת בלא סיוע

✓ מובא בספרים, שתפילת הצדיק נעשה ככנפיים לתפילת הכלל להעלותה מעלה מעלה, וכל שכן אותם המעטרים את תפילת הציבור בעטרות אמן ואיש"ר ומכוונים את ליבם, שהוא גדול יותר מהמתפלל. וכל זה דוקא להמתפלל, אבל העונה איש"ר אין צריך סיוע שיכנסוהו.

(סדור נהורא השלם)

מדה כנגד מדה

כל העונה איש"ר בכל כוונתו, בעת צרתו, משום בכל צרתם לו צר ומתפלל

שיהיו שמייה רבא מברך, קורעין לו גזר דינו מדה כנגד מדה, יען שהוא מתפלל לכבוד ה' יתברך, עונה לו ה' יתברך מצרתו כעין שאחז"ל המתפלל בעד חברו הוא נענה תחלה.

(בית שמואל אחרון)

חדוש העולם

אחרי שיעשה הקב"ה סעודה ומחול לצדיקים ויאמרו קדיש יענו אמן כל פושעי ישראל ויתעורר עליהם רחמים רבים מקול הגדול ההוא ויתעורר הקב"ה לחדש עולמו.

(מדרש תלפיות)

בקול רם רבוי כבוד שמים

ענין אמירת האישי"ר בקול רם הוא כדי להרבות כבוד שמים בעולם, וכמו שביאר הרמב"ן פרשת בא, שבכל תפילה יש להגביר את הקול כדי לפרסם בכל העולם שה' אלוקינו הוא בורא ומנהיג את העולם בהשגחה פרטית ואין עוד מלבדו, ויש לענות האישי"ר דוקא בכח ובקול רם.

(יש שכר מתלמידי האר"י)

האישי"ר סגולה גדולה ונפלאה, לכל הישועות

וביותר ניתן לתמוה על אנשים שמחפשין סגולות וקמיעות סגופים ותעניות לכפרת עוונותיהם וכדומה, ומוצאין עליהם כמה וכמה אלפים, כל אחד לפי עשרו והצטרכותו לענין.

יותר טוב שיחזיקו בקביעות במצוות עניית אמן יהא שמייה רבא הבאה לידם בקלות ומסוגלת לכל הישועות לפרט ולכלל, ויזרזו אחרים

למצווה זו ויתעקשו בה תמיד, מה שאין כן אם מוציא מעותיו לטמיון על סגולות חיצוניות, שלא יועילו ולא יצליחו והוא מכלה כוחותיו לריק והמשכיל יתן על ליבו.

(כתבי החפץ חיים)

האישׁר הצלה מחבלי משיח

על ידי אמן יהא שמיה רבא ינצלו מחבלי משיח.

(הקדמת הגר"א לתקוני זוהר)

צוואת רבי משה חסיד

אני מזהיר אותך שתזהר מאד לא לבטל אישׁר או קדושה, אל ישיאך יצרך ✓
לומר שאתה עוסק בתורה ומצווה, רק תעמוד ותפסיק,

(צוואת ר' משה חסיד מפראג)

אישׁר סגולה להנצל הכעס

כשאדם כועס ח"ו נעשה סירכה בריאה שלו על ידי הכעס, והוא סכנה שלא יתהוה שם נקב ח"ו, והעצה לענות אמן יהא שמיה רבא בכח באותו יום, ויכוון שהשי"ת יבטל ממנו קליפת הכעס, וזה עצה נפלאה וסגולה גדולה ברק ומנוסה.

(בת מלך שומר אמונים רס"ח)

העונה אמן מרומים ישכון

העונה אמן בקול רם זוכה למעלה רמה כדכתיב (ישעיה לג) הוא מרומים ישכון סופי תיבות אמ"ן, דעל ידי שעונה אמן בקול רם יזכה לשכון מרומים בגן עדן עליון.

ואמרו חז"ל קטן מאימתי בא לעולם הבא משיאמר אמן, שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים, אל תקרי אמונים אלא שאומרים אמן. (סנהדרין קי"ב) היינו נמי שאומר אמן בקול רם, כי שומר אמונים סופי תבות ר"ם דעל ידי שעונה אמן בקול רם פותחין לו שערי גן עדן העליון.

(יפה ללב ח"ה, ס"ג)

העונה אמן זוכה לאושר ועושר

אמרו חז"ל שכר ברכה יו"ד זהובים (חולין פז, א) והוא הדין המקיים בכל יום מלת צדיק, דהיינו מאה ברכות אלף זהובים תשעים אמנים תשע מאות זהובים, יו"ד קדישים מאה זהובים, ד' קדושות ארבעים זהובים, והם יחד שני אלפים וארבעים זהובים בכל יום לפחות.

(צמח דוד ח"ב, דפ"ב)

ואם יזכנו השי"ת לימי שנותיו שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה, צא וחשוב כמה אלפי אלפים ורבי רבבות זהובים יהיה לכל אחד, וזהו שכר הר"ת של צדי"ק לבד חוץ משכר פסיעות, וכמה וכמה מצוות שמקיימים ישראל, כמ"ש רז"ל אפילו רקנין שבך מלאים מצוות כרמון.

ויפה אמר התנא שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות. שאין אדם יכול לעשות חשבון, כי אין לדבר סוף, צא ולמד מנבוכדנצר שבשביל ארבע פסיעות שפסע בשביל כבוד ה' יתברך זכה למלוך על כל העולם, ישראל שפוסעין כמה פסיעות כגון לילך לבית הכנסת ולבית המדרש ולעשות גמ"ח, על אחת כמה וכמה שאין קץ לשכרן.

ואתה קורא נעים !

מזה תבין הגנות של כמה אנשים עניים שמתאיאים מן החיים, ואומרים מה אני בעולם הזה, יום הולך ויום בא ואין בידי לא שום מצווה ולא שום צדקה, דע לך אחי חביבי, כי כל אדם מישראל עשיר ועני שווים בכל יום מאור הבוקר עד הלילה שמקמים ר"ת צדי"ק. מלבד מה שמקיימים שאר מצוות, ושים בליבך שצער העניות הוא מעט בערך השכר שאתה מרויח בכל יום שאתה חי בעולם הזה.

ואתה אחי, קח עצתי, ומה טוב חלקך ומה נעים אם תלך לבית הכנסת במקום שמתפללים תפילות הרבה ותשלים שני צדיקים ותרויח בכל יום חמשה אלפים ושמונים זהובים, ואז ראוי והגון לקרא לך מאריה דעותרא ויקרא (כלומר תקרא אדם עשיר כמעשה דר' יוסי בן פזי זוהר ח"א דפ"ח) ואני אומר שאין עשיר בעולם שיכול להרויח זה הסך שאתה מרויח בכל יום.
אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא.

(דמשק אליעזר עמ"ל)

יתבונן האדם, כי מיום אחד בלבד, מתפילת שחרית ומנחה יש לו שלושים ושמונה אמנים, ושמונה פעמים אמן יהא שמיה רבא, ועוד שש עשרה אמנים מן הקדישים, ושתי קדושות וברכו.
צא וחשוב כמה יש לו בשבוע אחד ומחודש אחד, ומשנה שלמה, הלא אין מספר לרבוי זכויותיו, ואחז"ל דהזהיר בעניית אמן פותחין לו שערי גן עדן.
(ח"ח שמירת הלשון)

האישי"ר מבטלת גזרות קשות

לא תבנה אתהן גזית כי חרבוך והנפת עליה ותחללה (שמות כב, ב) הא למדת שאם הנפת עליה ברזל חיללת (רש"י, שם) ועל כן בנה שלמה את בית

המקדש על ידי תולעת שמיר שהיתה מבקעת את האבן הקשה, ולפי זה נראה דתיבת שמיר ר"ת יהא שמייה רבא מברך, לאמור שבכח עניית אמן יהא שמייה רבא לשבור כל דבר קשה וכל גזרה קשה.

(אדמו"ר רבי דוד אבוחצירא)

העונה אמן מזכה הרבים

ידוע כמה הפליגו בזוהר הקדוש בגודל ועוצם שכר מי ששומר אמונים שיושב ומצפה מתי יבא לידו לשמוע ברכה כדי לענות אמן. ומאחר דכתיב אל תמנע מבעליו, מה מאד צריך להזהר לומר הברכות בקול רם אם יש אנשים שיודע בהם שחפצים לענות אל תמנע טוב מהם ולו תהיה צדקה, ובכלל מזכה את הרבים לומר ברכות בקול רם כדי שיענו אמן, וידוע שגדול העונה אמן, ולפי גודל המצווה יגדל שכר המזכה.

(פלא יועץ אמן)

ומזה תבין שאינו עושה טוב מי שנתאחר לקום ובא לבית הכנסת וכסיפא ליה מילתא להראות לכל שעכשיו בא, ואומר הברכות בלחש בינו לבין עצמו, וכבר ידוע דהמברך בינו לבין עצמו אין לו שכר יו"ד זהובים.

(דמשק אליעזר ע' אמן)

סגולה להרהורים רעים

והחזן שאינו יכול לענות אמן בבית הכנסת יכוון בשעה שאומרים הקהל אמן, לשם הוי"ה ואדנ"י, ויהא נכתב לפניו בשלוב כזה יאהדונהי שהוא גימטריא צ"א כמנין אמן.

והיא סגולה גדולה לבטל מחשבות רעות ורהורים רעים. כי היא גימטריא צא שיוצאים ממנו מחשבות רעות.

(דרך משה עמ' יט)

מדוע באתי ואין אי"ש

אין אומרים קדיש פחות מעשרה, דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל לפי שבעשרה נשלמת הקדושה שהיא למעלה מעשר ספירות. ולעולם העשירי הוא קודש שהוא שלמות המנין, והוא תחת כסא הכבוד. ובכל בוקר כשמגיע זמן לקדיש אם אינם מתקבצים לקדשו ולברכו כועס הקב"ה דגרסינן (ברכות ו') אמר רבי יוחנן בשעה שהקב"ה בא בבית הכנסת ולא מצא שם עשרה מיד כועס, שנאמר (ישעיה כ') מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה איש ר"ת אמן יהא שמיה.

(מנורת המאור נ"ג, כ"ג, ח"א, פ"ה)

כשיזהר מלה"ר ירויח לימוד תורה ועניית אמן

ודע לך אחי, דמי ששומר עצמו מענין קבלת לשון הרע ורכילות, ישארו לו תורתו ומצוותיו בשלמותם, דאי לאו הכי עלול מאד שיגרע ממנו כמה מאות אלפים מצוות, והם של עניית אמן ואמן יהא שמיה רבא ולימוד תורה.

(חפץ חיים שער התורה פרק י')

יכוון רגליו כמו בקדושה

קבלתי בשם חסיד אחד שהיה מדקדק כשאמר אמן יהא שמיה רבא. לכוון רגליו להדדי כמו בתפילת שמונה עשרה, כי זה אות ומופת שהקב"ה חפץ מאד בתפילתן של ישראל.

יאמר אמן יהא שמיה רבא בכוונה גדולה ובכוון רגלים כמו באמירת קדושה כי כך אמרו לאיש אחד בחלום לומר איש"ר.

(יס"ו פרק מ')

חסד יסובבנו

אין המלך פותח שערים אלא מצד חסדו הגדול, והיינו דכתיב פותח את ירך (תהילים קמה, טז) וכיוון שהעונה אמן פותח השערים על ידי החסד, כן ראוי שיפתח לו בעולם הבא.

נמצא, כי על ידי השפעת חסדו לנו אנו תוקעים אמונתו בו, שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ג, כג) והחדוש ודאי מצד החסד, ועל ידי כך רבה אמונתך.

הביטחון והאמונה שותפים זה בזה, ושכרו גדול שיתקשר בחסד, שנאמר והבוטח בה' חסד יסובבנו (תהילים לב, י).

מתנאי הנאמן והבוטח להיות נאמן בעבודתו לבורא, כיתד התקוע במקום נאמן, שלא תמוט, והקב"ה נקרא האל הנאמן שומר הברית והחסד (דברים ז, ט) וברית ברית חסדו עם הנביאים, שלא ימוש חסדו מהם, ואלו יצויר שימוט חסדו ח"ו יתבטלו כרגע, כדמצינו ברית סמוך לחסד, כי ההרים ימושו וחסדי מאתך לא ימוש. (ישעיה נד, ג).

נמצא שמי שנאמן בדבריו ובמצוותיו בתורתו, מתקשר בחסד ובצדיק כאחד, וצדיק יקרא נאמן, שהרי פירש ברעיא מהימנא שבצדיק סוד אמ"ן, שעולה צ"א כמנין יאהדונה"י, ובצדיק השם הזה, כי הוא נקרא כי כל בשמים ובארץ, דאחיד בשמיא ובארעא. (זוהר ח"ג לא.).

כדפרשו בתקונים שנוטריקון אמן אל מלך נאמן, הרי נאמן בצדיק, (תקנ"ז יח, לד, ב) נמצא בכל מקום שימצא אמן ימצא נאמן.

(ראשית חכמה אהבה פי"ב, ט"ז)

מצננים לו גהינום

לא ברא הקב"ה את האדם שיהיה בעולם הזה לתועלת גופו כי הגוף כלה בארץ רק לתועלת נשמתו שחוצבה מתחת כסא הכבוד והיא חלק אלוק ממעל,

לתקנה ולקשטה במעשים טובים לקרב הגאולה ולשמח את השכינה בגלות המר הזה.

ולכך אמרו חז"ל העונה אמן יהא שמיה רבא בכל כחו מצננין לו גהינום.

(קו הישר פרק מה)

האיש"ר עיקר הקדיש

עיקר הקדיש אמירת אמן יהא שמיה רבא ובוזה הוא עושה נחת רוח להקב"ה ולאביו ואמו.

(קו הישר פרק פ)

קידוש ה'

ומה מאד צריך האדם להתחזק לשמור שלא לבטל אמירת הקדושה ואמן יהא שמיה רבא, דהנה ידוע מה שאמרו חז"ל דלמעלה יש אלפי רבבות מלאכי השרת שאומרין קדושה בכל יום תמיד באימה וביראה.

ואיתא בתנא רבי אליהו פט"ז שיש ד' מאות ותשעים וששה אלפים רבבות מלאכי השרת שעומדין לפניו ומקדישין שמו הגדול בכל יום תמיד מיציאת החמה עד שקיעתה אומרים קדוש קדוש קדוש, ומשקיעת החמה עד יציאתה אומרין ברוך כבוד ה' ממקומו.

וכמה יתבייש האדם בבואו אל העולם העליון ויראה את כל הרעש הגדול היוצא מאלפי רבבות מלאכים קדושים שמקדשים ומברכים שמו של הקב"ה שיצרו ובראם בחדוה ובשמחה, כשיזכור דכשהיה בעולם העשיה נתן לו הקב"ה גם כן את המעלה הגדולה הזאת לפאר ולהקדיש את שמו הגדול תמיד בכל עת כצבא המרום במרום והוא התעצל ובטל זאת כחפץ נפשו.

והעיקר שיתבונן בימי חייו, שיבא עת שיחפוץ בכל נפשו לפאר ולקדש את שם ה', אבל לא תהיה לו שום רשות על זה, דאדם אין לו אין לו רשות לעסוק בתורה וכן לקדש את שם ה', כי אם בעודו בחייו בעוה"ז, וכידוע.
(חפץ חיים שמירת הלשון)

התעוררות לגילוי כבוד ה'

אנו אומרים בכל יום "יתגדל ויתקדש שמייה רבא וכו' וימליך מלכותיה", ובעוה"ר ע"י איחור תשובתנו אנו מעכבין את כבודו הגדול מלהתגלות בעולם, וכאשר לבסוף תעלה נשמת האדם למעלה יראה שם את גודל הדר כבוד אלקינו שכמה אלפי רבבות מלאכי השרת מקדישים את שמו תמיד, כמה יכאב לב האדם ויתבייש מעצמו בזכרו שע"י איחור תשובתו גרם גם הוא צער למעלה שתהיה שכינתו בגלות.

(ח"ח לקוטי אמרים פי"ב)

עי"ז נמשכים להקב"ה

כנסת ישראל מבקשים מהקב"ה משכני אחרין נרוצה (שיר השירים א.) ואלו התיבות ראשי תיבות "אמן". כי על ידי אמן משכני אליך. שתשפיע עלינו מאור גן עדן וממילא נרגיש מתיקותך וממילא אחרין נרוצה.

(שומר אמונים ר"ל)

שכחת אמן המקור לחושך מצרים

אותיות אמן במלואן אלף מס נון. אלף אותיות אפל, והוא החושך הכפול כמו החושך של מצרים. כענין ארץ עיפחה כמו אופל זהו במדור השביעי

בגהינם שהוא כולל שתיים אבדון ושאול, ומשם היה חושך של מצרים, שלא קמו איש מתחתיו, מם נון גימטריא קלון.

(פע"ח אמן פ"ג.)

לא ענה אמן חייב מיתה

רגיל אני למחות באותם המתפללים תחינות ובקשות בעת שהש"ץ חוזר ומתפלל שמונה עשרה, כי בוודאי מה שבקשו לא ניתן להם ומה שבידם ניטלה מהם רחמנא ליצלן.

על כן השומע ברכה אפילו מאשה או קטן חייב לענות אמן, ואם שומע ואינו עונה אמן חייב מיתה, וסימן אמן נוטריקון אני מוסר נפשי, שכל אחד מישראל מחוייב למסור נפשו על עניית אמן.

(ווי העמודים פ"י)

הצלה מגהינם

כשעונה אמן יהא שמיה רבא בכח ובכוונה, מציל יותר רשעים, וכל שכן נשמת אבותיו וקרוביו, וכל שכן "נשמת עצמו" אם יצטרך לירד לגהינם, כי אין לך עוד פעולה בעולם שינצל על ידה מדינה של גהינם כמו זה.

(שומר אמונים רנ"ח.)

פדיון שבויים

עוד יש עניין גדול באמן יהא שמיה רבא. שיכולים להעלות על ידי זה נשמות הנדחות ומתגלגלות בכל אבן ואילן ובמעיינות המים לאלפים נשמות, ומצטערים צער גדול בלי שעור וחקר, ויש יכולת לאלו הנשמות שיתדבקו

בכח ההבלים של אמן יהא שמיה רבא ויתעלו לקדושה, ואין פדיון שבויים גדול מזה.

(שומר אמונים רסא.)

נמחלין עוונותיו

העונה אמן יהא שמיה רבא מבושר שנמחלו לו כל עוונותיו.

(שבט מוסר.)

סגולה גדולה ונפלאה

"אמן יהא שמיה רבא" הוא סגולה גדולה ונפלאה להנצל מכל מיני פגעים ופורעניות כפי שהעידו החפץ חיים השל"ה ועוד.

מעלותיו בחייו ובמותו

מלבד כמה מעלות טובות שמצינו במי שנזוהר שלא לדבר שיחה בטלה, שיראה זרע, ויארין ימים, וחפץ ה' בידו יצליח, ולא ימות לשחת, ולא יחסר לחמו, עוד בה כי לאחר מותו תנוח נפשו בקבר לשכון לבטח, ואין נרקבים גופו ועצמותיו.

(תוכחת חיים, שמות)

המבטל איש"ר נדחה מהקב"ה

המבטל "אמן יהא שמיה רבא" אפילו פעם אחת דוחין אותו ארבעים יום ממחיצתו של הקב"ה והוא חוטא ומחטיא אפילו שתק ולא ענה.

(ספר הזכירה)

איש"ר קרויה בזוהר "קדושה"

וראוי להתבונן, שהזוהר הקדוש קורא לעניית איש"ר "קדושה". כי בעניה זו מקדשים שמו הגדול בכל העולמות. ולכן יזהר האדם מאד מאד לענות קדושה העצומה זו בכוונה עצומה מאד ובכל עוצם כוחו. ודי בהערה זו.

(יסוד ושורש העבודה עמ' פט)

מעלת קדושת אמן יהא שמיה רבא גדולה מאוד ויקרה בעיני הקב"ה יותר מן הקדושה. ומביא הרבה תועלת.

(מעם לועז עמ' שס"ז)

איש"ר שקול כמע"ב וכעשרת הדברות

אין אנו יודעים כוונת הקדיש כי סודותיו יקרים מאוד, ואין שכלינו משיגים בגלל עונותינו. אבל יש לדעת לפחות את חשבון תיבותיו, היינו ד' התיבות: יתגדל ויתקדש שמיה רבא, הם כנגד ד' אותיות שם הוי"ה. ותיבות: יהא שמיה רבה מברך לעלם ולעלמי עלמיה"ן הן ז' תיבות וכ"ח אותיות כנגד הפסוק הראשון של התורה "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ". וכן הפסוק הראשון של עשרת הדברות. "וידבר אלוקים את כל הדברים האלה לאמר". שבשני הפסוקים האלה יש ז' תיבות וכ"ח אותיות.

וזהו כוונת הגמרא. כל העונה אמן בכל כח"ו היינו שיאמר כל ז' התיבות האלה. שלא די בעניית אמן אלא צריך לומר כל הז' תיבות, וצריך לענות אמן בקול רם יותר משאר התפילה, ותהיה כל כוונתו בתיבות שהוא מוציא מפיו שאם לא כן לא מבטלים הגזר דין.

(של"ה, מעם לועז ע"מ שע"ג)

צריך לרוץ לשמוע האיש"ר

צריך להזדעזע כל איבריו כשיאמר איש"ר, וצריך להשתדל לרוץ כדי לשמוע הקדיש כי הוא שיר ושבח גדול ונורא לפני הקב"ה, ומתעורר על ידי זה ומתחרט על הגלות כביכול, ומצוה רבה הוא, שעל ידי זה נמחלין עונותיו.

(קצור השל"ה עמ' קטז)

האיש"ר מנוחה למתים בעוה"ב

אחר ברכת סיום תפילת שמונה עשרה המברך את עמו בשלום יענה "אמן ואמן" כי השלום הוא עיקר הברכה והמתים צריכים גם כן שלום שיהיה להם מנוחה אפילו בגן עדן שיהיה נשמתם צרורה בצרור החיים שלא יצטרכו לבוא עוד בגלגול וידוע כי בשלום המה אותיות מלבוש בסוד חשמ"ל ומי שעונה "אמן" בעוה"ז יזכה לענות "אמן" בעוה"ב בסוד מלבוש שנתלבש נשמתו באור הגדול כידוע למארי קבלה ודי למבין.

(קיצור השל"ה עמ' קכט)

כוונה בחזרת הש"ץ

רבים אינם נזהרים ובשעת חזרת הש"ץ הם אומרים תהילים או שארי תחינות או לומדים דלא שפיר עושין. לא די שאינן מקבלים שכר על זה אלא מקבלין על זה עונש. כי יש שאינן עונין כלל אמן על ידי זה או שעונין אמן והוה ליה אמן יתומה, כי אי אפשר לעשות זה ולכוון בתריויהו.

(קיצור השל"ה ע"מ ק"ל)

אזהרה למלמדים

ואשרי המלמד שלומד עם הנערים בדרך הזה וכו' ולא כמו שיש הרבה מלמדים שאינן מקפידים רק על קבלת שכרם וכו'. על כן הנערים בצאתם לביתם תבקע הארץ לקולם אין להם בושה ותרבות ודרך ארץ כעגלי מרבק ירקדון ברחובות קריה וכו' וגם בבואם לבית הכנסת אינם עונים אמן על כל ברכה, וגם אינם לומדים עמהם כל מה שצריך בבית הכנסת כגון "אמן יהא שמיה רבא", והכל בא מן המלמדים שלא הרגילום בנעוריהם ובודאי גדול עוונם מנשוא.

(קצור השל"ה עמ' קצג)

איש"ר עדיף מקדושה

עניית אמן יהא שמיה רבא עדיף מקדושה ומודים, וכשעונה אמן יהא שמיה רבא אסור לו להפסיק באמצע כדי לענות קדושה.

(מג"א, ס, נ"ד)

מי שבא לבית הכנסת ונזדמן לו לענות קדיש וקדושה ביחד, יענה אמן יהא שמיה רבא ולא קדושה.

(כף החיים סנ"ו, ג')

בשביל שהקב"ה מתעלה בכבודו בקדושה זו יותר משאר קדושות, לכך לא נתקנה בפחות מעשרה.

(חולעת יעקב עמ' לו.)

האיש"ר עדיף מתפילה בציבור

יש אומרים שהאמן יהא שמיה רבא עדיף מתפילה בציבור בבית הכנסת.

(אליהו רבא סק"ט, ב)

בלעם מתאווה לאיש"ר

מה שאמר בלעם תמות נפשי מות ישרי"ם ר"ת שלו יהא שמיה רבא מברך, גם מה שנאמר לא יומתו אבות על הבנים רמז כי האבות לא יומתו מיתת הנפש על יד הבנים שיצילו את האבות.

(ספר החיים ב', ז')

וכן איתא בתשב"ץ סימן רנ"א שהמברך נדמה לשטר החתום שלא נתקיים בבית דין, ואחר שהוא מאושר ומקויים על ידי העונה אמן עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע, והוא סגולה שתקויים הברכה.

איש"ר בכל כוונתו

כתב הטור סימן קכ"ד עיקר עניית אמן הוא הכוונה שבה ולא עניית התיבה בלבד אלא שיכוון לבו, והכוונה של אמן הוא כמו שמבואר במחבר סעיף ו' וזה לשונו, והכוונה שיכווין בלבו, אמת היא הברכה שברך המברך ואני מאמין בזה.

העונה אמן בלי כוונה והתלהבות רק הרמת קול לבד נקרא אמן אלמנה, עם הירוע דברי בעלי הקבלה לדמות דבור בלי כונה כגוף בלי נשמה ממש, כי הדבור ומוצאות הפה הם כלי הגוף והרי זה גשמי, והחיות להדבור שהוא הכוונה הוא דבר רוחני בא מהנשמה שהוא גם כן רוחני, ואם בלא נפש ידבר,

הרי הדברים כגולמים לבד הרי הוא כאלמנה וגלמודה מבעלה הנפש והנשמה.
(נועם מגדים)

המבטל איש"ר חייב נדוי

אמרו חכמים כל המבטל קדיש וברוך ואמן יהא שמיה רבא גורם למעט העטרה וחייב נידוי עד שישבו ויביא קרבן לפני הצדיקים לעתיד לבא, דהיינו שהם השבעה רועים ושמונה נסיכי אדם הנזכרים במיכה ה' ד'. שהם יפסקו עליו להביא קרבן לפני הקב"ה.

(חיד"א צפורן שמיר ס"ב סקכ"ז)

איש"ר המלכת הקב"ה

הקב"ה ברא אופן אחד בארץ וראשו כנגד חיות הקודש והוא מתורגמן בין ישראל לאביהם שבשמים (יחזקאל א' ט"ו) והנה אופן אחד בארץ אצל החיות, וסנדלפון שמו וקושר כתרים לבעל הכבוד מקדושות וברוך כבוד ה' ממקומו ואמן יהא שמיה רבא שעונים בני ישראל בבתי כנסיות ובבתי מדרשות.

(מדרש כונן)

איש"ר תיקון החטא

עניית אמן יהא שמיה רבא בכח הוא תיקון גדול הידוע להעון המר מוציא שז"ל רחמנא ליצלן עד כאן לשוננו.

(ספר הגן, יום י"א)

תא חזי גודל עניית אמן היאך פתח כל הצנורות וכל המקורות ומושך השפע מלמעלה למטה לכל העולמות, ועשה כל הזווגים וכל היחודים, ומתקן כל מה שפגם בברית קודש.

(זרע קודש עמ' יד)

מתקוני הקרי, שישלים בכל יום גמטריא צדי"ק, ר"ת ד' אמנים ד' קדושות יי' קדישים ק' ברכות, ועל ידי זה הוא במדרגת צדיק יסוד עולם, וזוכה לכל הברכות.

(ברית אליהו, תיקון מ"ב)

המברך ברכה לבטלה (כיוון דלא ענו אחריו אמן) הוא כמוציא שז"ל רח"ל ואפשר שיטמאוהו בקרי רח"ל וצריך להזהר בזה, ובפרט שליח צבור שלא יחזור תפילת שמונה עשרה אם אין תשעה שיענו אמן.

(ראשית חכמה, שער הקדושה פי"ז)

העצה הידועה להציל נפשו מרדת שחת. להיות תמיד במסירות נפש כמ"ש דוד המלך ע"ה אליך ה' נפשי אשא ואז בטל ממנו תאוות הנפש מסט"א ומכניס את עצמו בבחינת הרוח כנ"ל רוח טהרה ועי"ז יבא ג"כ לידי שמירת הברית.

לכן בכל התפלות בשבת אומרים בלשון קדושה ועל מנוחתם יקדישו את שמך. כי ענין שבת רומז לבחינת יסוד צדיק בחינת יוסף לכן שמירת שבת ואב"ק הוא ע"י מס"נ כמ"ש ועל מנוחתם יקדישו את שמך. ומסיים מקדש השבת.

תמות נפשי מות ישרי"ם, ר"ת יהא שמיה רבא מברך, תמות נפשי פי' מיתה הוא בחי' ביטול. נפשי לשון רצון, ור"ל תמות נפשי שיתבטל הרצון שלי לתאוות הגופניות ע"י מות ישרים, שבנ"י הולכם תמיד במס"נ. וז"ש בגמ' כל העונה איש"ר בכל כוחו וכו' כי זהו כל כוחו ע"י מס"נ ועי"ז הוא מבטל כח היצר מתאוות הגופני ויבא לבחינת רוח הקדושה כנ"ל:

(תפארת שלמה עמ' ק"א)

כשאינו עונה איש"ר גוזל הקב"ה

האומר בלחש ברכות התורה ושאר ברכות הוא חוטא וגוזל את המקום שהרי לא נמצא מי שיענה אמן אלא אם כן הוא מרים קולו בברכה עד כאן לשונו, ונמצא שגזל להקב"ה את האמן.

(ספר חסידים סרנ"ד)

ע"י אמן זוכה לש"ע עולמות

יכוון כי אמן בגימטריא מלאך וכן יש למעלה ש"ע נהורין דמאירין בש"ע עולמות, וכל העונה אמן בכוונה זוכה לש"ע נהורין דמאירין בש"ע עולמות.

ולהיפוך ח"ו מקדימין לנשמתו ש"ע קליפות ומוליכין אותו לחדרי גהנם של חושך ועל זה אמר הנביא עש יאכלם.

(דמשק אליעזר)

המהדר אחר אמן נקרא חסיד

האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דברכות (ב"ק ל, א) וקשה וכי מי שלא מקיים מילי דברכות חסיד הוא דלא מקרי הלא רשע הוא שגזל להקב"ה וכנסת ישראל, ונראה כמש"כ בזוהר פ' ויצא דיסתלק שבחא דקב"ה ברזא דתלת, חד דמברך ותרין דאודין אמן, שהברכה כדקא יאות דוקא אם מברכה בפני שני אנשים שיאמרו אמן, ולפ"ז חסידותו שמהדר שיענו שני אנשים אמן אחר ברכתיו (וע"ז אמר הכתוב אמונים נוצר ה').

(וא"א עמ' ס"ז)

האישי"ר אחד מעמודי העולם

בשלהי סוטה איתא דאמן יהא שמיה רבא אחד מעמודי העולם. ולפיכך יש להזהר בזה מאד לענות בכוונה ובקול רם.

(ערוך השלחן סנ"ה, ב')

האישי"ר שרביטו של ממ"ה הקב"ה

האמן יהא שמיה רבא שרביטו של מלך מלכי המלכים הקב"ה. והמון בני ישראל שמרבים קדישים שלא במקום הצורך קורא אני עליהם תשתפכנה אבני קודש וגו'.

(ערוה"ש סנ"ו, ג')

האישי"ר דגל השכינה הקדושה

צריך לקיים בכל יום אותיות צדיק והיינו:
צ' אמנים, ד' קדושות, י' קדישים, ק' ברכות.

(מג"א סנ"ו, א')

ובי' הקדישים מתקיים דגל השכינה הקדושה.

(ערוה"ש סנ"ו, ד')

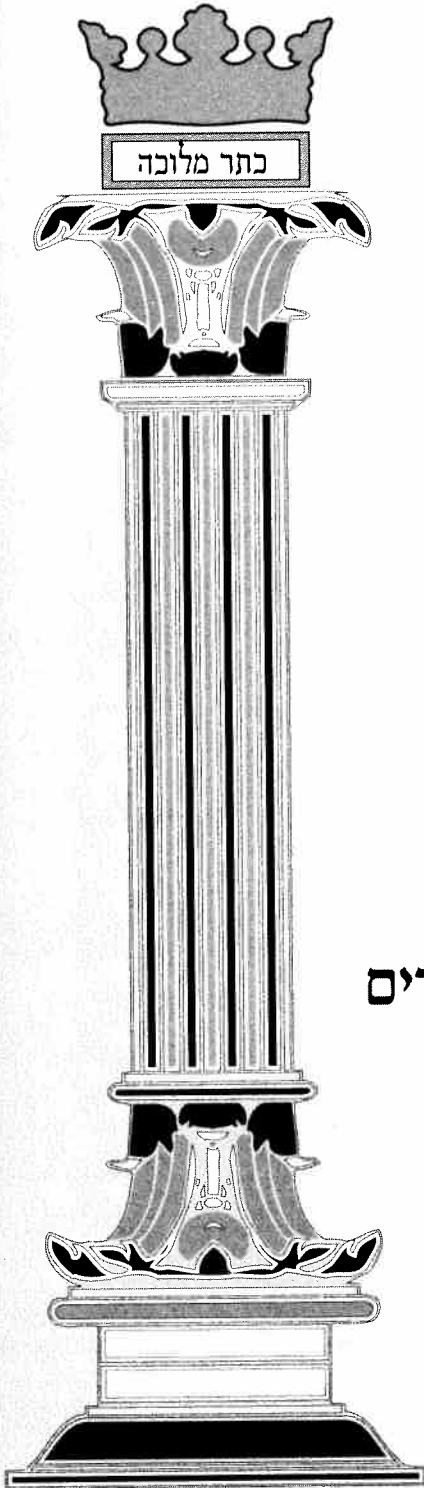

צריך לרדוף בהרים לענות אישי"ר

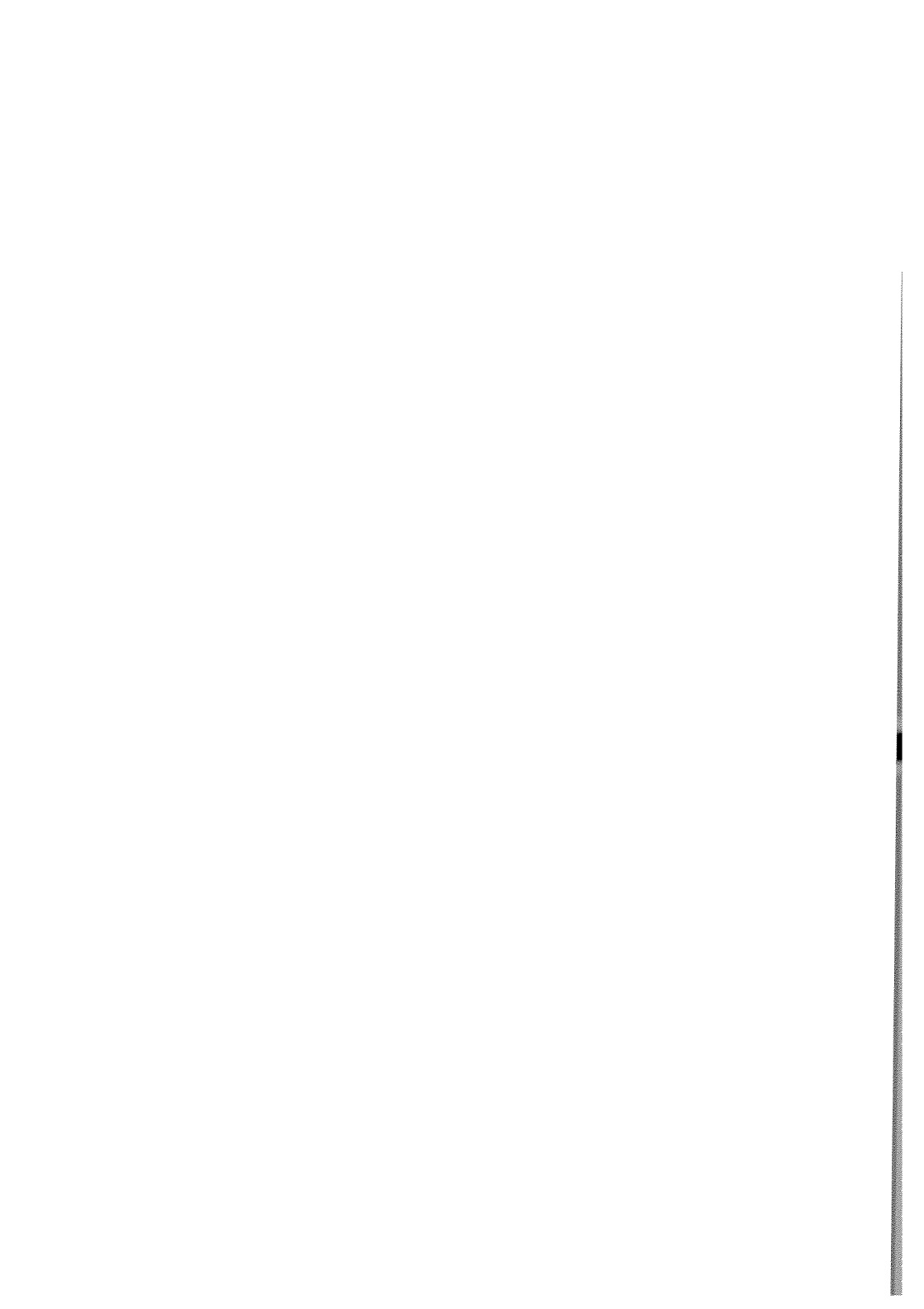
ראוי לכל ירא ה' להתחזק ברוב עז ותעצומות לענות ולכוון כראוי כפי ידיעתו פעם אחת יותר. ואלו היו יודעים המונעים מלענות, גודל שכר עניית אמן ואמן יהא שמיה רבא וברכו וקדושה היו רודפים לילך ולשמוע ולענות כאשר ירדוף הקורא בהרים והיו ששים על ענייה אחת כמוצא שלל רב.

(פלא יועץ עניית אמן)

שער המאמרים

תוכן הענינים

הטעם דקורעין גזר דין.....	קמב	כשמותרשלים להרגיל הבנים בעניית	
הטעם שמוחלין לו שמץ ע"ז.....	קמג	אמן הבנים כופרים במסורת אבות.....	קכט
האמן קיום לנצח.....	קמז	העונה שלא כהוגן לא ילכו בניו כהוגן....	קל
איש"ר צינור השפע מעולם הבא.....	קמד	נכנס בכבוד לגן עדן.....	קלא
קיום העולם דווקא באיש"ר דאגדתא.....	קמד	עניית אמן מצווה עוברת.....	קלא
האיש"ר קשור העולמות.....	קמד	נדחה מ' יום ממחיצתו.....	קלב
ענין האמונה בכל כחו.....	קמה	העונה אמן גדול מהמברך.....	קלב
פותחין לו שערי גן עדן.....	קמה	שומר אמונים.....	קלג
מאריכין לו ימיו ושנותיו.....	קמה	ע"י עניית אמן מנצחים.....	קלג
בכל כחו בחתוך שפתיים.....	קמו	האמן חוזק ותוקף הכל.....	קלד
שער חדש.....	קמו	השבח שבאמן.....	קלד
בלא כוונה אינו אמן.....	קמו	פותחין לו שערי גן עדן.....	קלה
פרוש האמן.....	קמז	האמן אמונה וחומה.....	קלה
בקשה שיחזור הקב"ה להקרא מלך.....	קמו	מסירות נפש בגרוש ספרד.....	קלו
האמן עולה סוכה.....	קמח	גלוי שלושת התגלויות.....	קלז
מוחלין לו.....	קמח	האמן מסלק ההסתר פנים.....	קלז
חלק לעוה"ב.....	קמח	הדרך להשגת עץ החיים.....	קלח
כשאינו עונה גזול הקב"ה.....	קמט	מורה על תשלום השכר.....	קלט
מזכך הנפש.....	קמט	מי שאין לו נאמנות.....	קלט
איש"ר תפילת התפילות.....	קנ	גלוי הקווי הקורע גז"ד.....	קמ
איש"ר שירת החיים.....	קנ	האמן דרגא דרוד חי וקיים.....	קמא
שובר כח היצה"ר והסטרא אחרא.....	קנב	למעלה מהעולם הזה.....	קמב
אב המרגיל בנו לעניית אמן קודם לרב.....	קנב	הטעם הטעם שצריך כל כחו.....	קמב

אמרו במדרש אין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישראל עונין. דאמן בו שבועה, בו קבלה, ובו אמונה, ועל ידו אדם נסמך על הקב"ה, ואמרו דגדול העונה אמן יותר מן המברך.

ופעמים מרגיש אני גבהות (הויכקייט) בעניית אמן. דהאמן פועל ועושה רושם גדול בעולמות העליונים. וישנם כאלה שפועלים גדולות בכל העולמות בעניית אמן. (אס איז דא מענטשן וואס זענען קערן גאנצען וואלדט מיט דעם עניית אמן).

(הגאון הגדול רבי מיכל פיינשטיין שליט"א)

ענין נשגב הוא לומר צדי"ק אמנים בכל יום, והחסיד רבי משה חיים לוצאטו זלה"ה בעל המסילת ישרים, דרכו היתה להתפלל בביתו ביחידות מחמת אורך תפילתו וגודל כוונותיו. אף על פי כן היה הולך לבית הכנסת על מנת לענות צדי"ק אמנים בכל יום.

(הגאון הגדול רבי מיכל פיינשטיין שליט"א)

מאמרים

כשהאבות מתרשלים להרגיל הבנים בעניית אמן - הבנים אינם מאמינים במסורת אבות

וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו ויאמר אסתירה פני מהם (אראה מה אחריתם) כי דור תהפכות המה בנים לא אמן במ ומובא בספרי רבי דוסתאי בן יהודה אומר אל תקרי לא אמון במ אלא לא אמן שלא היו רוצים לענות אמן אחר הנביאים בשעה שהיו מברכים אותם.

ויש להקשות דאין הקב"ה בא בטרוניה עם בריותיו ומדוע ינאץ הקב"ה עבור כעס בנים, ונראה כדררשינן כתובות ח' דור שהאבות מנאצים להקב"ה כועס על בניהם וכו'. והיינו לפי שהאבות דור תהפכות המה ומתהפכים באמונת ה' לכן הבנים לא אמון במ כלל. ומכחישים לגמרי, ועל זה בא ר' דוסתאי ואמר שמי שאינו עונה אמן בקטנותו אינו מאמין בה' בגדלותו. ולכן הנאוצ על האבות שבסיבתם בא הקלקול לבנים.

ולשון אמן כמו אמן פדגוג כלומר מורה מדריך ומרגיל, שאם האבות מרגילים את בניהם לענות אמן בקטנותם, שחרם בזה מידה כנגד מידה שבניהם יהיו מאמינים בה'.

אבל כשהאבות מתרשלים להרגיל הבנים לענות אמן בילדותם, שנדמה בעיניהם כדבר נקלה, עונשם מידה כנגד מידה דהבנים אינם מאמינים במסורת אבותם.

וראיה לדבר, מדאתמר קטן מאמתי בא לעוה"ב תנא משום רבי מאיר משעה שיאמר אמן (סנהדרין קי) ואם זכות זו מביאתו לעה"ב אע"ג דלא ידע מאי קאמר, כל שכן שזכות זו תגן עליו לכשיתגדל לבלתי מרוד באדון כל הארץ.

(מנח"א ע' א')

העונה אמן שלא כתקון, לא ילכו בניו בדרך מתוקנת

אמרו חז"ל, כל העונה אמן יתומה יהיו בניו יתומים, וסתומים הדברים, למה יענש בעונש מיתה, וכי איזה חטא יש כאן, הלא כוונתו לענות אמן ורק שאינו יודע על איזה ברכה הוא עונה.

אלא שגילו לנו חז"ל כח טמיר בנפש האדם, האיש אשר חסר לו דעת מקורית להבחין בכל דבר את טיבו, ונמשך תמיד אחר דעות אחרים, ועונה אחריהם אמן מבלי להבחין אם טוב הוא או רע. זה האיש אינו אדון לעצמו, ותלוי בדעת אחרים, אי אפשר שבניו יהיו סרים למשמעתו, וילכו בדרך הנכונה, מתחנכים הם מאליהם שלא כחפצו ורצונו, ונחשבים כאילו זרים הם לו ואינם בניו, אלא יתומים.

כי מי שאינו לקוי בתקיפות דעתו וזכות שכלו, אי אפשר שיעשה תנועה מבלי שידע אם צריך הוא לכך, ולא יענה אמן טרם שיכיר מהי הברכה.

(שעורי דעת ח"ג ע' קכח)

ובענין זה עיין עוד אגרת הגר"י קניבסקי זלה"ה לקמן עמ' שצה.

העונה אמן נכנס בכבוד לגן עדן

גדול העונה אמן יותר מן המברך, ומשל לגביר שעשה משתה נישואין לבתו, ויצו למשרתיו דמיד כשיגיעו העשירים לפרוזדור יפתחו לפניהם הפתח ויסירו בגדיהם העליונים, ויראו להם מקום בית המשתה, משא"כ העניים לא יכנסו דרך הפרוזדור ההדור אלא דרך המטבח והכריים והנמשל הוא הצדיקים שנזהרו באמן פותחין להם שערי גן עדן ומראין להם מקומם בגן עדן משא"כ העניים במעשיהם שלא נזהרו בעניית אמן יעמדו עת קבוע בשערי גן עדן בדרך בזיון וקנס מטעם שלא ענו אמן.

(ציה"כ עמ' כ')

עניית אמן מצווה עוברת

בעוונותינו הרבים ראינו אנשים שמזלזלים ואינם חוששים לענות איש"ר, והלואי שיהיו רק בשב ואל תעשה שיהיו יושבים ודוממים אלא שגם מתעסקים בדברים בטלים, וגורמים בלבול הדעת לשכניהם, ובזה הם חוטאים ומחטאים את הרבים, שאין מספיקין בידם לעשות תשובה

(חסדי אבות פ"ה)

וגם מחללין שם שמים ברבים, שרבים לומדים מהם להקל, ובעוון חילול ה' אין כח לא לתשובה ולא ליוה"כ לכפר אלא כולם תולין ומיתה ממרקת. ובאמת כמה סמיות עין ולב יש בזה, כי היא מצווה עוברת, שכלה הברכה צריך לענות אמן.

(ציה"כ עמ' כג)

נדחה מ' יום ממחיצתו

המבטל איש"ר אפילו פעם אחת דוחין אותו ארבעים יום ממחיצתו והוא חוטא ומחטיא, משם האר"י ז"ל.

(ספר הזכירה)

והשומע זה כל עצמותיו יאחזמו רעד אפילו אם שתק ולא ענה, וכל שכן כשמדבר עם חברו, דהיצר הרע נפש חיליה לפתות בני אדם שידברו זה עם זה כדי שלא ישמעו הקדיש ולא יענו ומקבלים עונשם בלתי שום הנאה כלל מהעברה.

(רוח חיים סנ"ו)

וכל שכן אותם הבורחים מבית הכנסת, כתנוק הבורח מן הספר קודם קדיש וברכו ואפילו אם יש לו איזה מחוש או כאב או שבאו לו צינים ופחים רח"ל, ידחוק עצמו ג' או ד' דקים כדי שלא לאבד טובה הרבה, ולפום צערא אגרא, ובזכות זה ישלח לו השי"ת רפואה שלימה.

(דמשק אליעזר עמ' א')

העונה אמן גדול מהמברך

תניא ר' יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך וכו' עכ"ל, (נזיר ס"ו) וקשה איך גדול כוחו של העונה אמן יותר מן המברך, הלא המברך אומר ברכה שלמה בשם ומלכות והעונה אמן אומר רק מילה אחת אמן. ונראה ע"פ הגמ' בב"ב י"א בזמן שישראל עושים רצונו קרויים בנים ובזמן שאין עושים רצונו של מקום קרויים עבדים עכ"ל הגמ'. ויש להבין והרי גם בחינת עבד הוא דבר גדול כמו שמצינו שמרע"ה נקרא עבד, לא כן עבד משה וכו'.

והנראה דכשעושים מצוות מאהבה קרויים בנים ומיראה קרויים עבדים, והנה המברך עושה מיראת העונש כמש"כ ברכות לו. דאסור להנות מהעוה"ז בלא ברכה, והנהנה בלא ברכה כאלו גוזל לכנס"י והקב"ה, משא"כ העונה אמן עושה כן מאהבה.

(ציה"כ עמ' יז)

שומר אמונים

שמעתי מבארים, "שומר אמונים" מלשון ואביו שומר את הדבר כלומר שהיראים שומרים וממתנינים על המברך עד שיברך את ברכתיו, וגם מחפשים אחר מברכים כדי לענות אמן.

(ציה"כ עמ' יז)

ע"י עניית אמן מנצחים

תניא ר' יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך, א"ל ר' נהוראי השמים כך הוא, תדע שהרי גוליידין מתגרין במלחמה וגבורים נוצחים, ופרש"י העונה*אמן בא אחר המברך ומנצח, לומר שהעונה אמן משובח מן המברך. (נזיר 10). והבאור דהמברך אומר רק הוי' בברכה, ואלו העונה אמן מזכיר שם הוי' ושם אדנות. (כפי שכתבו המקובלים שבמלת אמן נכלל שם הכתיב הוי' ב"ה ושם הקרי אדני).

ועוד, דכתבו המקובלים דכל הרוצה שתפילתו תנצח כל המקטרגין, ותקובל מהר יתחיל בשם אדני כמשה שהתחיל בקשתו אחר גזר דינו בלשון אדני אתה החילות.

(עקידה פ' כי תשא פמ"ט)

ועפ"ז מבואר שהעונה אמן גדול מן המברך, שבאמן כלול שם אדני שע"י נוצחין במלחמה.

(ציה"כ עמ' יח)

האמן חוזק ותוקף הכל

טעם אמירת אמן, כדאמרינן הכל הולך אחר החיתום. וכשטר שעיקר קיומו הוא החתום כך ברכה עיקר קיומה הוא אמירת אמן. וכוונת אמן הוא כמו אמת, שהברכה מאומתת, וידוע דתיבת אמת היא תחילה ואמצע וסוף האותיות והנה אם מחזיק מטה בראשו אפשר לנתקו ממנו, אבל אם יחזיק המטה בכולו אז אי אפשר להוציא מידו המטה. כן העונה אמן, הרי הוא כמחזיק האמת כולו, ומחזק את הברכה ששמע מהמברך.

(ציצה"כ עמ' יח)

השבח שבאמן

טעם עניית אמן, דאם אדם משבח חברו לפני הרכה אנשים והם שותקים, יתכן ומשבח פלוני מחמת שיש לו נגיעה או חנופה. לכן אם מברך ברכה וכולם שותקים נראה שאין השומעים מסכימים לשבח, אכן אם כולם עונים אמן הרי מראים מזה שהם מסכימים לשבח.

(ציה"כ עמ' יח)

פותחין לו שערי גן עדן

ארשב"ל כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן (שבת קי"ט, ב) ממאמר זה מוכח דאפילו צדיק שיש לו חלק בגן עדן עדין אין השערים פתוחים בפניו ורק על ידי עניית אמן פותחין לו שערי גן עדן. שאם אינו צדיק ואין לו חלק בגן עדן מה יהיה התועלת בזה שיפתחו לו שערי גן עדן. ובדרך ציור, הוא כמו מי שיש פלטיץ גדול והדר מאד שאין כמוהו בכל הארץ, ונמצאים בו מנעולים בכל דלת ושער ונעשו ע"י מלאכת חרש, ואם יאברו המפתחות יקשה לפתוח השערים עד שיבוא אומן ויעשה מפתח כך אדם צדיק שיש לו מקום בגן עדן צריך שיהיה לו מפתח וזכות להכנס לגן עדן. על ידי שיהא זהיר בעניית אמן.

(ציה"כ עמ' יט)

האמן אמונה וחומה

הגלות היא חושך ואפלה, ואין רואים כלום. ומתוך הגלות צריך לצמוח כל סוד עולם הבא. כי סוד הגלות הוא סוד האמונה ואמונך בלילות. נוכחנו לדעת כי רום הפסגה הוא ב"לילות" על ידי "חומה" להיות חזק כברזל, וזה לא מחכמה יבוא מתוך חכמה לבד אין אדם נכנס לתוך אש, כי אם דוקא מתוך חזק קשה כאבן, מבלי להזיזו! "ושדי כמגדלות" זה 'חנניה משאל ועזריה', הם נכנסו לתוך האש מפני שהיו כ"מגדלות".

זהו באור במאמר חז"ל "כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן" (שבת קי"ט) לפתוח שיהיו פתוחין לו! ועוד איזה שערים הם שערי גן עדן! מהיכן לוקחים פטיש חזק כזה לפתוח אותם?

גילו לנו חז"ל שהפטיש לפתוח שערי גן עדן הוא דוקא - כל העונה אמן בכל כוחו - אמונה! לא מתוך חכמה והבנה, אלא דוקא מתוך ויתור על הבנה: אמן, אני מאמין, איני יודע מאומה, רק אני מאמין!

על "חונן הדעת" אין צורך לחבר "מורה נבוכים" אלא "אמן" - אני מאמין, מבלי לדעת ומבלי להבין! על "רופא חולי עמו ישראל" - אין צריך כלום, אלא רק לענות "אמן", אני מאמין שהוא רופא חולי עמו ישראל! ולזה כווננו חז"ל "בכל כוחו", כי סוד האמונה הוא סוד הכח. "אני חומה" הוא דוקא מאמונה, באין שום ידיעות שם הוא סוד הכח החזק כברזל שאי אפשר להזיזו.

(ר' ירוחם דעת תורה בראשית עמ' קצו)

מסירות נפש בגרוש ספרד מכח האיש"ר

...זכה יעקב בפרשת היחוד לומר שמע ישראל מה שלא זכו שאר אבות, ובמדרש שאמר הקב"ה ליעקב חייך כל מקום שבניך מיחדים שמי יהיה על שמך.

אשר אנכי מצווח היום לרמוז על יחוד ה' כמו שקרה בגרוש פורטוגאל שגזרו לשרוף כל הספרים עד שכמעט נשתכחה תורה מישראל, ולא נשאר להם רק שילמדו שמע ישראל וידעו רק ה' אחד ועי"ז עמדו באמונתם עד אשר עברו ימי הגזרה הנוראה בכח הזה של ששה אותיות הללו ונודע כי אמן יהא שמיה רבא כלול בשמע ישראל והוא אחד.

וכתב הש"ך עה"ת מובא בילקוט ראובני פ' וילך וקראת אתכם הרעה כמו שארע בפורטוגאל שהכריז המלך שכל מי שאינו עובד עבודה זרה ישרף באש, והיו בני ישראל שואלים היכן בית השריפה ומוליכין בניהם ונשותיהם בתופים ובמחולות בשמחה ומשליכין עצמם לבית השריפה על קידוש השם וזה היה כח יעקב אבינו ברגעים האחרונים לחזק וללהב את בני ישראל כמו שכתב בענין יחוד ה', והיא התחזקות האמונה.

(צורר המור)

גלוי שלושת ההתגלויות

אמר ריש לקיש כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שער השמים, שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים, אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן, מאי אמן? אמר רב חנינא אל מלך נאמן. ופרש"י: "כך מעיד על בוראו שהוא אל מלך נאמן."

(רש"י שבת קיט:)

השם אל הוא השם של מדת חסדו יתברך אשר "עולם חסד יבנה". מלך נהיה הקב"ה עלינו על ידי קבלת התורה. נאמן הוא להביא את הגאולה ולהחיות מתים. הרי בעניית אמן מהדהד צליל של כל שלשת התגלויות! (בריאית העולם, מתן תורה, והגאולה האחרונה).

(עלי שור ח"ב ע' רפח)

האמן מסלק ההסתר פנים-והוא גן העדן

העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן-הוא מעביר מעצמו את כל ההסתר פנים וחי בעולם שבוראו גלוי, השגחתו ומלכותו גלויה והיחוד השלם.

עומד להתגלות בכל רגע, לפני העונה אמן על דרך זו נפתחים שערי גן עדן, והוא מציץ לתוכו, כי גן עדן הוא העולם הגלוי בלי הסתר פנים.

אישי תלמיד חכם.

האם הרגשת פעם כשאמרת "אמן" את התוכן האדיר במילה קטנה זו? הן זה צריך התלמוד מרובה עד שנגיע לעניית אמן כזו, ולא בכל תשעים האמנים שעונים בכל יום נוכל לכוון כך, ננסה להתלמד בזה באמן יהא שמיא רבא בבקר לפני ברכו ובמנחה ומעריב לפני השמונה עשרה.

(עלי שור ח"ב ע' רפח)

הדרך להשגה "מדרך עץ החיים" של מלכות שמים

אמר ריש לקיש כל העונה אמן יהא שמיה רבא בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן, בכל כחו היינו בכל כוונתו ובקול רם.

(רש"י ותוס' שבת ק"ט:)

איש"ר זוהי תפילה שיהא שמו הגדול יתברך מבורך, אשר כל עוד שעמלק קיים אין השם מלא ואין הכסא שלם, כי מרע"ה אמר אחרי מלחמת עמלק כי יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק מדור דור (שמות יז, טז) לא אמר: "יד על כס השם", כי בעוד כח הרע נמצא בעולם, אין מלכות שמים גלויה, לא בהשגה שהיא השם ולא בהשגחה שהיא הכסא, על זה אנו מתפללים בקדיש שיהיה שמו יתברך שלם, ושתהא השפעתו גדולה והולכת בכל העולמות.

לעומקה של תפילה זו אי אפשר לרדת ברפיון- היא דורשת כל כוונת הלב, וגם אופן אמירתה צריך להיות בסערה של קול רם, כשהאדם מתלמד בזה, "פותחין לו שערי גן עדן", ועיין במהרש"א המדייק הלשון כי כל שערי גן עדן פתוחין לפניו, כמה סגור עכשיו גן עדן!

אפילו מי שמקדש עצמו מאד בכל עניני גופו לשם שמים אינו יכול להיות בטוח בכל זאת הנאת הגוף תופסת אצלו מקום, והתענוג האמיתי והעדון הגדול שהוא ענין גן עדן ממנו והלאה, והנה הראו לנו חז"ל כאן מקום לפרוץ הדרך לפתיחת שערי גן עדן. שנוכל לכל הפחות לקבל השגה "מדרך עץ החיים" של מלכות שמים בגלוי גמור: זו היא עניית אמן יהא שמיה רבא. גם בזה שנתלמד לכל הפחות פעמיים ביום, הקדיש לפני ברכו בבקר, ובקדיש לפני שמונה עשרה בערב. ואולי גם בקדיש לפני שמונה עשרה של מנחה.

(עלי שור ח"ב ע' תכט)

מורה על תשלום השכר

יש מפרשים שלכך השם פירושו אני ה' נאמן בהבטחתי מפני שבקריאתו ובכתיבתו הוא גמטריא אמן מפני שהוא נאמן לקיים את דבריו ולאמן את דבריו.

יש בזה עוד דבר נפלא לחכמים, כי זה השם מורה על תשלום השכר עד שלא ישאר לבריה אצל בוראה דבר שלא ישלם, כי זה השם הגדול הוא ה' אמת כדכתיב וה' אלהים אמת, ולפיכך ממנו ההתאמתות, ולכך אמר בכל מקום אני ה' נאמן לשלם.

(גור אריה שמות פ"ב י')

מי שאין לו נאמנות

מי שאין בו מידת הנאמנות ואינו נאמן עם חברו, אדם כזה אינו משיג אפשרות הנאמנות בכלל (הגויים אומרים: "יהודאי לא מנטרי שבתא" כי לפי הבנתם אם ימצא כיס ודאי יקח אותו ע"ז ע.), וגם אין לו השגה בנאמנותו של השי"ת וממילא הוא מלא קושיות על ההשגחה וכועס וכופר.

אמן הוא ראשי תיבות "אל מלך נאמן" (שבת קי"ט): "אל" הכרת תוקף חסדו יתברך "מלך": הכרת מלכותו וממשלתו: ועי"ז - "נאמן": הכרת נאמנותו, ואמרו חז"ל: כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן" (שם) שערי הכרת האמת סגורים ומסוגרים ונדרש כל כוחו לפותחם, ועל ידי מה? על ידי הכרת נאמנותו יתברך, שהיא תולדת נאמנות עצמו, כנ"ל בלי נאמנות לא יראה האמת בלבו.

וגם בעולם הבא אין לו אחיזה, כי חסרים לו הכלים להבחין בהם את נאמנותו יתברך, ובלי זה לא יוכל להנות מזיו השכינה שהיא עצם העולם הבא (ברכות יז) ("זיו השכינה" הוא השגת עומק חסדו ונאמנותו בהנהגתו עם כל ברואיו), וכן אמרו חז"ל (סוטה מח:): "מי בז ליום קטנות מי גרם לצדיקים

שיתבזבו שולחנם לעתיד לבוא קטנות שהיתה בהם שלא האמינו בהקב"ה".
הקטנות שהיתה בהם, שהיא חסרון נאמנותם בעוה"ז היא שמעכבת אותם
מלראות זיוו לעוה"ב (ע"פ מהר"ל נתיב האמונה).

מי שאינו נאמן מתמעטת אפשרות עבודתו ומאידיך הנאמן מתרחב חלקו:
כמאמר חז"ל ברכות מז. "כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו".

(מכתב מאליהו ח"ה עמ' דשמ)

האישי"ר גלוי הקווי הקורע גז"ד

העונה אמן יהא שמיה רבא בכל כחו קורעין גזר דינו, פירוש הגם דגזר דין
דיחיד אין נקרע כמ"ש בר"ה י"ז: רק ענין גזר דין הנכתב כמ"ש הראב"ד
בספר יצירה שם בפירוש ג' ספרים כו' דהם אותיות דנשמתן עצמן שנעשים
הצירופים ע"י מעשיהם באלו לחיים ואלו להיפך, והיינו כמ"ש אבות פ"ד,
שכר מצוה כו' כי אותיות המצווה נחקקו בצירוף חיות נשמתן וזהו שכרו
וההיפך בעבירה, והקריעה הוא שנוי צירוף זה.

ומאחר שהגיע החטא לקלקל מקור החיות דהש"י הנשפע תוך הגוף
שישתנה שם הצירוף. ונעשה הצירוף להיפך, ואין נקרע רק ע"י אמן יהא
שמיה רבא בכל כחו (שבת קיט:): היינו כל חיותו וכדיליף שם מלשון הכתוב
בהתנדב עם ולשון נדיבות היינו בכל ליבו ונעשה צירוף חיותו אישי"ר
דפירושו מחיית עמלק כמ"ש תוס' ריש ברכות ג. בשם מחזור ויטרי.

ואמן יהא שמיה רבא הוא תוקף החשק וכשיגיע לזה הרי ודאי אין כאן
חטא כלל, ומצד עניית אמן יהא שמיה רבא בכל כחו הרי נעשה חיותו
מאותיות אלו היינו החשק הזה דלכן אמרו בסוטה מט. דעלמא קאי אאמן יהא
שמיה רבא כו' דהיינו על חשק זה, דלולי כן לפי תוקף החטאים אי אפשר
לעמוד כלל.

וע"י החשק והקווי לגילוי אור זה גורם גם כן קיום עולם, שהקיווי היינו שהוא עומד לכך להיות שמה רבא וכיוון דסוף סוף יתגלה זה שהכל מיוחד מאמיתות הש"י ממילא גם עכשיו בהעלם יש לו קיום מן הצד הזה דתכליתו וסופו.

ומצד הזה של גילוי קיווי זה בשורש חיותו נקרע גם הגזר דין שהוא רשימת החטא שהגיע לשורש חיותו, ומאחר שנתגלה אור זה דהסוף יהי' דאין חטא כלל ממילא גם בהוה הוא ביטול גזר דין שהרי יש לו קיום מצד הזה שהוא קיים להמתין ולקוות על הסוף.

(ר' צדוק הכהן למ' ע' סד)

האמן דרגא דדוד חי וקיים

גדול העונה אמן מן המברך שהרי גוללירין יורדים ומתגרין במלחמה וכו' (נזיר 10): המשילו הברכה לירידה למלחמה שכל מלחמה הוא המלחמה לד' בעמלק מדור דור והוא גם כן מלחמת היצר שבלבבות בני ישראל ונקרא ירידה כשנכנס למלחמה דצריך לירד למקום הרע להכניעו.

והוא ע"י הברכה לד' על כל ענייני עולם הזה דמכיר שהכל מהש"י ומעלה הכל למעלה דלה' הארץ ומלואה ואז אחר כך הארץ נתן לבני אדם שכבר נכבשה לפניהם וכמ"ש בר"פ כ"מ כאן לאחר ברכה, וכן מ"ש (ברכות ז') ישמעאל בני ברכני יהי רצון שיכבשו וכו' אמר ג"כ לשון כבישה כעין כיבוש מלחמה והוא כענין נצחוני בני (ב"מ נט): דצדיק מבטל גזירת מדה"ד ע"י התפילה הדומה לעתר שמהפכה למדת הרחמים, (סוכה יד).

והברכה הוא ההתגרות והרגזות יצ"ט על יצה"ר והוא ניצוח לשעה, ועניית אמן היינו קיום הדבר שיהי' כן קבוע וקיים יתד במקום נאמן שלא ימוט עוד כשפת אמת שתיכון לעד והוא הניצוח הגמור שיהי' קיים לנצח כן, והיינו כשההכרה ברורה כ"כ בלי שום מציאות לינתק מזה כלל.

וזהו דרגא דדוד שהוא סוף כל דרגין המברר הכל בסוד דוד מלך ישראל חי וקיים [ר"ה כה.]. שאין בו מיתה כלל דחיים שאל ממך נתת לו עולם ועד.
(ר' צדוק ל"מ ע' קיב:)

למעלה מהעולם הזה

אריב"ל כל העונה איש"ר בכל כוחו קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה אף שנגזרו לו גזר דין של שבעים שנה, כי שבעים שנה הוא מצד גזירת עולם הזה שכל חיי האדם שבעים שנה, וכאלו אמר אף אם נגזר על האדם מצד עולם הזה שאין לאדם שום זכות מצד עולם הזה ועם כל זה ע"י שאמר אמן יהא שמיה רבא מבטל הגזרה של ע' שנה, מפני שהשבח הזה הוא למעלה מהעולם הזה.

(מהר"ל שבת קיט)

הטעם שצריך כל כוחו

העונה איש"ר בכל כוחו קורעין לו גזר דינו, ומה שאמר שצריך כל כחו לבטל הגזרה ולפתוח לו שערי גן עדן, כי האדם כאשר הוא רוצה לנצח צריך כח לבטל הגזירה, ולפתוח לו שערי גן עדן, וזה נצוח וגבורה, על כך צריך כח להתגברות.

(מהר"ל שבת קיט)

הטעם דקורעין גזר דין של ע' שנה

ולפיכך קורעין לו גזר דין של שבעים שנה כי הגוף עומד ע' שנה וכמו שהוא קורע גופו ועונה אמן בכל כחו כך קורעין לו גזר דין שבעים שנה.

וכן פותחין לו שערי גן עדן כי האדם נפשו תוך הגוף וכאשר עונה אמן בכל כחו הנה מוציא נפשו אל הפועל, ויוצא מן הגוף אשר מוטבע שם, ולכן פותחין לו שערי גן עדן ויוצא מן העולם הגשמי אשר מוטבע שם.

(מהר"ל שבת קיט)

הטעם שמוחלין על שמץ ע"ז

כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כוחו אפילו יש בו שמץ של עבודת כוכבים מוחלין לו.

כי העבודה זרה הוא השניות אבל הברכה הזאת היא מעולם העליון ושם רק אחדות ולפיכך אף אם בו שמץ עבודה זרה מוחלין.

(מהר"ל שבת קיט)

האמן קיום לנצח

תניא ר' יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך א"ל ר' נהוראי השמים כך הוא שהרי גוליירין מתגרים במלחמה וגבורים נצחים.

(נזיר 10:)

תכלית המלחמה הוא ע"י גבורים שהן מנצחים, והנצוח ראוי לגבור מפני שהנצוח דבר מקוים, וכך עניות אמן הוא קיום הברכה. והנה אין בברכה קיום הנצחי שכך הוא ולא ישתנה אמנם כאשר יאמר אמן יש בזה הקיום הנצחי, כמו דבר שהוא נאמן שלא ישתנה. וזה שמדמה לגוליירין שהם מנצחים ונשאר כך.

(מהר"ל נזיר 10:)

איש"ר צינור השפע מעולם הבא

אמר רבא כל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו וכו' ואלא עלמא אמאי קא מוקים אקידושא דסדרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא.

(סוטה מו)

אמר כי העולם הזה מקבל מהעולם העליון שאין לו בטול ואף שבטל בית המקדש שעל ידו היתה הברכה באה לעולם, אבל לא בטל דבר זה שהעולם הזה מקבל מן העולם העליון הכולל הכל, ולפיכך קאמר דקאי על סדרא דקדושא ואמן יהא שמיה רבא דאגדתא, כי ע"י זה מביא הברכה מעולם העליון לעולם הזה ובשניהם אנו אומרים קדיש לעלם עלמי עלמיא, וכן ביהא שמיה רבא אנו אומרים מברך לעלם עלמי עלמיא, ולא תמצא זה בשום שבח בעולם רק בשני שבחים אלו, בעבור כי אלו ב' שבחים בפרט משבחים הקב"ה מצד עולם העליון ועל דבר זה קיים העולם, רק לריחוק העולם הזה מן העולם העליון, אף שאנו אומרים מברך לעלם עלמי עלמיא אין הברכה מצויה כל כך ומ"מ העולם הקיים.

(מהר"ל סוטה מו)

הטעם דמתקיים דוקא באיש"ר דאגדתא

מה שאמר יהא שמיה רבא דאגדתא, הוא מפני כי ראוי שבח זה להגדה ביותר מן התפילה, מפני שכאשר באים להתפלל אין אסיפה זאת לכבוד הש"י רק להתפלל על צרכו, ועוד כי התפילה היא שייכת ביחיד כמו ברבים.

(מהר"ל סוטה מו)

האיש"ר קשור העולמות

ובאמן יהא שמיה רבא השם קודם ואחר כך הברכה, כי ע"י קשור וסדר העולם

הזה בעולם העליון, שאמר קדיש על ארעא ואחר כך קדיש בשמיה מרומא ואחר כך קדיש לעלם עלמי עלמיא, הוא קשור עולם הזה עד עולם העליון, ואיש"ר דאגדתא, שהש"י מבורך, ממנו הכל עד עולם הזה, והוא קשור וסדר עולם העליון עם העולם הזה, ותדע כי מלאכי שרת מקדשין אותו בקדושה, והאופנים אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו יהי שמו מבורך לעלם עלמי עלמיא.

(מהר"ל סוטה מו)

ענין האמונה בכל כחו

כי מי שהוא מאמין בו צריך שיהיה בכל כחו, כי זהו ענין האמונה, שעומד באמונתו בכח ובחוזק, ואינו סר מן אמונתו, ולכך צריך לענות אמן בכל כחו.

(מהר"ל נתיב האמונה פ"א)

פותחין לו שערי גן עדן

אמר ר"ל כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן (שבת קיט:): שכל פתיחה, הוא לדבר סגור ונעול, שהדבר הגשמי נעול לפניו הדבר הבלתי גשמי, וכאשר הוא עונה אמן הוא מתדבק במי שהוא מאמין הוא הש"י, והוא עצם האמונה ולפיכך ראוי לפתוח לו גן עדן אשר שם הנטיעות שהם נטועים בחוזק, כבעל שהאמונה הוא נטיעה חזקה.

(מהר"ל נתיב אמונה פ"א)

מאריכין לו ימיו ושנותיו

כל העונה אמן מאריכין לו ימיו ושנותיו (ברכות יז.), כי האמונה מגיע עד

אין קץ וסוף ולכך יש לו להאריך במלת אמן ומאריכין לו ימיו ושנותיו כי משם אריכת הימים.

(מהר"ל נתיב האמונה פ"א)

בכל כחו בחתוך שפתיים

אמר ריש לקיש כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן (שבת קיט:). ואין הפירוש בכל כחו בקול רם דא"כ היה לו לומר בקול רם, גם אין פירוש בכל כוונתו דלא אמר בכל כוונתו, רק פי' בכל כחו ולא בשפה רפה רק בחתוך שפתיים לגמרי. ודבר זה ענין מופלג.

(מהר"ל נתיב העבודה פ"א)

שער חדש

לפי שהעונה אמן אחר המברך נכנס במעלה עליונה, כלומר שפותחין לו שער חדש שהוא מאמין בו יתב' שהוא כל יכול, ולדבר זה אין קץ ותכלית.

(מהר"ל נתיב העבודה פ"א)

בלא כוונה אינו אמן

כי העונה אמן צריך ההבנה והשכל שהוא מאמין דבר זה, ובלא הבנה אין נקרא אמונה ולא כן המברך אם לא כיון יצא אבל אם עונה אמן בלא כוונה אין זה אמן.

(מהר"ל נתיב העבודה פ"א)

פרוש האמן

ולפיכך האל"ף בשם אל מורה על שהוא ית' ראשון והתחלת המציאות והמ"ם מורה שהוא מלך כי אחר שנמצאו מאתו הוא מלך אל הנמצאים, ולזה המ"ם באמצע אלפ"א בית"א כי כן מקום המלך בתוך המחנות, גם המ"ם אות ראשון של מלך, והנו"ן מורה על הנאמנות כי אין לו יתב' שינוי ונאמנות שלו בלתי סוף וזה מורה המשך הנו"ן הפשוטה, שהוא משוך ואין לו הפסק, שצריך בשביל כך למשוך מלת אמן.

(מהר"ל נתיב העבודה פ"א)

האיש"ר בקשה שיחזור הקב"ה להקרא מלך

ויש לתמוה בדברי רש"י מנא ליה דעניית איש"ר קשורה דווקא לביהמ"ק ונראה לבאר על פי הגמרא ריש ברכות ג': "בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמייה הגדול מבורך, הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם". ופרש"י: "אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך. אשרי כל זמן שהיה קלוס זה בתוך בית המקדש".

וצ"ע דוכי קלוס זה של "יהא שמייה רבא" הוא דווקא בבית המקדש? והנה יעויין במהרש"א (שם) שכתב על דברי רש"י אלו, וז"ל: "ובזמן שבית המקדש קיים, קראו להקב"ה מלך, אבל בזמן שגלו קראו אב ולא מלך, כביכול שאינו מלך שאין הכסא שלם אז, כמו שכתבו התוספות, שזה פרוש אמן יהא שמייה רבא וכו' ודו"ק" עכ"ל.

ומתבאר בדבריו דעפ"י פי' המחזור ויטרי, אזי השבח של "יהא שמייה רבא" הנו שיחזור הקב"ה להקרא "מלך", וזה ע"י בנין המקדש ששם יש בחינה של "כסא שלם" שהמלכות בשלימות.

ומשמע דהוקשה להמהרש"א הקושיא דלעיל מה ענין איש"ר למקדש דווקא. וכתב על כך דבאיש"ר מבקשים שתתהוה שלימות כסא המלכות של

הקב"ה בעולם שהוא במקום המקדש. והדבר רמוז בבקשה שיתרבה שם י-ה בעולם, והוא עפ"י פירוש המחזור ויטרי.

(עמודי אור)

אמן עולה סוכה

אמן גימטריא סוכה. שמעלת אמן כסוכה, וכשם שאסור לדבר דברים בטלים בסוכה כן אסור לדבר בשעה שצריך לענות אמן.

(ברית אליהו תקון עט)

מוחלין לו

חז"ל אמרו כל העונה יהש"ר בכל כחו אפי' יש בו שמץ של ע"ז מוחלין לו, וצריך להבין, הרי בכל כוחו היינו בכל כונתו, וכונתו היינו שמכוין בד' עולמות שאין עוד מלבדו ית', וכמש"כ בנפש החיים, וא"כ מה שייך בו שמץ ע"ז, ואם יש בו שמץ ע"ז מה שייך בכל כונתו.

וצ"ל שבאמת עכשיו אין לו כבר השמץ של ע"ז ורק שקודם היה לו, ויש בו היינו שיש בו העון של שמץ ע"ז ממה שהיה לו מקודם, כי כידוע שחטא הוא מציאות ואין סר כ"כ מהר מהאדם, וע"ז אחז"ל שמי שעונה איש"ר בכל כונתו, מעשה זה בכוחו לסלק רושם החטא לגמרי שלא ישאר שום שמץ חטא עליו ונעשה נקי לגמרי.

(תפילת חנה ע' קצז)

חלק לעוה"ב

הרמ"א בסימן קכ"ד סעיף ז' כתב בשם הכל בו, כי מיד שהתינוק עונה אמן

יש לו חלק לעוה"ב. ולכאורה הרי כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, וגם קודם זה, ונראה לומר שבאמת מצד בריאת הישראלי יש לו חלק לעוה"ב, אבל הוי נהמא דכיסופא, משא"כ כשעונה אמן, אז מצד עבודתו שעונה, וגם אם אינו מבין עדיין הכונה, מ"מ עצם האמירת אמן חשובה כ"כ שיזכה בה לחלקו בעוה"ב, וכש"כ אם מבין וגודל בהכרתו, שזוכה ליותר ויותר בחלקו.

ומרגלא בפומיה דמרן המשגיח בשם הסבא מקעלם זצ"ל שכדאי לאדם להברא ולחיות חיים ארוכים, ואפי' לעבור בגהנום בשביל השכר הצפוי לו מאמירת אמן אחת, ואפילו כשענה פעם אחת בחיים. (ועיי' באור יחזקאל אמונה עמ' רע"ד).

(תפילת חנה ע' קצו)

כשאינו עונה איש"ר גוזל מהקב"ה

האומר בלחש ברכותה תורה ושאר ברכות הוא חוטא וגוזל את המקום שהרי לא נמצא מי שיענה אמן אלא אם כן הוא מרים קולו בברכה עד כאן לשונו, ונמצא שגוזל להקב"ה את האמן.

(ספר חסידים סרנ"ד)

מזכך הנפש

על ידי עניית אמן מזככין הנפש שתקבל הארה וחיות בכל התורה והמצות, ומי שהוא כמת בלתי חיות וגם אינו שומר להיות מעוני אמן בכל כחו שעל ידו יתעורר לו החיות, יורד לאבדון.

(היכל הברכה ע' קלח)

איש"ר תפילת התפילות

שאלה: מדוע חוזרים ושונים תפילת הקדיש מספר פעמים בכל תפילה ומדוע דוקא היא נשנית בכל תפילה ותפילה?

תשובה: הנביא ישעיהו אומר "כל הנברא בשמי לכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו" כלומר שכל הנבראים כולם נבראו על מנת לקדש שם שמים. ולהגדיל כבוד שמים.

ואכן, כל הנבראים, חי, צומח, דומם, ומדבר, כולם מהללים ומשבחים את בורא עולם כל יום, וכולם אומרים שירה והלל להקב"ה.

והתנאים הקדושים חברו ספר שלם ובו ערכו את כל פרקי השירה של כל הנבראים שמים וארץ, ימים, דגים, עופות, חיות ובהמות וכו'. הספר נקרא כידוע פרקי שירה.

אף האדם עומד בשירה והלל לבורא עולם, להודות להלל ולשבח לבורא עולם. שירתו של האדם היא-התפילה.

והנה שירה עשויה בדרך כלל, בתים בתים. ופזמון שתוזר על עצמו בין בית לבית. הפזמון הוא התרכיז של השיר. בו אנו מעבירים את המסר העיקרי שיש בשיר.

נמצא איפה, שהתפילה היא "השיר" והשבח לחי עולמים.

הקדיש ("יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעולמי עלמיא") זה הפזמון. ולכן בכל תפילה בין קטע לקטע בין בית לבית אנו שבים ואומרים אמן יהא שמיה רבא. כלומר זה הפזמון. זה עיקר התפילה. זה עיקר המסר, יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא.

איש"ר שירת החיים

שאלה: מה המיוחד בשבח זה, שהיא נעשתה לפזמון, בשירת האדם לבורא עולם?

תשובה: תכלית בריאת האדם על מנת להמליך את הקב"ה, ואמרו רבותינו שקודם בריאת האדם לא היה הקב"ה נחשב למלך, כי אין מלך בלא עם. ורק אחר בריאת האדם שנהיה מציאות של עם אז הפך הקב"ה להיות למלך.

וכך אנו אומרים בתפילה, "אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא" כלומר שקודם שנברא יציר כפיו של הקב"ה האדם, היה הקב"ה קרוי רק אדון, אולם "לעת נעשה בחפצו כל", כשנשלמו שבעת ימי בראשית ונברא אדם בערב שבת. "אזי מלך שמו נקרא", בד בבד עם בריאת האדם נעשה הקב"ה למלך.

נמצא שעיקר תפקיד האדם הוא להמליך את בורא עולם, ולבקש ולראות שבורא עולם יהא מלך בכל המקומות, עד כדי ויבואו רחוקים ויתנו לך כתר מלוכה.

וזהו עבודת התפילה של האדם-להמליך את הקב"ה. בעליונים ותחתונים. ולבקש שתתגלה מלכותו בכל. והנה האדם ע"י קיום המצוות מראה שהקב"ה מלך העולם והוא עבדו ועושה רצון ה', אולם כשהאדם חוטא הוא ממעט כבוד שמים. ומסלק שכינה מהעולם.

והנה ברבות העתים ובמיוחד חטאו של עמלק שגרם לסילוק שכינה. עד שכביכול אין שמו של ה' שלם ואין כסאו שלם. נתווספה לתפילתנו בקשה עמוקה יותר, שלא רק שכבוד שמים יתגלה בכל אלא שאותו כבוד שמים שהתמעט-יתרבה ויתגדל.

לכך, נעשתה תפילה זו פזמון, קבוע בתפילתנו. יהא שמיא יהי שמו של הקב"ה רבא גדול לעד לעלם לעולמי עלמים. וזהו עומק בקשתנו, ועומק משאת נפשינו ששמו יתברך יתגדל, ויתברך, לעלם ולעולמי עלמים.

שובר כוח היצר הרע והסטרא אחרא

יגדל נא כח ה' (במדבר י"ד) כח ה' דא הוא כח דשרייתא על רישיהון דצדקיא וכל אנון דמשתדלין ברעותא דמאריהון ועל דא תנינן כל העונה אמן יהא שמיה רבא בכל כוחו. ודאי אצטריך לאתערא כלשייפוי בחילא תקיף בגין דבאתערותא דאתקף אתער ההוא כח קדישא עלאה ואסתלק גו רישא קודשא ואתבר חילא ותוקפא דסטרא אחרא.

(זוהר ח"ג בכ')

ועתה יגדל נא כח ה'. כח ה' הוא כח השורה על ראש הצדיקים ועל כל המשתדלים ברצון ה', ועל זה שנינו כל העונה אמן יהא שמיה רבא מבורך בכל כוחו (שמעורר כל איבריו בכח גדול) בהתעוררות זו מתעורר אותו כח קדוש עליון שמסתלק ועולה על הראש הקדוש, ושובר ראשו ותוקפו של הסטרא אחרא.

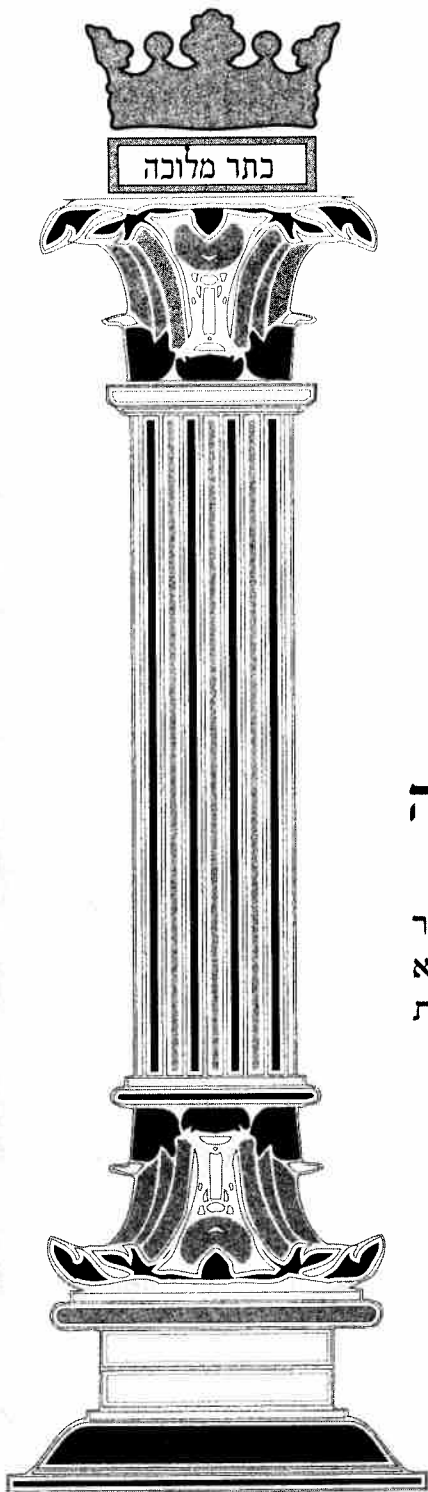

אב המרגיל בנו לעניית אמן קודם לרב

מה שאמרו אבדת אביו ואבדת רבו, אבידת רבו קודמת שאביו הביאו לחיי עוה"ז ורבו שלמדו תורה מביאו לחיי עוה"ב (ב"מ פ"ב) מיירי באב שלא חנינן בנו לעניית אמן. אבל אב המחנך בנו לעניית אמן הרי זה מביאו לעולם הבא וקודם לרבו.

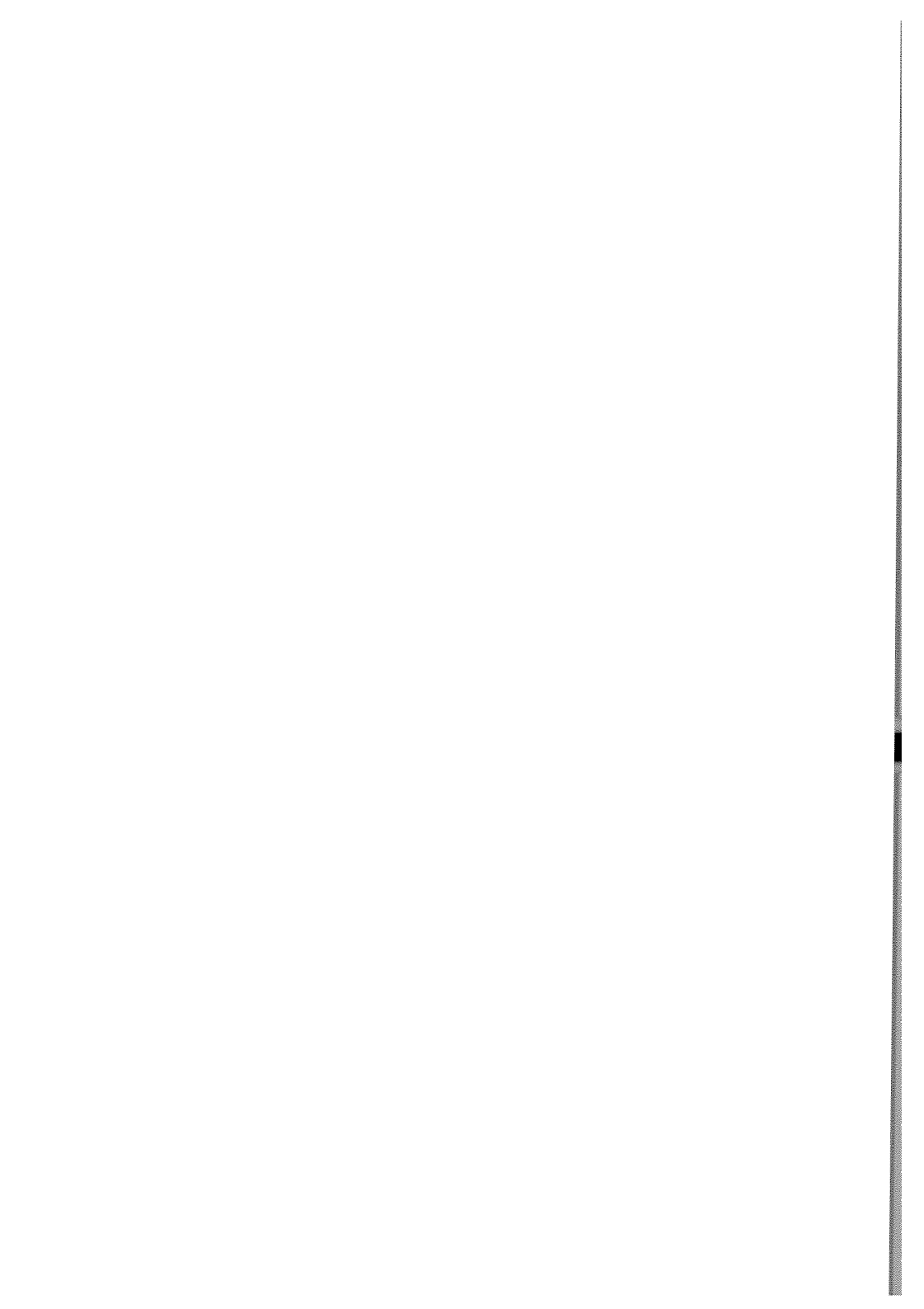
וקשה דלפ"ז אביו שלמדו תורה צוה ושמע ישראל יקדם לרבו ונראה דלגבי תורה אזלינן בתר רוב חוכמתו, ומעוט דאב בטל לגבי הרוב דרבו, משא"כ לגבי עניית אמן דהעיקר תלוי בהרגל, אזלינן בתר אב דהוא עיקר הזכות בזה.

(מנח"א עמ' א')

שער ההלכה

הלכות אמן ואיש"ר
פסקים מהגר"ח קנייבסקי שליט"א
טבלאות

תוכן הענינים

מבוא	קנו
פרק א דין עניית איש"ר	קנט
פרק ב מתי חייב באמן ובאיש"ר	קסב
פרק ג דקדוק בעניית אמן	קסז
פרק ד דין הפסקה לאמן ואיש"ר	קעא
פרק ה אופן אמירת איש"ר	קעה
פרק ו דיני קדמויות באיש"ר	קפא
פרק ז דיני אמן	קפג
פרק ח המקומות החייבים באמן	קפז
פרק ט כוונת האמן	קפט
פסקים מהגר"ח קנייבסקי	קצב
טבלאות	קצו

שח הגאון רבי יצחק אזרחי שליט"א מראשי ישיבת מיר, אמרו חז"ל כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן מוחלין לו כל עוונותיו, ואפי' יש בו שמץ עבודה זרה מוחלין לו עכ"ל, מוחלין לו אתמהה והרי רק עונה על ששמע והיאך זוכה לעושר גדול כזה שמוחלין לו כל עוונותיו ולא עוד אלא שאפי' פותחין לו שערי גן עדן.

אלא, שתנאי גדול יש כאן, שיאמר ויענה בכל כחו, שפרושו בכל מצוי כחותיו, וכפי אשר שמעתי מסו"ח הגאון הצדיק רבי חיים שמואלביץ זלה"ה שהאדם בצלם הוא נברא, וכשם שבורא עולם אין גבול וקצה ליכולתו כך האדם שנברא בצלם אין ערוך ליכולתו.

ונבדלים הם בני אדם אמר רבי חיים זלה"ה לא בכשוריהם וכשרונותיהם אלא במיצוי כוחותיהם, טבע בני אדם שאינם מוצלים את כוחותיהם, אדם גדול הוא זה אשר מיצה, ומיקד את כוחותיו, אדם שאינו גדול הוא אדם שפיזר את כוחותיו, פעמים נראה שבשעת סכנה, ביכולת האדם להרים משאות מעבר לכוחותיו, זהו סוד ריכוז הכח.

מי אשר כגובה ארזים גובהו, הוא אשר ריכוז את כוחותיו ופילס לעצמו נתיב ודרך, ומי אשר כגובה אנשים גובהו זהו אשר לא אסף כחו, והתם לריק כוחותיו.

ויפה אמרו חכמים דהעונה אמן בכל כחו מוחלין לו, בכל כחו זהו סוד ריכוז הכח, זו היא עניינה שכוללת הכל, ומה שעשה רעהו ע"י תשובה, בחרטה ועזיבת החטא וקבלה לעתיד עשה הוא בעניינת אמן בכל כחו.

ולא עליך המלאכה לגמור, שכך אמר הגר"א יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ולולי שהקב"ה עוזרו אין יכול לו, עליך לעשות את שלך ולענות כפי יכולתך, והקב"ה ישיב כנגדך ויפתח לפניך את אוצרו הטוב, שערי שמים ממעל שערי גן עדן.

מבוא

ת"ר כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה אמרו עתידה תורה שתשתכח מישראל שנאמר הנה ימים באים נאום ה' אלוקים והשלחתי רעב בארץ לא רעב לחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה'. וכתוב ונעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו דבר ה' זו הלכה.

[שבת קל"ח:]

ישוטטו לבקש את דבר ה' וימצאו, זו היא כוונת כתיבת קונטרס זה, כי לא להכריע בדבר ה' זו הלכה באנו. אלא לעורר לב המעיין אל כל דיני האמן, והאמן יהא שמיה רבא שרבו פזוריהם בכל חלקי השולחן ערוך. שוטטו בהם רבים לבקש דבר ה' ולא ימצאו, ועתה נאספו ונזדמנו כל דיני האמן ואמן יהא שמיה רבא אל פונדק אחד ישוטטו רבים לבקש את דבר ה' וימצאו. והמשכיל יבין שאין מטרת החיבור לשמש כמורה הוראה, ובהתעורר הספק יש לשאול יושב על מידיו.

תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר חס ושלוס שתשתכח תורה מישראל שנאמר כי לא תשכח מפי זרעו, אלא מה אני מקיים ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו, שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד.

[שבת קל"ט]

שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד, ביאר המהרש"א דגם אחר שישוטטו בכל המקומות לא ימצאו משנה ברורה והלכה ברורה, והטעם בזה יש לומר כפרוש רש"י דאין לך הלכה שלא יהא בה מחלוקת עכ"ל. ומאחר שאין לך הלכה שאין בה מחלוקת אי אתה מוצא הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד.

מאחר וקונטרס זה נכתב עבור כל מבקש הלכה, נכתבו בכל הלכה, כל שיטות הפוסקים, אמנם כדי שתמצא הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד, הבאנו בסתם את הכרעתו של הרמ"א ושל בעל המשנה ברורה עמוד הפסק שכל בית ישראל נשען עליו. ואלו שאר השיטות הבאנו על דרך יש אומרים. והמעיון הנכון אשר נמשך אחר שיטתם של פוסקים אחרים יקחנו משם, ונהרא נהרא ופשטיה.

שפתי לא אכלה מלהודות לגאון הגדול רבי נפתלי נוסבוים שליט"א ראש ישיבת חיי משה ואב"ד אהבת שלום, שהואיל בטובו לעבור ולהגיה את כל ההלכות שבספר, הערותיו והארותיו שובצו בגוף הספר. בצאתי את הבית אפרוש כפי בתפילה לבורא עולמים, יהי רצון מלפניך ה' אלוקי שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי ואזכה אני וצאצאי וצאצאי צאצאי ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים.

פרק א'

דין עניית איש"ר

א. הקדיש הוא שבח גדול ונורא שתקנו אנשי כנה"ג אחרי חרבן בית ראשון, והיא תפילה על חילול שמו יתברך מחורבן ביהמ"ק וחורבן ארה"ק ופיזור ישראל בארבע כנפות הארץ ואנו מתפללים שיתגדל ויתקדש שמו יתברך כמו שאמר הנביא¹ והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גויים רבים וידעו כי אני ה'. ואמר² ר' יוסי שפעם אחת שמע בת קול שמנהמת כיונה ואומרת "אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים" ואמר לו אליהו הנביא שג' פעמים ביום יוצא בת קול כזה ולא עוד אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ובתי מדרשות ועונין "אמן יהא שמיה רבא" הקב"ה מנענע בראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי לבנים שגלו מעל שלחן אביהם.³

ב. ומפני גודל מעלתו תקנוהו בלשון ארמית מפני שבבבל דברו בלשון זה. וכדי שכולם יבינו תקנוהו בלשון המדובר ועוד יש טעמים כמוסים בזה.³ וי"א כדי שלא יבינו המלאכים ויקטרגו עלינו.⁴

ג. יש הסוברים שמצוה להרבות בקדישים וטועים הם. וקורא אני עליהם תשתפכנה אבני קודש⁵ וגו'. ואין משתמשים בשרביטו של מלך מלכי המלכים רק כפי מה שהרשה. והמרבה בהם מזלזל בהדרת קודש. וכתב אחד מהגדולים כשם שטוב למעט בברכות כן טוב למעט בקדישים.⁶ וי"א דכמה שירבה באמירת הקדישים נוחא טפי לנפש המת.⁷

1. יחזקאל ל"ג, כ"ג.

2. ברכות ג, א'.

3. ערוה"ש סני"ה א.

4. טור סני"א א'.

5. איכה ד', א'.

6. ערוה"ש סני"ה ג.

7. מט"א קו"א סיי"ב.

ד. הקדמונים אמרו רק שבעה קדישים בכל יום על שם שבע ביום הללתיך.⁷ ג' בשחרית וכו' והוסיפו עוד ג' קדישים בכל תפילה אחר עלינו. וביום קריאת התורה הוסיפו עוד קדיש לאחר קריאת התורה. והוסיפו עוד אחר שיר של יום מפני היתומים המרובים. וכזה מקיימים דגל השכינה הקדושה.⁸

ה. כל עשרה מישראל שעוסקין בת"ת שבע"פ ואפילו במדרשות או באגדות כשהן מסיימין אומר אחד מהם קדיש וכו' והוא הנקרא קדיש דרבנן.⁹ ונהגו העולם דרוקא אם אחר שלמד תושבע"פ אמר דברי אגדה יכול לומר קדיש דרבנן דעיקרו נתקן על דבר אגדה, וע"כ פשט המנהג לומר אחר פרקי אבות המאמר דר' חנינא בן עקשיא.¹⁰

ו. אחרי לימוד תנ"ך אומרים קדיש שלם ואפילו אם למד רק שלשה פסוקים.¹¹

ז. כל איש מישראל צריך לקיים בכל יום אותיות צדיק דהיינו: צ' אמנים ד' קדושות י' קדישים ק' ברכות.¹⁴
מניין האמנים:

מעריב: ברכות ק"ש ד' אמנים. חצי קדיש קודם ש"ץ ג' אמנים. קדיש ו' אמנים. אחר עלינו ה' אמנים. סה"כ י"ח אמנים.
שחרית: ברכות השחר טו' אמנים. קדיש דרבנן ו' אמנים. ברוך שאמר וישתבח ב' אמנים. חצי קדיש קודם ברכו ג' אמנים. ב' ברכות ק"ש ב'

11. מרמ"ג משנ"ב שם.

9. רמב"ם נוסח הקדיש.

7. תהילים קי"ט, קס"ד.

10. משנ"ב סנ"ד, ט.

8. ערוה"ש סנ"ה ד'.

אמנים. י"ט ברכות הש"ץ יט' אמנים. חצי קדיש אחריה ג' אמנים. קדיש תתקבל ו' אמנים. קדיש שיר של יום ה' אמנים. אחר עלינו ה' אמנים. קדיש דרבנן ו'. סה"כ עב אמנים.

מנחה: חצי קדיש ג' אמנים. חזרת הש"ץ יט' אמנים. קדיש תתקבל ו' אמנים. אחר עלינו ה' אמנים. סה"כ לג אמנים.

הרי דאם מתפלל עם הצבור זוכה לומר צ' אמנים, ואף יותר מהם, והרי נתקיימו בידו קכ"ג אמנים בכל יום.

ח. אין לומר קדיש אלא אם כן היו עשרה אנשים בביהכנ"ס בשעת הלימוד או אמירת הפסוקים, ואפילו אם רק שנים או שלשה לומדים אומרים קדיש כשיש שם עשרה.¹² ואפילו מי שלא למד יכול לומר קדיש.¹³

ט. בשבת דאין בתפילת העמידה י"ח ברכות אלא ז' ברכות תקנו לומר אין כאלוקינו דד' פעמים אין וד' פעמים מי וד' פעמים נודה ר"ת אמן, וד' פעמים ברוך וד' פעמים אתה, הרי זה כאומר י"ב פעמים אמן, ועוד ז' ברכות עמידה הרי י"ט כנגד י"ט ברכות עמידה דחול.¹⁵

י. י"א דמי שהיה חולה או אנוס ולא שמע קדיש וקדושה צריך להשלים הימים שלא שמע, וילך לביהכנ"ס לשמוע קדיש וקדושה כמספר שלא שמע.¹⁶

16. לקמ"ק שם.

14. מג"א סני"ה.
15. עונג שבת.

12. מג"א משנ"ב שם
13. ח"א משנ"ב שם.

פרק ב'

מתי חייבים באמן ואיש"ר

א. אמר רבי אדא בר אהבה מנין שאין היחיד אומר קדושה שנאמר "ונקדשתי בתוך בני".¹ "כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה".² וי"א כי בשביל שהקב"ה מתעלה בכבודו בקדושה זו יותר משאר קדושות לא נתקנה בפחות מעשרה.³ ואין אומרים אותו פחות מעשרה זכרים, בני חורין, שהביאו ב' שערות.⁴

ב. קטן שהגיע לשנת י"ג ויום אחד מצרפין אותו לכל דבר ואמרינן דמסתמא הביא שערות ובדרבנן אמרינן חזקה זו ולא בדאורייתא.⁵

ג. צריך שיהיו כל העשרה במקום אחד וש"ץ עמהם.⁶ והעומד בתוך הפתח ממקום סגירת הדלת ולחוץ הוא כחוץ ואינו מצטרף עמהם.⁷ וי"א דהוי כלפנים ומצטרף.⁸ אם מקצתן בפנים ומקצתן בחוץ וש"ץ תוך הפתח הוא מצרפם.⁹ אבל אחר אין מצרפם.¹⁰ ואם רואים אלו לאלו, אפשר דמצטרפים ולכתחילה טוב שיכנסו לפנים.¹¹

ד. התחיל לומר קדיש בעשרה ויצאו מקצתן גומר הקדיש והוא שנשתיירו רובן.¹² ומ"מ עבירה היא לצאת ועליהם נאמר ועוזבי ה' יכלו.¹³

ה. יש מתירין לומר דבר שבקדושה בתשעה בצרוף קטן שהוא יותר מבן

10. לבושי שרד סני"ה ט"ו

11. באוה"ל שם.

12. שו"ע סני"ה ב'.

13. רמ"א סני"ה ב'.

6. שו"ע סני"ה י"ג.

7. חיי אדם ל, א.

8. מג"א גר"א שם

9. שו"ע סני"ה ט"ו.

1. ויקרא כ"ב, ל"ב.

2. ברכות כ"א, ב'.

3. תולעת יעקב ע' לו.

4. שו"ע סני"ה א.

5. ערוה"ש נ"ה י"א.

שש ויודע למי מתפללין, ולא נראין דבריהם לגדולי הפוסקים.¹⁴ מיהו יש נוהגין להקל בשעת הדחק.¹⁵ לצרף קטן אחד ולא שני קטנים¹⁶ יש שכתב דנהגו לצרף קטן ע"י חומש שבידו ודוקא לברכו ולקדיש שהוא חייב ולא לקדיש שאחר עלינו¹⁷ והרבה אחרונים החמירו שלא לצרף קטן אפילו בשעת הדחק.¹⁸

ו. כשאחד מתפלל לבדו נכון שהאחרים ימתינו מלומר קדיש עד שיגמור כדי שיזכה גם הוא.¹⁹ אפילו שיש עשרה זולתו.²⁰ אך אם מאריך הרבה לא ימתנו לו.²¹

ז. עשרה במקום אחד שאומרים קדיש אפילו מי שאינו עמהם יכול לענות.²² אפילו כמה בתים מפסיקים בניהם עונה עמהם, כי אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים.²³

ח. צריך שלא יהא מפסיק טנוף או עכו"ם.²⁴ ואפילו היה מרוחק ממנו ד' אמות חשיב הפסק²⁵ ויש אומרים שאם המברך והעונים ברשות אחת מצטרפין ואין העכו"ם מפסיק.²⁶ ויש שכתב מדהביא השו"ע דין זה בלשון וי"א משמע דלא פסיקא ליה.²⁷ וי"א דאישי"ר וקדושה יענה אבל ברכו לא יענה.²⁸

ט. אם היה המברך אפיקורס או כותי או קטן שלא הגיע לחנוך בין שלומד לפני רבו ובין שמברך לפטור עצמו אין עונין אחריו אמן.²⁹ וי"א דאם

25. משני"ב סני"ה ס"ד.

26. כף החיים נ"ה צ"ד.

27. משני"ב סני"ה ס"ב.

28. חיי אדם.

29. שו"ע רט"ו ב'.

20. עטרת זק' סני"ה ז'.

21. ערוה"ש סני"ה י"ג.

22. שו"ע סני"ה ב'.

23. קצוש"ע ט"ו, ד'.

24. שו"ע סני"ה כ'.

14. שו"ע סני"ה ד'.

15. רמ"א סני"ה ד'.

16. משני"ב סני"ה כ"ד.

17. מגי"א סני"ה ה'.

18. משני"ב סני"ה כ"ד.

19. שו"ע סני"ה ז'.

שמע כל הברכה מפיו עונה אחריו אמן³⁰ וי"א דבכל גוונא יענה על ברכות קטן, חדא דמשיודע לברך זהו זמן חינוכו ועוד דאם לא יענה אמן על ברכתו יגרע בחינוכו. ³¹ וי"א דיענה אמן מגומגמת.³²

י. תנוק שהגיע לחינוך אם ברך לפטור את עצמו כיוון דכן חנוך הוא עונין אחריו אמן.³³

יא. וי"א שעונין אמן אחר עכו"ם אם שמע כל הברכה מפיו.³⁴ ויש שהכריע דאין חייב לענות אמן על ברכת עכו"ם אבל אם רצה לענות הרשות בידו.³⁵

יב. ישראל ששינה ממטבע הברכות אין עונין אחריו אמן.³⁶ ודוקא כששינה באופן דלא יצא בהברכה מחמת זה אין עונין אמן על ברכתו.³⁷ כגון שחיסר הדברים שהם מעיקר הברכה.³⁸

יג. ברכה שאינה צריכה אסור לענות אחריה.³⁹ ומכל מקום אם ברך ברכה כדעה אחת שלא נדחית לגמרי על ידי הפוסקים אף שאינו חייב לענות אמן אם ענה לא עבר באסור.⁴⁰

יד. יזהר שלא לענות אמן בגילוי ראש, ומכל מקום אם שמע ברכה או קדיש ואין ברשותו כסוי ראש יניח ידיו על ראשו ויענה אמן.⁴¹

טו. אין לענות אמן על ברכה ששמע ברדיו, וכן אין לענות קדיש וקדושה

38. שעה"צ רט"ו, י'.

39. שו"ע סרט"ו, ד'.

40. באוה"ל שם.

41. הגרי"ש אלישיב.

34. רמ"א רט"ו ב'.

35. משנ"ב רט"ו, י"ב.

36. שו"ע רט"ו, ב'.

37. משנ"ב רט"ו, יא.

30. גר"א רט"ו ב'.

31. אבן ישראל ח' ס"ד.

32. אורחות רבינו ח"ג.

33. שו"ע רט"ו ג'.

אלא בקול אדם ואפילו ראה השומע את המשמיע.⁴² י"א דאם שומע הברכה ע"י רמקול אם עומד סמוך לש"ץ עונה אמן אבל אם רחוק לא יענה אמן דהוי אמן לבטלה,⁴³ וי"א דחשיב כשומע ממש ויענה אמן.⁴⁴

טז. עונים אמן אחר ברכת חרש המדבר ואינו שומע.⁴⁵ אבל אחר ברכת שוטה אין לענות אמן.⁴⁶ ועונים אמן אחר נשים שברכו על מצוות עשה שהזמן גרמא.⁴⁷

יז. נהגו להביא תינוקות של בית רבן לבית הכנסת שיענו אמן ואיש"ר בקול ובכוונה. ודווקא אם הגיעו לחינוך, דיכול להרגילם לישב באימה ויראה, אבל אם לא הגיעו לחינוך לא יביאם כי הם משחקים בבהכנ"ס ומחללים קדושת ביהכנ"ס וגם כי יזקינו לא יסורו ממנהגם הרע הזה⁴⁸ וכן נהג הבעש"ט קודם התגלותו לקבץ כל התשב"ר לענות איש"ר.⁴⁹

יח. עכו"ם שברך ישראל יש לענות אחריו אמן. דכתיב⁵⁰ "ברוך תהיה מכל העמים".⁵¹ וכן עכו"ם שברך את השם עונין אחריו אמן.⁵²

יט. לא יתפלל ביחידות אלא באונס גדול, ואם אין לו אונס לא יבטל תפלה בצבור, דעל ידי זה מבטל כמה מצוות ועונשו גדול.⁵³

כ. הגביה חברו קולו בתפילת הלחש לא יענה אמן על ברכתיו.⁵⁴ ויש

51. ירושלמי פ"ח ה"ח.
52. ר"י ב"ר יקר קט"ו.
53. חיד"א צפוני"ש, ב', כ"ג.
54. גרשז"א מב"ת סיון נ"ה.

47. פרמ"ג ש"ס.
48. משנ"ב צ"ח, ג'.
49. שוח"ט ד"ח, ב'.
50. דברים, ז', י"ב.

42. פס"ע ס"ה.
43. גרשז"א מנח"ש ח"א, ס"ט
44. חזו"א מנח"ש ח"א, ס"ט.
45. פרמ"ג סקכ"ד, ד'.
46. משנ"ב סקכ"ד, מ"ז.

שהסתפק⁵⁵ אם הגביה קולו על מנת שילמדו ממנו בני ביתו להתפלל בקול אם יענה אמן.⁵⁶ וי"א שירחיק עצמו משם שלא יכנס לבית הספק, אך אם מוכרח לעמוד שם מותר לענות אמן⁵⁷ וי"א דבר"ה ויוה"כ דמגביהין הקול בתפילה דלחש כדי לעורר הכוונה אם שמע הברכות מחברו יענה אמן.⁵⁸

כא. שמע ברכה מצבור המתפללים לאחר זמן תפילה לא יענה אמן על ברכותיהם.⁵⁹ י"א דכיוון דיש סוברים דשרי להתפלל מנחה אחר השקיעה יהא מותר לענות אמן.⁶⁰ ולפי"ז ה"ה המתפלל שחרית בתוך חצי שעה אחר חצות יענה אמן דהא בדיעבד יצא יד"ח.⁶¹

---

55. שבט הלוי ח"ג, ס"ט"ו.
 56. חכמת שלמה סקב"ד, ד'.
 57. משמרת שלום סי"א, ב'.
 58. אלף המגן סתקפ"ב, מ"ג.
 59. האלף לך שלמה סקב"ד, י'.
 60. באוה"ל סרט"ו.
 61. אישי ישראל פ"ד, הט"ו.

פרק ג'

דקדוק בעניית אמן

א. כשש"ץ חוזר התפילה הקהל יש להם לשתוק ולכוון לברכות שמברך החזן ולענות אמן. ולכן יזהר מלומר תחנונים או ללמוד בעת חזרת הש"ץ.¹ ואם אין ט' מכוונים לברכותיו קרוב להיות ברכותיו לבטלה.² וחטאו כמוציא שז"ל³ ולכן אומרים הפסוק כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו, שנתקן עבור הש"ץ, שמזהיר את הקהל לענות אמן.⁴

ב. והחרדים לדבר ה' מניחים הסדור לפניהם בשעת החזרת הש"ץ. ועיניהם וליבם שם שלא יראו חוצה, ומכוונים כל מילה.⁵ והאר"י היה עוצם עיניו ושומע ומכוון להש"ץ.⁶ דלכתחילה צריך לשמוע כל הברכה ולא סוף הברכה בלבד.⁷ וטוב שיתנה הש"ץ שאם לא יענו ט' אמן ויכוונו לברכותיו תהא התפילה בתורת נדבה.⁸

ג. לא ישיח שיחת חולין בשעה שהש"ץ חוזר התפילה ואם שח הוא חוטא וגדול עוונו מנשוא וגוערים בו.⁹ וראינו כמה בתי כנסת שנחרבו בעוון זה,¹⁰ ויש למנות אנשים ידועים להשגיח על זה.¹¹

ד. וילמד בניו הקטנים שיעמדו באימה ויראה¹² ויענו אמן כי מיד שהתנוק עונה אמן יש לו חלק לעוה"ב.¹³

10. אליהו רבא שם.
11. משנ"ב סקב"ד כ"ו.
12. מג"א סקב"ד י"א.
13. רמ"א סקב"ד ז'.

6. כה"ח סקב"ד, ב'.
7. משנ"ב סקב"ד, י"ח.
8. משנ"ב סקב"ד, י"ח.
9. שו"ע סקב"ד, ז'.

1. משנ"ב קב"ד, י"ז.
2. שו"ע סקב"ד, ז'.
3. ראשית חכמה קדושה פי"ז.
4. אבני שהם ע' קב"ב.
5. משנ"ב סקב"ד, כ"ו.

ה. מאי אמן אמר רב חנינא אל מלך נאמן.¹⁴ וצריך להרהר בשעה שאומר אמן. בברכת ההודאה ירהר אמת היא הברכה ואני מאמין בזה, ובתפילה יכוון אמת היא ויה"ר שיקיים הדבר, ובקדיש שיאמנו דבריו ואני מבקש שיתגלה מלכותו בעגלא ובזמן קריב.¹⁵ ולכך לא יענה אמן קצרה שנראה שדומה עליו כמשא אלא ארוכה קצת כדי שיוכל לומר אל מלך נאמן.¹⁶

ו. כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו.¹⁷ ובלבד שלא יאריך יותר מדאי.¹⁸ שאין קריאת התיבה נשמעת כשמאריך בה יותר מדאי.¹⁸ ויאריך קצת באלף שהוא בקמץ גדול, וימשוך בכל הברה, וגם ימשוך בהברת הנון. והשעור כדי לומר אל מלך נאמן ולא יותר.¹⁹

ז. בן עזאי אומר כל העונה אמן יתומה יהיו בניו יתומים.²⁰ דאם ברך הש"ץ והוא לא שמע אע"פ שיודע איזה ברכה מברך הש"ץ מאחר שלא שמעה לא יענה אחריו אמן דהוי אמן יתומה.²¹ י"א דדעת המחבר, דדוקא אם רוצה לצאת בברכת הש"ץ לא יענה אמן, אבל אם אין חייב לצאת יכול לענות אמן. והרמ"א פליג ואוסר לענות אמן בכל גוונא.²² וי"א כשיודע איזה ברכה אומר הש"ץ אע"פ שלא שמעה יכול לענות.²³

ח. ויזהר לענות האמן במקומו הנכון מיד כשסיים החזן ולפני שיתחיל הקטע שלאחריו.²⁴ טעה ואמר אמן יתומה נכון שיאמר בשכמל"ו.²⁵

ט. והעונה אמן חטופה יתחטפו ימיו.²⁶ משום שהוא מהפך קצרה על פיה

24. כה"ח סכ"ד מ"ו.

25. באר יעקב קי"ג.

26. ברכות מ"ז א'.

27. כד הקמח כ"ט.

19. שלי"ה שם.

20. ברכות מ"ז א'.

21. שו"ע סקכ"ד ח'.

22. משנ"ב סקכ"ד, לא.

23. ערה"ש סקכ"ד י"ד.

14. שבת קי"ט ב'.

15. משנ"ב סקכ"ד, כד'.

16. משנ"ב סקכ"ד ל"ו.

17. ברכות מ"ז א'.

18. שו"ע סקכ"ד ח'.

ומוריד לארץ יסודות חומות האמונה הגבוהות והבצורות.²⁷ דהיינו כאלו האלף נקודה בחטף.²⁸ והוא הדין שלא יאמר אותה בשורוק או חולם שאין משמעות פירושו לשון האמנת דברים.²⁹ וכן לא יחטוף וימהר לענות קודם שסיים המברך.³⁰

י. והעונה אמן קטופה יתקטפו ימיו.³¹ דהיינו שמחסר קריאת הנון שאינו מוציאה בפה שתהא ניכרת.³² והוא הדין כשמחסר באותיות אלף מ"ם, ולא תהא הנון דגושה או צרויה,³³ ולא יפסיק באמצע המלה.³⁴ כגון שיאמר הא' ואח"כ ימשיך מן'.

יא. מצוות הקדיש שישמע מהש"ץ מתחלתו ועל זה יענה אמן. ומכל מקום אם בא לבית הכנסת באמצע הקדיש עונה עמהם אמן.³⁵

יב. מי שבא לביהכ"ס ושומע הקהל עונין יהא שמיה רבא, עונה עמהם יהא שמיה רבא דשבח באפי נפשיה הוא, ולא יענה אמן דחשוב אמן יתומה.³⁶ וי"א שאם ידע שאומר הש"ץ קדיש אע"פ שלא שמע דברי הש"ץ יאמר אמן עם הציבור.³⁷ וי"א דכל שלא השלימו מותר לענות עמהם.³⁸

יג. שנים או שלשה אנשים שאומרים קדיש ביחד ואחד מקדים את חבריו אם נכנס כל אחד בתוך כדי דיבור של חבריו יענה על הראשון או על האחרון ועולה לכולם ואם יש הפסק יותר מכדי דיבור יענה על כל אחד ואחד.³⁹

37. לבושי שרד סני' א'.

38. באר שבע קי"ב.

39. באה"ט סני' א'.

32. שו"ע סקכ"ד ח'.

33. כה"ח סקכ"ד מה'.

34. רמ"א סקכ"ד ח'.

35. הק"ד עמ' ס'.

36. מג"א סני' ה'.

27. כד הקמח כ"ט.

28. שו"ע סקכ"ד ח'.

29. כה"ח סקכ"ד מ"ג.

30. שו"ע סקכ"ד ח'.

31. ברכות מ"ז א.

יד. לא ימתין עם עניית האמן אלא מיד שכלה הברכה יענה אמן.⁴⁰ ותוך כדי דיבור כדיבור דמי.⁴¹ ושעור תוך כדי דיבור י"א שלשה תיבות וי"א ארבעה תיבות וביותר מזה לא יענה דהוי אמן יתומה.⁴²

טו. אם רוב הציבור עדיין לא סיימו לענות אמן עדין הוא בכלל הברכה ויכול לענות אמן.⁴³ וי"א דאפילו כלה הצבור כולו לענות, מותר ג"כ לענות תיכף אחריהם, אלא אם כן הפסיק אחריהם בתיבה מתפילתו, או שהתחיל הש"ץ ברכה שלאחריה.⁴⁴

טז. אם הש"ץ מאריך בניגון של ואמרו אמן יאמרו הקהל מיד אמן, כי הניגון הוי הפסק אם מאריך בניגון, אבל בשאר הברכות לא יענה אמן כל זמן שלא סיים את עצם התיבה.⁴⁵

יז. שמה בלי יו"ד, גם בלי מפיך ה"א.⁴⁶ י"א שטוב יותר לומר במפיק ה"א.⁴⁷ מברך בקמץ תחת הבי"ת, ופתח תחת הרי"ש, לעלם בקמץ תחת העין. ולעלמי בוי"ו.⁴⁸

יח. השומע קדיש ואינו עונה הוא בנדוי ארבעים יום.⁴⁹

יט. ברך ברכה וענו אחריו אמן, יכוון המברך לצאת בעניית האמן שענה העונה.⁵⁰ כיוון דעניית האמן מכלל הברכה.⁵¹ ויש שפקפק בדבר וכתב דהמברך לעצמו אין צריך להאמן דבריו. דהעונה אמן אחר ברכתו הרי זה בור.⁵²

49. שו"ע הרב סני"ו א'.
50. רמ"א סקס"ז ב'.
51. משנ"ב סקס"ז כ'.
52. באוה"ל סקס"ז שם.

45. משנ"ב סקכ"ד ל"ה.
46. ט"ז סני"ו ג'.
47. פרמ"ג. סני"ו ח'.
48. משנ"ב סני"ו ב'.

40. רמ"א סקכ"ד ח'.
41. משנ"ב סקכ"ד ל"ד.
42. משנ"ב סקכ"ד ל"ד.
43. משנ"ב סקכ"ד ל"ד.
44. באוה"ל סקכ"ד ז. ד"ה מיד.

פרק ד'

דיני הפסקה לאמן ואיש"ר

א. שמע קדיש וצריך לענות אמן ואיש"ר אם הוא בברכת המצוות או ברכת הנהנין לא יפסיק לא באמצע הברכה ולא בין הברכה לדבר שמברכין עליו. ובדיעבד שענה אמן או איש"ר צ"ע אם יחזור ויברך.¹ וי"א דחוזר ומברך.²

ב. שמע קדיש וצריך לענות אמן ואיש"ר אם הוא בברכות הארוכות כמו ברכות ק"ש וברוך שאמר ואשר יצר ומעין שלוש וכדומה יפסיק. ודוקא באמצע הברכה, אבל אם הוא עדין בתחילת הברכה כגון שאמר ברוך אתה ה' קודם יוצר אור או בסיום הברכה יוצר המאורות וכדומה אין להפסיק.³

ג. בברכת המזון אין להפסיק דהוי כתפילה.⁴ וי"א דלענין קדושה וברכו שבאמצע הפרק, ואמן שבין הפרקים לא חמירא ברכהמ"ז מק"ש, ובברכת מעין שלוש י"א יפסיק⁵ וי"א שלא יפסיק.⁶

ד. אם שמע קדיש או קדושה בין תפילין של יד לתפילין של ראש לא יפסיק לענות עמהם אלא שותק ושומע ומכוין למה שאומרים.⁷ ואם פסק וענה חוזר ומברך.⁸ ואם שמע ברכת להניח תפילין לא יענה אמן⁹ וי"א דיענה אמן¹⁰ ואם חברו מתכוון להוציאו בברכה זו לכו"ע יענה אמן.¹¹ וי"א דגם אחר ברכה אין לענות.¹² המניח תפילין בחול המועד רשאי לענות.¹³ וה"ה המניח תפילין דר"ת כיון דליכא ברכה מותר לענות.¹⁴ וי"א דאע"ג דבתפילין דר"ת אין ברכה

1. חיי אדם ה', י"ג.

2. כה"ח ה', ד.

3. כה"ח ה', ד.

4. שו"ע סקפ"ג ח.

5. כה"ח ה', ד.

6. רב"א ח"ו מ"ח.

7. שו"ע סכ"ה י'

8. מג"א ומשניב שם י"ז.

9. משניב סכ"ה, ל"ה.

10. קצוש"ע כ"ה, ס"י, ח'.

11. משניב סכ"ה, ל"ה.

12. רקע"א שם.

13. מג"א סכ"ה י"ז.

14. כה"ח כ"ה נ"ב.

צריך להזהר שלא להפסיק ומ"מ כדי שלא להפסיד קדיש וקדושה יענה ואח"כ יפשוט התפילין ויחזור וינחנו.¹⁵ וי"א דאין צריך לפשוט התפילין ולהניחם ודי במה שמזיז התפילין של יד ממקומם קודם שיניח תפילין של ראש.¹⁶

ה. שמע קדיש או קדושה אחר שברך ברכת התורה וקודם שאמר פסוקי ברכך י"א דיענה אמן.¹⁷ וי"א דנכון להזהר ולא לענות אמן.¹⁸

ו. היה עומד בברוך שאמר ושמע הש"ץ מסיים ברכת ברוך שאמר לא יענה אמן.¹⁹ וי"א דאף על שאר אמנים יענה.²⁰ ואם עומד אחר תיבת ברוך אתה ה' קודם שסיים מלך מהלל בתשבחות אסור לענות דמקלקל הברכה.²¹ ואם סיים ברוך שאמר קודם שסיים הש"ץ יענה אמן.²²

ז. מברוך שאמר עד ישתבח לא יפסיק לענות ברוך הוא וברוך שמו. אבל לענות אמן מותר אפילו באמצע פסוק מפסוקי דזמרה אם הוא במקום דסליק ענינא.²³ ולקדיש קדושה ברכו ומודים ואמן דהאל הקדוש ואמן דשומע תפילה יפסיק אפילו במקום דלא סליק ענינא.²⁴

ח. בפסוק שמע ישראל וכן בפסוק ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד לא יפסיק,²⁵ ואם היה קורא ק"ש לאחר ג' שעות דהוא כקורא בתורה צריך להפסיק.²⁶ ובין שמע ישראל לברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד י"א דלא יפסיק.²⁷ ויש שנשאר בזה בספק.²⁸

ט. בין הפרקים דק"ש י"א דרך אמן של הברכה עצמה יענה.²⁹ וי"א דכל

15. רב פעלים.

20. מגי"א, באוה"ל ש.ס.

25. שו"ע הרב ס"ז ב'.

16. משגיב סכ"ה, לו'.

21. ח"א משגיב ש.ס.

26. משגיב סס"ו, י"ב.

17. שיח הלכה, סמ"ז, י"ז.

22. טושי"ע סני"א.

27. שו"ע הרב סס"ז, ב'.

18. אישוי ישראל פ"ז, הס"ג.

23. משגיב סני"א, ח'.

28. באוה"ל סס"ו, א'.

19. משגיב סני"א, ב'.

24. משגיב סני"א, ד'.

29. חיי אדם כ"ב ס"ד.

אמן יענה,³⁰ וי"א דרק אם מכוון באמן יענה האמן, אבל אמן בלא כוונה חשיב הפסק.³¹

י. באמצע הפרק דק"ש פוסק ועונה אמן דאם פוסק לשאול מפני כבודו של בשר ודם קל וחומר שפוסק מפני כבודו של הקב"ה.³² ועונה אמן שאחר דאמירן ואיש"ר עד עלמא,³³ וי"א דעונה איש"ר עד יתברך משום דהפליג מאד הב"י בעונש המפסיק בין עלמא ליתברך.³⁴ והוא הדין דאמן שאחר האל הקדוש ואמן שאחר שומע תפילה יענה, אבל אמן שאחר תתקבל ואמן שאחר יהא שלמא ואמן שאחר עושה שלום והוא הדין אמן שאחר שאר הברכות לא יענה.³⁵ ויש שאמר דלא יפסיק אלא בסיום ענין ואם פסק יחזור לתחילת הפסוק.³⁶

יא. אין לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפילה.³⁷ ואפילו בשתיקה להיות שומע כעונה לא יפסיק.³⁸ וי"א דעונה אמן על גאל ישראל.³⁹ יש מדקדקין לצאת לכו"ע וממתניין בצור ישראל או בשירה חדשה כדי לענות אמן.⁴⁰ וכתבו כל האחרונים שלא יפה הם עושים שהרי הוא באמצע הפרק.⁴¹ והעצה שיסיים עם הש"צ בשווה.⁴² י"א שבשבת מותר לענות.⁴³ וי"א שבין גאולה לתפלה דערבית יכול להפסיק ולענות.⁴⁴

יב. בתפילת שמונה עשרה אינו פוסק לא לקדיש ולא לקדושה אלא ישתוק ויכוון למה שאומר הש"ץ והיא כעונה.⁴⁵ אבל בין יהיו לרצון לשאר תחנונים פוסק לענות.⁴⁶

42. משנ"ב סס"ו ל"ה.

43. משנ"ב ס"ו נ'.

44. אי"א ס"ז י"ג.

45. שו"ע קי"ד ז'.

46. שו"ע קכ"ב א'.

36. שו"ע הרב סס"ו, ב'.

37. שו"ע ס"ו, ט'.

38. בא"ח ש"י ט'.

39. רמ"א קי"א א'.

40. א"ר סס"ו, ז'.

41. פרמ"ג סס"ו, ט'.

30. רעק"א סס"ו, ג'.

31. המ"מ פי"ב.

32. משנ"ב סס"ו, י"ט.

33. משנ"ב סס"ו, י"ז.

34. מג"א סס"ו, ו'.

35. משנ"ב סס"ו, כ"א.

יג. המתפלל שמונה עשרה והגיע לברכת שמע קולינו ושמע הש"ץ אומר קדיש לא יענה אחריו איש"ר כיוון שאינה בקשה פרטית אלא בקשה על כבוד שמים.⁴⁷ וי"א דיענה איש"ר דאם להתפלל על צרכיו התיירו להפסיק כל שכן לענות איש"ר שהיא תפילה על קידוש שמו הגדול.⁴⁸

יד. שמע ברכה באמצע אמירת מודים דרבנן רשאי לענות אמן.⁴⁹

טו. י"א דאשה שברכה זמן ביו"ט בהדלקת הנר תענה אמן על ברכת הזמן דקידוש אפילו קודש שתשתה, אבל אמן דברכות אחרות לא תענה.⁵⁰ וי"א דמוטב שלא יענו אמן, דיש בעניית אמן זו משום הפסק, אמנם בליל פסח וסוכות כיון שיש לכיון בברכת שהחיינו גם לשאר מצוות שבאותו לילה תענה אמן.⁵¹ וי"א דטוב שלא לבלבלן והנח להן ויעשו איך שירצו.⁵²

טז. היה עומד בבית המרחץ ושמע חברו אומר ברכה לא יענה אחריו אמן.⁵³ ויש שביאר דבריו דדוקא בעומד בבית הפנימי לא יענה אמן אבל עמד בבית האמצעי יענה אמן.⁵⁴ ויש שאמר דדוקא אמן דקדיש וקדושה לא יענה אבל אמן על דברי חול כדרך בנ"א יענה.⁵⁵

47. גרשז"א מבק"ת ט"ו.

48. תולדות זאב, מ'.

49. עובר אורח סקכ"ז, א'.

50. אג"מ אור"ח ח"ד סק"א.

51. שש"כ פמ"ד ד'.

52. ח"א סקכ"ב.

53. שו"ע ספ"ד א'.

54. משנ"ב ספ"ד ז'.

55. בה"ח ספ"ד יא'.

פרק ה'

אופן אמירת איש"ר

א. יש לכוון בעניית הקדיש.¹ ואפילו להרהר בד"ת אסור.² כי עיקר הקדיש הוא עניית אמן יהא שמיה רבא.³ ואחז"ל דכל העונה איש"ר בכל כוחו קורעין לו גזר דינו.⁴ ופרשו הראשונים בכל כוונתו.⁵ ובכל אבריו, דהיינו שיאמר בלב ונפש ולא כמוציא בשפתיו ולבו בל עמו.⁶

ב. י"א דיכוון רגליו לאהדדי כמו בתפילת שמונה עשרה,⁷ דכך נגלה בחלום לחסיד אחד.⁸

ג. כשם שאסור לעבור נגד המתפלל כך אסור לעבור נגד האומר קדיש.⁹

ד. ח"ו לומר הקדיש במרוצה וחפזון. וזה דרך עמי הארץ אלא יאמרוהו ככוונה והתכוונות ולהצטער על גלות השכינה הקדושה.¹⁰

ה. וצריך לענות אותו בקול רם כדי שישמעו ויענו.¹¹ וגם שעל ידי זה מתעורר הכוונה, ועוד שעל ידי קול זה מתבטלים גזרות קשות.¹² והאומר בלחש הרי זה גזלן שגזול המצוות כי לא יאכלו לענות אחריו.¹³

ו. י"א דאמן יש לאומרו בכל כוונתו, אבל איש"ר יש לאומרו בכל כחו ובכל כוונתו.¹⁴

11. שו"ע סני"ו א'.
12. משנ"ב סני"ו א'.
13. מט"א קדיש י"ג.
14. ר"י ב"ר יקר עיי"ג.

6. משנ"ב סני"ו א'.
7. קו הישר פ"ג.
8. יסו"י פ"מ.
9. שע"ת סני"ו א'.
10. ערוה"ש סני"ה ד'.

1. שו"ע סני"ו א'.
2. משנ"ב סני"ו א'.
3. קו הישר פ"מ.
4. שבת קי"ט א'.
5. רש"י שבת קי"ט.

ז. אבל לא יתן קולות גדולות שיתלוצצו עליו בני אדם ויגרום להם חטא.¹⁵
ומכל מקום לא יגביה קולו יותר מן המברך¹⁶ דכתיב¹⁷ גדלו לה' אתי ונרוממה
שמו יחדיו.¹⁸ י"א דאם המנין מצומצם שיש ט' עונים מגביה קולו מעט
בעניית אמן כדי לעורר הקהל לענות אמן.¹³

ח. וצריך להשתדל לרוץ לשמוע הקדיש.¹⁹ ומי יתן וישתדל על עניית
אמנים ואיש"ר כמו על ריוח איזה פרוטות, על כגון זה נאמר²⁰ "אם תבקשנה
ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה'".²¹

ט. ויש לעמוד כשעונין קדיש.²² וי"א שאין צריך לעמוד.²³ ומ"מ אם
תפסו הקדיש מעומד כגון אחר הלל ישאר לעמוד.²⁴ ויש שנהג בכל הקדישים
של אחר העמידה לעמוד. ובשל תתקבל ושל חזרת ס"ת לענות ואח"כ
לשבת.²⁵ ויש שהביא דמצווה לעמוד בקדיש, ובכל דבר שהקהל נוהגין
לעמוד אפילו הוא חומרא בעלמא, אם יושב הרי הוא פורש מן הצבור ומבזה
כבוד שמים.²⁶

י. שמיה רבא יש מפרשים דעיקר השבח שם יה רבא שאנו מתפללים על
שם יה שאינו שלם שיתגדל ויתקדש ושיחזור להיות שלם והיינו לעת הגאולה
שינקום מעמלק שנשבע שלא יהיה השם שלם עד שינקום ממנו דכתיב²⁷ כי
יד על כס יה שאין הכסא שלם ואין השם שלם אלא לאחר שינקום ממנו ואז
יהיה השם שלם וגם הכסא שלם דכתיב²⁸ האויב תמו חרבות לנצח.²⁹ וכתיב
וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו²⁸ הרי השם שלם והכסא שלם. וי"א³⁰

26. אורחות יושר ק"מ.

27. שמות י"ז י"ט.

28. תהילים ט"ז ז.

29. טור סניו א'.

30. דרכי משה סניו א'.

21. כה"ח סניו ט"ז.

22. רמ"א סניו א'.

23. מהרי"ל באה"ט נ"ו ג'.

24. מג"א סניו ד'.

25. אר"י באה"ט סניו, ד'.

15. מג"א סניו ג'.

16. כה"ח סניו ט"ז.

17. תהילים ל"ד ד'.

18. מג"א סקב"ד ז'.

19. שו"ע סניו א'.

20. משלי ב' ד'.

דעיקר השבח הוא מברך שיהיה שמו הגדול מברוך.³¹

יא. לא יפסיק בין יהא שמיה לרבא.³² וגם אין להפסיק בין רבא למברך.³³ ומ"מ אין צריך לאומרם בנשימה אחת. אלא שלא יפסיק ביניהם בשתיקה.³⁴ וי"א דאם הפסיק בשתיקה בין שמיה לרבא או בין רבא למברך לית לן בה, דאסוקי מלתא היא.³⁵

יב. מנין הכריעות שבקדיש ארבע של חובה ואחת של רשות כנגד חמשה שמות שבפסוק³⁶ כי ממזרח שמש עד מבואו גדול "שמי בגויים" ובכל מקום מוקטר "מוגש לשמי" ומנחה טהורה, כי "גדול שמי" בגויים "אמר ה'" "צבקות".³⁷

יג. ה' הכריעות הם: יתגדל, אמן יהא שמיה רבא, יתברך, בריך הוא, אמן,³⁸ וי"א שכורע בכל ה' אמנים שבקדיש³⁹ וי"א דכורע ד' פעמים, ביתגדל, ובחיי דכל, יתברך, תתקבל כנגד ד' שמות שבפסוק כי ממזרח שמש.⁴⁰

יד. הכריעות חובה.⁴¹ וי"א שאין לכרוע כלל,⁴² וי"א דאינם כריעות ממש ככריעות של שמונה עשרה אלא ישוח מעט.⁴³

טו. י"א דאסור להפריד בין עלמיה ליתברך,⁴⁴ דהרי זה קוצץ במקום דליכא קיצוץ ונענש.⁴⁵ ועל זה אמרו במדרש דר' יוסי אשכחיה לאליהו ועמו ד' אלפים גמלים טעונים אש וחימה למי שמדבר בין איש"ר ליתברך.⁴⁶ משמע

42. גר"א סני"ו ד'.

43. ערוה"ש סני"ו ז'.

44. שו"ע סני"ו ג'.

45. ב"י סני"ו.

46. גר"א סני"ו ג'.

37. טור סני"ו ד'.

38. שו"ע סני"ו ד'.

39. כה"ח נ"ו ל"ה.

40. מחז"ו עמ' ח'.

41. שו"ע סני"ו.

31. תוס' ברכות ג'.

32. מג"א סני"ו ב'.

33. רמ"א סני"ו א'.

34. משנ"ב סני"ו ג'.

35. סדור הגר"א קמ"ח.

36. מלאכי א' י"א.

לדעת המחבר צריך לומר כ"ח תיבות עד דאמירן בעלמא.⁴⁷ וי"א לומר עד תיבת עלמיא דהוא סיוס השבח דאיש"ר ומיתברך מתחיל פרק אחר.⁴⁸ וי"א דגם להג"רא אם רוצה לומר יתברך יאמרו בשתי נשימות.⁴⁹ ומנהג קדמונים עיקר לומר עד יתברך ומשם והלאה ישתוק, ויכוון למה שהש"ץ אומר, ושומע כעונה.⁵⁰ ומ"מ אם עומד במקום שאסור להפסיק יאמר רק עד עלמיא.⁵¹ (שהם כ"ח אותיות וגם אין רשות להוסיף על השבח הנורא הזה שיצא מפי יעקב אבינו ע"ה).⁵²

טז. האיש"ר ז' תיבות וכ"ח אותיות.⁵³ ומאחר דהתפילה כוללת כ"ט אותיות היו שרצו לשנות הגירסה, י"א דאומר לעלם ולעלמי עלמיא.⁵⁴ וי"א לעלם ולעלם עלמיא.⁵⁵ וי"א לעלם עלמיא.⁵⁶ וי"א דאין לשנות ממטבע שטבעו חכמים בשביל שום דרשה, כיון שקבלנו מקדמוננו לומר ולעלמי עלמיא, כל המשנה ידו על התחתונה.⁵⁷ ויש מקיימים גירסה זו עם מה שאמרו שצריך שלא יהיו באיש"ר יותר מכ"ח אותיות, דתיבת שמיה חסר יו"ד כמש"כ בדניאל להוא שמה די אלהא מברך מן עלמא ועד עלמא.⁵⁸

יז. האשי"ר ז' תיבות וכ"ח אותיות,⁵⁹ כנגד כ"ח אותיות שבפסוק הראשון בתורה בראשית ברא וכו' וכנגד כ"ח אותיות שבפסוק הראשון שבעשרת הדברות.⁶⁰

יח. בזמן קריב ואמרו אמן נכון שיאמר הש"ץ בבת אחת, כי נוהגין שאין הקהל עונין אמן עד שיאמר הש"ץ אמן, ואם הש"ץ מאריך הרבה בניגון של ואמרו אמן לא ימתינו עליו בעניית אמן.⁶¹

57. ב"י סני"ו.
58. ה"ק עמי י"א.
59. כל בו.
60. רא"ה מלוניל.
61. משני"ב סני"ו ב'.

52. מנח"א.
53. בחיי שמות.
54. כל בו.
55. אבודרהם.
56. מהרי"ו.

47. משני"ב סני"ו ט"ו.
48. גר"א שם.
49. משני"ב סני"ו ט"ו.
50. מג"א סני"ו ומשני"ב.
51. משני"ב סני"ו ט"ו.

יט. צריך הש"ץ ג"כ לומר בלחש יהא שמיה רבא וכו'. ולא יאמר עוד פעם אמן רק יתחיל יהא שמיה וכו'. ואח"כ יתחיל יתברך וכו'. בקול רם.⁶² ולא יתחיל יתברך עד שיענו הרוב איש"ר.⁶³ וי"א דהש"ץ אומר איש"ר אף שכבר אמר ואמרו אמן.⁶⁴ וי"א דאחרי שסיימו הצבור לומר איש"ר יענה הש"ץ אחריהם אמן, ואח"כ יאמר יהש"ר עד דאמרן ויענו הקהל אמן על השבח דאיש"ר שאמר הש"ץ, כדי שיעוטר האישי"ר בעטרות אמנים מלפניו ומלאחריו, וזה כבוד שמים נפלא מאד.⁶⁵

כ. יפסיק קצת בין אמן ליהא שמיה רבא, כי אמן קאי על דברי הש"ץ ויהא שמיה רבא הוא מאמר בפני עצמו.⁶⁶

כא. אם עד שלא הגיע לעלמיה החל הש"ץ לומר כמה תיבות מיתברך, אומר יתברך וכו' עד שמגיע למקום שהש"ץ אומר ושותק.⁶⁷

כב. לאחר שהתפלל בלחש מתחיל הש"ץ תפילת שמונה עשרה בקול רם עונה אחריו אמן ואיש"ר ושאר עניות דמצוה, אבל אינו רשאי להפסיק לדבר הרשות.⁶⁸

כג. י"א הא דלא יגביה קולו יותר מן המברך⁶⁹ קאי על אמן דברכות, אבל השבח הגדול והנורא של אמן יהא שמיה רבה עיקר תיקונו בקול תקיף כמובא בזוהר⁷⁰ וז"ל ולא תבא בחילא תקיף.⁷¹ וי"א דהיינו שלא יצעק ככרוכיא אבל כשאומר בנעימה אפילו הגביה קולו מן המברך לית לן בה.⁷² וי"א דהיינו שלא יהא קולו הגשמי יותר מכוונתו הפנימית.⁷³

70. זוהר ח"ב קס"ו ב'.

71. מנח"א ט"ו א'.

72. מנח"א י"ד ב'.

73. סדור מורת יוסף.

66. משנ"ב סני"ו ב'.

67. מעשה רב נ"ח.

68. משנ"ב סקי"א י.

69. מג"א סקכ"ד ז'.

62. משנ"ב סני"ו ב'.

63. משנ"ב סני"ו.

64. לבוש, באה"ט.

65. מנח"א כ"ב ב'.

כד. אם המברך השפיל קולו מערך המברכין יכול העונה להגביה קולו אפילו יותר מן המברך. כי העונה אומר כפי החיוב. ורק המברך מיעט כבוד שמים.⁷⁴

פרק ו'

דיני קדמויות באיש"ר

א. מי ששמע קדיש וקדושה, עדיף שיענה איש"ר, דיש מצוה טפי בעניית איש"ר מקדושה ומודים.¹ ומ"מ אם כבר שמע קדיש מוטב שיענה קדושה כדי לצאת יד"ח.² ואם התחיל לומר קדושה לא יפסיק לענות איש"ר.³

ב. אם בא לבהכנ"ס ובעוד זה אומר בחייכון זה אומר יתגדל, ואי אפשר לענות לכולם. יענה על הראשון דוקא.⁴

ג. אם יש שני בתי כנסיות לפניו באחד מגיעים לקדושה ובאחד לקדיש שאחר שמונה עשרה ילך ויענה קדושה כי שם ישמע ג"כ קדיש שלאחר התפילה.⁵

ד. אם בא לבהכנ"ס סמוך לקדיש ואם יתפלל תיכף יבטל איש"ר ואם ימתין עד אחר הקדיש לא יוכל להתפלל ערבית עם הצבור איש"ר עדיף. דהסכימו רוב האחרונים דאיש"ר עדיף מתפילה בצבור.⁶ ויש שאמר שתפילה בצבור עדיף.⁷

ה. מי שבא לבהכנ"ס תיכף אחר קדושה ואם ימתין עד אחר מודים לא יוכל לענות איש"ר אחר הקדיש שאחר שמונה עשרה, ואם ימתין עד אחר הקדיש יעבור זמן תפילה או לא יוכל להתפלל ערבית עם הצבור. נראה

6. משנ"ב סק"ט ד'.
7. כה"ח ק"ט, ז.

4. שע"ת סניו ג'.
5. מג"א סניו א'.

1. מג"א סניו א'.
2. משנ"ב סניו ו'.
3. באה"ט סניו ג'.

דיתחיל מיד דמוטב לבטל מודים מאמן יהא שמיה רבא.⁸

ו. יש אומרים שיש ד' אמנים בקדיש: אחר שמיה רבא, ואחר בזמן קריב, ואחר שמיה דקודשא, ואחר דאמירן בעלמא.⁹ וי"א אחר שמיה רבא, ואחר ויקרב משיחיה, ואחר בריך הוא, ואחר ואמרו אמן.¹⁰ וי"א דיש ה' אמנים: כנגד ה' חומשים וכנגד ה' קולות.¹¹ אחר שמיה רבא אחר ויקרב משיחיה, ואחר ואמרו אמן, ואחר קודשא בריך הוא, ואחר בעלמא ואמרו אמן.¹² וי"א דיש ו' אמנים אחר שמיה רבא, ואחר וימליך מלכותיה, ואחר ויקרב משיחיה, ואחר ואמרו אמן, ואחר קדשא בריך הוא, ואחר דאמירן בעלמא.¹³

ז. אמר המברך ברכתו במרוצה אין לענות בבת אחת ברוך הוא וברוך שמו ואמן. אלא ישתוק מעניית ברוך הוא וברוך שמו כדי לענות תיכף אמן. דעניית אמן קודם לב"ה וב"ש, שהכל הולך אחר החיתום וגם דהאמן כולל ג"כ כוונת ב"ה וב"ש.¹⁴

8. משנ"ב סק"ט א ד'.

9. רמב"ם תפילה.

10. ערוה"ש נ"ו ו'.

11. סדור רוקח רמ"ו.

12. כה"ח נ"ז כ"ט.

13. שה"ט נ"ו ב'.

14. כה"ח סקב"ד כ"ח.

פרק ז'

דיני אמן

א. העונה אמן אחר ברכת המחזיר לא יאמר ביחד אמן מודים אנתנו לך, אלא ישהה מעט אחר תיבת אמן.¹

ב. בכל הברכות אם אינו יודע על איזה ברכה הוא עונה אסור לענות אמן.² ואם יודע על איזה ברכה הוא עונה מותר לענות בכל הברכות.³ וי"א בברכה שרוצה לצאת יד"ח ולא שמעה אע"פ שיודע איזו ברכה מברך הש"ץ, לא יענה אמן, אבל בברכה שאינו מחוייב בה מותר לענות אמן אף אם אינו יודע על איזה ברכה הוא עונה.⁴

ג. יש מחמירים בחזרת הש"ץ, אפילו יודע באיזו ברכה קאי הש"ץ אם לא שמע סיום הברכה מהש"ץ לא יענה, דלכתחילה צריך לשמוע כל ברכות י"ח מפי הש"ץ, אבל בדיעבד אם לא שמע ורק שידע איזו ברכה מי"ח מסיים הש"ץ יענה אמן.⁵

ד. אין עונין אמן אחר ברכת עצמו.⁶ דהעונה אמן אחר ברכתיו היז מגונה.⁷ ולכך אם סיים הברכה עם הש"ץ לא יענה אמן דהוי כעונה על ברכת עצמו,⁸ אבל אם סיים ברכה אחרת והחזן ברכה אחרת יענה אמן.⁹

ה. ונהגו לענות אמן אחר יהללוך ואחר ישתבח¹⁰ ויש מקומות שעונים

8. מג"א סני"א, ב'.

9. משני"ב סני"א, ג'.

10. שו"ע רטי"ו, א'.

5. משני"ב סקכ"ד, ל"ג.

6. שו"ע רטי"ו, א'.

7. ברכות מה, א'.

1. פרמ"ג סני"א, י'.

2. רמ"א סקכ"ד, ח'.

3. משני"ב סקכ"ד, ל"ג.

4. שו"ע סקכ"ד, ח'.

אחר שומר עמו ישראל לעד או הפורס סוכת שאומרים בשבת¹¹ וי"א שאין עונין אמן רק אחר ברכת בונה ירושלים שבברכת המזון וכן המנהג פשוט ואין לשנות.¹² ומה שנהגו לענות אמן אחר בורא נפשות טעות הוא בידם.¹³

ו. י"א דאחר ב' ברכות או יותר שהם סוף ברכות יאמר אמן אפילו אחר ברכת עצמו.¹⁴ וי"א דלפי"ז יש לענות אמן אחר ברכותיו על ההפטרה.¹⁵ וכן נוהגים, וי"א דאין אנו נוהגים כן.¹⁶

ז. השומע אחד מישראל מברך אחת מכל הברכות. אם חייב לצאת יד"ח בברכתו צריך שישמע כל הברכה מתחלה ועד סופה.¹⁷ ואם אין צריך לצאת ידי חובה, י"א דאפילו שמע רק הזכרת השם וסוף הברכה חייב לענות אמן.¹⁸ וי"א דאפילו שמע רק חתימת הברכה חייב לענות אמן.¹⁹ ואם לא שמע הברכה ורק יודע על איזה ברכה הוא עונה, י"א דחייב לענות אמן.²⁰ וי"א דאינו חייב אבל מותר לענות אמן.²¹

ח. איתא במדרש כששומע תפילה או ברכה מישראל אפילו בלא הזכרת השם חייב לענות אמן. ולכך נתפשט המנהג שעונין אמן אחר הרחמן בברכת המזון.²²

ט. אין לאדם להתפלל לפני התיבה שלא ברצון הקהל. וכל מי שמתפלל שלא ברשות מחמת אלימות וגאות. אין עונין אמן אחר ברכותיו. שנאמר ובוצע ברך נאץ ה'.²³

20. א"ר, משני"ב רט"ו, ו'.

21. שעה"צ רט"ו, ז'.

22. משני"ב רט"ו, ט'.

23. קצושי"ע ט"ו, י"ב.

16. דמשק אליעזר ג'.

17. משני"ב רט"ו, ז'.

18. טור רט"ו.

19. או"ז משני"ב רט"ו, ו'.

11. משני"ב רט"ו, ב'.

12. רמ"א רט"ו.

13. בית יוסף, שם.

14. שו"ע שם.

15. ברכי יוסף.

י. אכל דבר אסור אין לענות אחריו אמן, אבל אם רק השומע נהג בזה אסור כגון פת עכו"ם וכדו'. עונה אחריו אמן.²⁴

יא. המתפלל לעתיד ואומר יהי רצון שיעשה לנו כך וכך ואמרים אחריו אמן. אע"פ שלא אמר ברוך, כמו שאמר ירמיה אמן כן יעשה ה' ולא אמר תחלה ברוך וכו', ור"ל אל מלך נאמן לקיים דברו.²⁵

יב. יזהר לענות בכל יום ברכו בצבור, שאם שאינו עונה אין נשמתו מתוקנת ביום ההוא.²⁶

יג. החרדים לדבר ה', בעת שרוצים לברך ממתנינים עד שיבואו לענות אמן על ברכתם. ואם יבואו רבים טפי עדיף. ושכרם הרבה מאוד.²⁷

יד. בברכת המזון יסיים ונאמר אמן דאין יכול לגזור לומר אמן, אבל בברכת עושה שלום שהוא שבחו של הקב"ה וכל ישראל מצווין בזה אומר ואמרו אמן.²⁸

טו. י"א דאם לא יענה אמן גם המברך לא יצא ידי חובתו.²⁹

טז. העובר לפני התיבה לא יענה אמן על ברכת כהנים מפני הטרופ, וי"א דאם הש"ץ מתפלל מתוך סדור ויכול לענות ולא תטרף דעתו יענה,³¹ שאין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישראל עונין.³²

יז. המתפלל שחרית ובשעה שאמר וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן

30. פר"ח סקכ"ט, ב'.

31. וא"א ס"ז, א'.

32. דב"ר ז' א'.

27. ציצית הכנף כ'.

28. מג"א סקפ"ט, א'.

29. אור זרוע סקע"א.

24. ברכ"י סקצ"א.

25. ריב"ר יקר קי"ג.

26. מנחת אהרן י"ב, ג'.

שמע חברו מברך, אין יוצא בזה חובת עניית אמן על הברכה ששמע.³³

טז. מותר לענות אמן בידים הצריכות נטילה,³⁴ אע"ג דאסור לברך.³⁵

יז. יזהר שלא לענות אמן בגלוי ראש.³⁶ ומ"מ אם שמע ברכה או קדיש ואין ברשותו כיפה או כובע לכסות ראשו יניח ידיו על ראשו ויענה אמן.³⁷

יח. אמרו חכמים שכר ברכה יו"ד זהובים.³⁸ יש שאמר שרק ברכה שענו אחריה אמן שכרה יו"ד זהובים³⁹ והמקיים בכל יום מלת צדיק שכרו רב, דהיינו צ' אמנים שכרו תשע מאות זהובים, ד' קדושות שכרו ארבעים זהובים. י' קדישים שכרו מאה זהובים. ק' ברכות שכרו אלף זהובים והם יחד שני אלפים וארבעים זהובים בכל יום,⁴⁰ צא וחשוב כמה יש לו בשבוע אחד, ובחודש אחד ובשנה שלמה, הלא אין מספר לריבוי זכויותיו.⁴¹

יט. היה יושב ועוסק בתורה ושמע חברו מברך י"א דלא יפסיק תלמודו לענות אמן.⁴² וי"א דב"ה וב"ש לא יענה אבל אמן צ"ע.⁴³ וי"א דאם רצה לענות עונה אבל אין חייב לענות אמן דהעוסק במצווה פטור מן המצווה.⁴⁴ וי"א דמפסיק תלמודו לעניית אמן וכ"ש לעניית איש"ר.⁴⁵

כ. הקורא בתורה והגיע לדבר שאינו טוב כגון תוכחה וכדומה, ושמע חברו מברך י"א דפטור מלענות אמן, משום דנראה כמקלל.⁴⁶ ומכל מקום אם יכול להקדים או לאחר קריאתו, יקדים או יאחר כדי לא לבטל עניית אמן.⁴⁷

33. מת"ש סקכ"ד ה'.

34. 4. דמשק אליעזר ע"ד.

35. 45. שה"ט סקכ"ב ד'.

36. 46. מאורי אור י"ג א.

37. 47. בה"ח סרס"ו י'.

38. חולין פז, א.

39. 39. דמשק אליעזר ע נג'.

40. 40. צמח דוד ע יב'.

41. 41. ח"ח שמה"ל.

42. 42. שו"ת דברי דוד סמ"א.

33. הנה' חזו"א מ"א.

34. 34. חזו"א שם מ"ד.

35. 35. באוה"ל ס"ד.

36. 36. ס"ח תתפ"ג.

37. 37. הגר"ש אלישיב.

פרק ח'

המקומות החייבים באמן

- א. כל פעם שהחזן אומר ואמרו אמן כל העם עונין אמן.¹
- ב. אם נזדמן לו לענות על ב' דברים אפשר דאמן אחד יעלה לכאן ולכאן, ואם יאמר אמן ואמן עדיף טפי.²
- ג. ימהר לסיים ברכת יוצר אור קודם הש"ץ כדי שיענה אמן אחריו, ובין ברכת יוצר לאהבה רבה יכול לענות אמן על כל ברכה אחרת ששומע, אבל ברוך הוא וברוך שמו לא יאמר.³
- ד. טוב לכתחילה שיסיים בשווה עם הש"ץ ברכת הבוחר בעמו ישראל באהבה, כדי שלא יצטרך לענות אמן אחריו ולהפסיק בין אהבה רבה לק"ש ואם סיים קודם הש"ץ יענה אמן.⁴
- ה. היה ככר או פרות מונחים לפניו וברך עליהם ולא אכל עדיין ובתוך כך סיים חברו אותה ברכה לא יענה אחריו אמן.⁵
- ו. כאשר הש"ץ אומר יתברך וכן כשאומר ברוך הוא אין לענות אמן,⁶ וי"א דצריך לענות אמן.⁷
- ז. יש לענות אמן אחר כל ברכה בין אותם שיצאו ידי תפילה ובין אותם שלא יצאו.⁸

7. שו"ע סני"ו, ב'.
8. שו"ע סקכ"ד, ו'.

4. משנ"ב סני"ט, כ"ה.
5. משנ"ב ססי"א, ט"ו.
6. רמ"א סני"ו, ב'.

1. שו"ע סני"ו, ב'.
2. משנ"ב ססי"א כ"ח.
3. משנ"ב סני"ט, א'.

ח. על כל ברכה שאדם שומע בכל מקום אומר ברוך הוא וברוך שמו.⁹ דכתיב כי שם ה' אקרא הכו גודל לאלוקינו.¹⁰ ועוד דכשמזכירין צדיק בשם ודם צריך לברכו שנאמר זכר צדיק לברכה צדיקו של עולם עאכו"כ.¹¹ וי"א דמשנת חסידים היא.¹² וי"א דאין לומר ב"ה וב"ש.¹³

ט. אם עומד במקום שאין רשאי להפסיק אסור לומר ברוך הוא וברוך שמו,¹⁴ ואם שמע ברכה שחייב בה ומתכוון לצאת ע"י המברך כברכת שופר מגילה וקידוש וכה"ג אין לענות ברוך הוא וברוך שמו דכמאן דאמר בעצמו הברכה והוי הפסק בברכה. ובדיעבד יצא ידי חובתו.¹⁵

י. ברכה שחתימתה קצרה יזהר הש"ץ שלא למהר לחתום אלא ישהה מעט. נכדי שכל העונים ישמעו איזה ברכה מסיים וגם יוכלו לענות תיכף אמן. דפעמים ע"י קול עניית ב"ה וב"ש אינם יודעים איזה ברכה מסיים וגם ענייתם אינו תיכף אחר שכלה הברכה והוי אמן יתומה.¹⁶ ומטעם זה יש נמנעים מלענות ב"ה וב"ש דאמן חמור ממנו. ומהנכון לעשות כמש"כ.¹⁷

יא. אם אומר הקדיש ממהר ובעוד שאומר עד דאמירן בעלמא, יאבד השומע האמן, עדיף שיאמר עד שמיה דקב"ה וירויה ב' אמנים.¹⁸

יב. י"א דיענה אמן אחר ברכת לעסוק בדברי תורה קודם והערב נא.¹⁹ ורוב האחרונים מצדדים שלא לענות אמן ונכון שיברך ברכה זו בלחש.²⁰

יג. אין לומר אמן בין אשר בחר בנביאים לבין הבוחר בתורה, דברכה אחת היא ואין לענות רק אחר תשלום הברכה.²¹

18. ש"ץ דפי"ח ע"ד.
19. ש"ץ דפי"ח ע"ד.
20. משני"ב סמ"ז, י"ב.
21. דמשק אליעזר י"ג.

14. מג"א סקב"ד, ט'.
15. משני"ב סקב"ד, כ"א.
16. משני"ב סקב"ד, כ"ב.
17. שעה"צ סקב"ד, כ"ד.

9. שו"ע סקב"ד, ד'.
10. דברים ל"ב, ג'.
11. משני"ב סקב"ד, כ"ב.
12. רא"ל, ברכ"י סקב"ד, ו'
13. חז"א מ"ד מעשה רב.

פרק ט'

כוונת האמן

א. כוונת האמן אמת היא הברכה שברך המברך ואני מאמין בה.¹ וי"א דיכוון גם על מה שאמר המברך כגון אמר המברך בא"י מגן אברהם יכוון העונה שיהיה מבורך שם ה' שיהיה מגן אברהם.² וי"א דזהו בברכת ההודאה ברוך שאמר וישתבח וגאל ישראל וכה"ג.³ אבל בתפילה יכוון אמת היא ויהי רצון שיקויים דבר זה.⁴ וי"א דדוקא באמצעות יכוון כן, אבל בג' ראשונות יכוון רק אמת הוא.⁵ ובקדיש יכוון על העתיד לבד שיאמנו דבריו מה שמבקש שיתגלה מלכותו במהרה.⁶

ב. יכוון בענייתו גם על מה שאמר המברך, כגון אמר בא"י מגן אברהם יכוון העונה שיהא מבורך שם ה' שהיה מגן אברהם.⁷

ג. מי שנזדמן לו לענות אמן על ב' דברים עונה שני אמנים זה אחר זה ויכוון לכל אמן את העניין על מה הוא עונה ויותר טוב לומר אמן אמן.⁸

ד. יש לכוון בכל כחו ובכל כונתו ובכל אבריו דהיינו שיאמרנה בלב ונפש ולא רק כמוציא בשפתיו ולבו בל עמו, ואפילו להרהר בדברי תורה אסור בשעה שהחזן אומר קדיש,⁹ מפני שצריך לכוון הרבה בעניית הקדיש.¹⁰ והאנשים שנוהגים לקפל הטלית ותפילין ולהניחם בתיקם בעת אמירת הקדיש לא יפה הם עושים שמאד יש לכוון בעניית איש"ר.¹¹

1. שו"ע סקב"ד, ו'.

2. חיי אדם כללו.

3. משני"ב סקב"ד, כה.

4. משני"ב סקב"ד, כה.

5. ב"ח סקב"ד.

6. משני"ב סקב"ד, כה.

7. משני"ב סקב"ד, כד.

8. משני"ב סס"א, כה.

9. משני"ב סני"ו, א'.

10. פרי חדש סמ"ו.

11. משני"ב סכ"ה, נ"ו.

ה. העונה אמן כמשפטו הוא מקיים הדבר כקיום החתימה בעדים.¹²

ו. ראוי להמברך להשמיע קולו כשמברך כדי שהשומעים יענו אמן, ואם אינו עושה כן גורם שלא יענו אמן, והעונש הראוי למי שאין עונה אמן תבא על המברך.¹³

ז. מאד מאד יש להזהר בכוונת האמן. ומצינו מעשה בזוהר¹⁴ בחכם אחד שהוצרך להתגלגל לזה העולם משום שלא כיוון באמן¹⁵ ויש שהפליגו בחומרת עונשו של מי שאינו מכוון באמן, ואמרו שאף על עניית אמן אחד שלא בכוונה לא נמצא זכות.¹⁶ ויש מי שחבר תיקון נפש על עניית אמן אחת שלא בכוונה.¹⁷ ויש שאמר שתקנת נפשו שיקבע לימוד בספרים העוסקים בחשיבות עניית אמן ואיש"ר.¹⁸

ח. באמרו ברוך הוא וברוך שמו יכוון בברוך הוא שיתגדל שמו בעולמות העליונים ובברוך שמו שיתקדש שמו בעולמות התחתונים, י"א דיכוון לשם הויה. וי"א ברוך הוא לשם הויה, וברוך שמו לשם אדני.¹⁹

ט. י"א דכשאומר ברוך אתה אומרים ברוך הוא, וכשאומר השם אומרים וברוך שמו, וי"א דכשאומר השם צריך לומר ברוך הוא וברוך שמו, וכן מנהג טורקיא ואטליא.²⁰

י. צריך תשובה גדולה אפילו על אמן אחד שלא ענה כששמע הברכה וכל שכן כששמע תפילת הש"ץ, וכל שכן כשלא ענה אמן יהא שמיה רבא,²¹ וי"א

19. נחל קדומים האזינו, ב'.

20. מראית עין סי"א ט.

21. סזור אור ישר.

16. כתר ראש סכ"ה.

17. תשובת נפש.

18. הגריי"ק.

12. כד הקמח כט.

13. שץ דפ"ט ע"ב.

14. זוהר ח"ב קס"ו.

15. שעה"צ מב, א'.

שאם ענה אמן אחד כראוי אין לו לדאוג.²²

יא. בעניית אמן יהא שמיה רבא יקבל על עצמו מסירות נפש להקב"ה. כי על ידי עבודה זו של מסירות נפש במחשבה יתגדל ויתקדש שמו הגדול בכל העולמות יותר ויותר.²³

יב. חייב אדם להנך את בניו שיענו אמן ואיש"ר, ואמרו חכמים דמה שאנו רואים בנים פורקי עול ואין הולכים במסורת אבות מדה כנגד מדה שאין אבותיהם מלמדים אותם לענות אמן ואיש"ר.²⁴

יג. וכן חייב אדם ללמד את בנותיו לענות אמן, וכך נהג מרדכי באסתר כדכתיב ויהי אמן את הדסה,²⁵ ולכך תקנו לומר אמן יהא שמיה רבא בארמית כדי שגם הנשים והטף יתנו לב ויתפללו בכל לבם.²⁶

יד. לפי שכוונת האמן רם ונשא וגבוה מאד, ואי אפשר לכל אדם לכוון הסודות, כתב האור זרוע שיש לומר קודם התפילה תפילה זו: "רבש"ע גלוי וידוע לפניך שאני בשר ודם ואין בי כח לכוון כוונת אמן כראוי, לכן יהי רצון מלפניך שתהא עולה כוונת אמן שלי עם כוונת אמן מאותם השרידים היודעים לכוון עניית אמן כראוי."²⁷

26. הפרדס עמ' שכ"ג.
27. שבט מוסר.

24. מנח"א א' ב'.
25. אסתר ב, ג.

22. רזין דאורייתא.
23. שומ"א עמ' ח'.

פסקי הלכות

פסקי הלכות בעניני אמן ואיש"ר מהגאון האדיר הגר"ח קנייבסקי שליט"א

היה מתפלל במנין אחד, ושמע ברכות וקדישים ממנין אחר האם יענה אמן, (י"א דאפי' ש"ץ יענה ומ"מ ימנע מלהתפלל שם רח"פ, וי"א דליכא חיובא להפסיק שו"ת הלק"ט ח"ח ס"ט).

תשובה: שמעתי מהחזו"א שיענה.

היה יושב ועוסק בתורה ושמע חברו מברך האם יענה אמן. (י"א דלא יפסיק תלמודו לענות אמן שו"ת דברי דוד סמ"א, וי"א דאם רצה לענות עונה אבל אין חייב לענות דמשק אליעזר ע"ד).

תשובה: יענה.

הקורא בתורה והגיע לדבר שאינו טוב כגון פסוקי תוכחה וכדומה ושמע חברו מברך. האם יענה אמן. (י"א דפטור מלענות אמן משום דנראה כמקלל כה"ח סרט"ו, י).

תשובה: נכון להזהר.

היו ידיו צריכות נטילה ושמע ברכה או קדיש האם יענה אמן אף קודם שנטל ידיו (דבבאה"ל ס"ב משמע דיענה, אמנם במנח"א ע"ח כתב דאמן יענה אבל איש"ר לא יענה דהוי שבח ותפילה ואסור לאומרו בלא נט"י כתפילה ממש)

תשובה: אסור לענות.

שמע ברכה או קדיש וספק בידו אם ענה אמן או לא, האם יענה אמן. (דכתב ברמ"א ס"א, יב דאין לענות על שום ברכה ב' פעמים אמן, ומאידך הפליגו חז"ל בעונשו של מי שאינו עונה אמן).

תשובה: יענה.

כתב בא"א תנינא סקכ"ד דאם הגיע לבהכ"נ בשעה שסיימו הקהל תפילת י"ח, ואין באפשרותו להצטרף למניין אחר, יתפלל עם הש"ץ בשווה ויקפיד לשמוע האמנים, דבמקום שאי אפשר לענות אמן בפה מלא אמרינן דשומע כעונה עכת"ד. האם יש לנהוג כדבריו.

תשובה: תליא בפלוגתת הרמ"א והבאה"ל סי' קסז ס' ב.

כתב ברמ"א סקס"ז, ב דהמברך יכוון לצאת בעניית אמן שענה העונה, ובבאה"ל שם פקפק בזה משום דהעונה אמן אחר ברכתיו הרי זה בור. וצ"ב איך לנהוג לדינא.

תשובה: המכוון תבוא עליו ברכה.

כתב במנחת שלמה ח"א ס"ט דאם עומד רחוק ושומע ברכה ע"י רמקול לא יענה אמן דהוי ברכה לבטלה, וצ"ב דמצוי היום שנמצאים ברבוי עם, ואם יתפלל ברמקול ישמעו כולם ואז יחשב ברכה לבטלה, ואם לא יתפלל עם

רמקול לא ישמעו כולם, האם עדיף להתפלל בלא רמקול אע"ג דלא ישמעו כולם.

תשובה: אפשר להתפלל ברמקול כשצריך, וצ"ע אם יוצאים יד"ח, ושמעתי מהחזו"א שאמר אולי יוצאים.

האם מותר לענות אמן ואיש"ר בגלוי ראש (דבסימן צא,ג. כתב המחבר דלא יוציא אזכרה מפיו בראש מגולה, ולא הזכיר המחבר מה הדין באמן. וצ"ב לפמש"כ בברכות נג גדול העונה אמן יותר מהמברך).

תשובה: אסור לענות.

בהיות שמצוי בימות הקיץ שנמצאים במקומות רחצה בים וכדומה, מצוי שאחד עומד שם ומברך, האם מותר לענות אמן בגלוי גוף בבגד ים וכדומה, (דהרי כתב בשו"ע סצ"א,א. דאסור להתפלל עד שיכסה לבו, האם הוא הדין בעניית אמן). והאם מותר לענות איש"ר (דהאם יש להחמיר בעניית איש"ר דחמורה מאמן ואפי' עדיפא מקדושה כמש"כ במשנ"ב סק"ט,ד).

תשובה: יתכן דאמן הוי כהזכרת ה'. אבל במ"ב סי' פ"ד סק"ז מתיר בבית אמצעי וצ"ע.

כתב בשו"ע ס' קכד, יב דהעונה אמן לא יגביה קולו יותר מן המברך עכ"ל, ובמשנ"ב שם סקמ"ז כתב דהטעם משום דכתיב גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו. וצ"ב על מה שמכו לענות אמן בקול יותר מן המברך בברכת שופר ובקדישים בימים נוראים.

תשובה: ראוי להזהר לא לענות יותר מן המברך, ואפשר שבימים נוראים כ"א עונה כדרכו ורק נראה שעונים בקול יותר מהמברך.

כתב במחבר סרט"ו, ב דאם היה המברך תנוק אין עונים אמן על ברכתו. ושם בסרט"ו, ס"ג דקטן בן חנוך עונין אחריו אמן, וצ"ב מתי הוא העת לענות אמן על ברכת קטן.

תשובה: אחר זמן חנוך ברכה, שהוא העת שיודע על מה מברך, הוא זמן חנוך לאמן.

כתב בשו"ע הרב סנ"ו, א דהשומע קדיש ואינו עונה הוא בנדוי מ' יום עכ"ל. וצ"ב אם ראוי לעשות התרת נדוי, דמצוי שמגיע לבהכנ"ס ומסיח דעת מעניית איש"ר.

תשובה: צ"ע מנין מקורו.

שמע ברכה אחר ברכת התורה קודם שאמר פסוקי יברכך ומשנת אלו דברים האם יפסיק לעניית אמן (ובשה"ל הביא מחלוקת בזה, וביותר צ"ב לפמש"כ הגר"ח דהברכה הוי על חפצא בתורה ע"כ אפשר דאפ' לא למד מיד יפסיק).

תשובה: לא יפסיק

שמע ברכה או קדיש באמצע עניית מודים דרבנן האם יענה אמן ואיש"ר (האם נדחית עניית מודים מפני עניית אמן).

תשובה: יפסיק.

כתב בברכי יוסף סקצ"א דאם אכל דבר אסור אין לענות אחריו אמן, אבל אם רק השומע נהג אסור כגון פת עכו"ם עונה אמן. וצ"ב במקום ששניהם נוהגין אסור ורוצה לאכול, כגון שנאנס ואין לו פת אחרת האם יענה אמן.

תשובה: עיין במשנ"ב שהכריע בזה.

כתב בשבט מוסר דהאור זרוע תיקן לומר בכל יום יה"ר וז"ל רבש"ע גלוי וידוע לפניך שאני ב"ו, ואין בי כח לכוון כוונת האמן כראוי, לכן יה"ר שתהא עולה כוונת האמן שלי עם כוונת האמן השרידים היודעים לכוון עניית אמן כראוי עכ"ל. וצ"ב האם יש לומר כן בכל יום.

תשובה: לא מצאתי כן באור זרוע.

כתב באפק"י בסופו לעשות תנאי בשמות ובאזכרות דעי"ז יחשב כאלו כוון בכל האזכרות שאמר באותו היום. וז"ל באפק"י בסופו אות ג' ענין גדול הוא להתנות כשאזכיר בכל היום שם אד' ב"ה כוונתי שהוא אדון הכל, ובמקום שנכתב שם הוי' ב"ה כוונתי שהוא אדון הכל והוא היה הוה ויהיה וכשאזכיר שם אלוקים ב"ה וכו' עי"ש וצ"ב האם מועיל תנאי בשמות ובאזכרות ובאמן ואיש"ר.

תשובה: יש לפקפק אם מועיל תנאי שעשה בבוקר לאזכרות שאמר אח"כ דהרי בשעה שאמר לא כוון. ומ"מ יאמר התנאי דאם לא יכוון לפחות יהיה בידו התנאי.

מעשה היה במקומינו במוסף דראש חודש. שסיים הש"ץ מקדש ישראל והזמנים במקום מקדש ישראל וראשי חדשים. האם בכה"ג יש לענות אמן. (דהרי כתב בשו"ע סרט"ו, ב דאין לענות אמן על ברכת המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות, וצ"ב דמקדש ישראל והזמנים הוא מטבע שטבעו חכמים במק"א. וביותר צ"ב דמקדש ישראל ור"ח הוא בכלל מקדש ישראל והזמנים).

תשובה: עיין בשדה חמד שדן בזה.

כתב בכתר ראש אות כה דעל עניית אמן אחד שלא בכוונה לא נמצא זכות. ובסדור אור הישר הביא שצריך תשובה גדולה על אמן אחד שלא ענה וכ"ש על איש"ר. וצ"ב מה תקנתו של המסית דעתו מאמן.

תשובה: כוונת הכתר ראש על מי שאין יודע על איזה ברכה מברך.

כתב בספר להקמ"ק דמי שנאנס ולא התפלל בצבור ילך אח"כ לבהכנ"ס להשלים האמנים והאיש"ר שהחסיר, האם צריך לעשות כן.

תשובה: לא שמעתי.

בספר שונוה הלכות סי' נא סע' ד משמע דכשעומד בברוך שאמר לא יענה אמן גם על ברכת ישתבח, ואמנם בביה"ל שם סע' ב ד"ה ברוך כתוב שאין לו לענות אמן על ברכה זו ומשמע שדוקא על ברכת ברוך שאמר לא יענה.

תשובה: אין חילוק בין ב"ש לישתבח.

(אישי ישראל)

איך נהגו אצל מרן החזון איש בסיום ברכת גאל ישראל, דיש מקומות שנוהגים שהש"ץ מסיים תיבת "ישראל" בשקט כדי שלא יצטרכו לענות, ובמ"ב לא הביא עצה זו.

תשובה: הוא מנהג יפה.

(אישי ישראל)

סי' סו סע' ז וברמ"א סמיכת גאולה לתפילה, וע"ש שלרמ"א יכול לענות אמן על ברכת "גאל ישראל" של הש"ץ, ויל"ע האם ה"ה ששומע מאדם אחר סיום ברכה זו.

תשובה: לכאור' ה"ה.

(אישי ישראל)

ס סו ס"ג ומשנ"ב סק"ב מ"ב סק"א דעומד באלוקי נצור עונה רק אמן דהקל הקדוש ושומע תפילה, ויל"ע אם בשבת יענה אמן אחר ברכת מקדש השבת.

תשובה: בתוס' ברכות כ"א ב' ד"ה עד מוכח דבשבת לא יענה.

(אישי ישראל)

במ"ב סי' קכד ס"ק ג משמע דמותר באמצע חזרת הש"ץ לענות לקדושה, או ברכו ממנין אחר (דדוקא בצריך לצאת מהש"ץ יד"ח לעצמו לא יענה) ויל"ע אם חייב לענות למנין אחר או רק הרשות בידו.

תשובה: שמעתי בשם החזון איש שחייב.

(אישי ישראל)

סי' קכד במ"ב ס"ק ג יל"ע אם שרי לענות למנין אחר לקדושה, גם כשהוא מתפלל במנין מצומצם, וממילא כשהוא עונה למנין אחר, אין במנין הזה ט' שעונים לש"ץ.

תשובה: יכול לענות וגם לשמוע.

(אישי ישראל)

במ"ב סי' קכד ס"ק יט כתב שאם יש לחוש שאין ט' שיענו בחזרת הש"ץ, יתנה שאם ט' שיענו, תהיה התפילה בתורת נדבה, ויל"ע באופן זה שמתנה האם יש ברכת כהנים.

תשובה: יש.

(אישי ישראל)

בשומע חזרת הש"ץ ממנין שמתפלל אחרי זמן תפילה, אם מותר לענות אמן אחריהם.

תשובה: אין לענות.

(אישי ישראל)

מ"ב סי' קכד ס"ק יט דכשיש לחוש שאין ט' שמכוונים לברכותיו "טוב" שיתנה הש"ץ שאם אין תשעה שיענו, יהיה התפילה בתורת הנדבה, ויל"ע לפי"ז איך ינהג בשבת, דהא בשבת אין להתפלל ב"נדרבה".

תשובה: בשבת אין עצה.

(אישי ישראל)

ביה"ל סי' קכד סע' ח ד"ה וזה דבברכות שחייב לצאת בהם, חייב לשמוע את הברכה מתחילתה ועד סופה, ויל"ע דבמ"ב שם ס"ק לג כתב דיש להחמיר בחזרת הש"ץ כברכות שחייב בהם, ויש להחמיר ולענות רק אם שמע סיום הברכה ומשמע דאף בברכות שחייב סגי בסיום הברכה.

תשובה: אולי משום דבסיום לבד י"א שיוצאין.

(אישי ישראל)

במ"ב סי' קלא ס"ק א דמותר לענות באמצע נפילת אפיים לכל דבר שבקדושה, ויל"ע אם חייב או רק מותר, ונ"מ שאם הש"ץ אומר כבר את הקדיש שאחרי תחנון, והוא עדיין בתחנון אם חייב להפסיק את התחנון.

תשובה: חייב.

(אישי ישראל)

ר' חיים שליט"א שאל את החזון איש אם עומד בברוך ה' לעולם אמן ואמן ושומע אז ברכה אם יכול לכוון שיעלה האמן גם לברכה והשיב מרן שאינו עולה.

(אורחות רבינו ח"ג ע' ר"ז)

זמן תפילה וזמן תורה

מון הקהילות יעקב הבחין פעם
באחד שלמד בעת חזרת הש"ץ
והעיר לו שזמן תורה לחוד וזמן
תפילה לחוד.

(הל"כ ע' מו)

אין לך שבח גדול מזה, והיא המעולה שבתשכחות. ובשעה שישאל
 עונין אמן יהא שמייה רבא בורא עולם שש ושמח בעולמו.
 ובשעה זו עומדת הבריאה על שורשה ותכליתה, כפי אשר כוון בה
 בורא עולם, בבריאת העולם. ולפיכך הפליגו חז"ל בשכר העונה אמן יהא
 שמייה רבא, דלפי ערך ענייתו אין ערוך לגדל שכרו.
 ולכך דין הוא דאפילו עוסק במעשה מרכבה יפסיק, משום דאישר
 הוא יחוד נפלא שנאמר על ידי יעקב אבינו ע"ה, והוא דומיא דאמירת
 ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שנאמר במקדש.
 ואף שלכל אין מפסיקין, וכשהיו רשב"י וחבריו עוסקין במעשה
 המרכבה לא היו מפסיקין תלמודם אפילו לקריאת שמע. היינו משום
 דקריאת שמע הוי יחוד דומיא דמעשה מרכבה, ע"כ אינו בדין שיהא
 מפסיק לק"ש, משום דהעוסק במרכבה הרי הוא כקורא את שמע,
 וגדולה מזו אמרו בעניית אמן יהא שמייה רבא שאפילו עוסק
 במעשה מרכבה פוסק ליהא שמייה הגדול מברך, משום דהוא יחודא
 תתאה, שנתחדש על רבון חכמי תורה שבע"פ, ונעשה בדוקא ע"י עניית
 אישר, ע"כ בדין הוא שיפסיק במעשה מרכבה ליחוד זה, שאין לך יחוד
 אחר כמותו. מה שאינו כן ביחוד הנעשה על העסק במעשה המרכבה
 שיש לך יחוד אחר דוגמתו, דהעוסק במרכבה כקורא שמע, ע"כ אינו
 בדין שיניח המרכבה ויקרא את שמע.

ובשעה זו שישאל אומרים אמן יהא שמייה רבא, הקב"ה מנענע
 בראשו ומיצר על גאולתן של ישראל, ושש ושמח בעולמו, ואומר אשרי
 המלך שמקלסין אותו בביתו, כן.

(משמיה דהגאון האדיר רבי משה שפירא שליט"א)

בין ישתבח לקדיש	באמצע ישתבח	פסוקי דזמרה		באמצע ברוך שאמר	בין תפילין של יד לתפילין של ראש		ההפסקה
		באמצע פרק	בין הפרקים		תפילין דר"ת	תפילין דרש"י	
מותר	מותר	מותר	מותר	מותר	שותק ומכוון	אמן דהאל הקדוש	
מותר	מותר	מותר	מותר	מותר	שותק ומכוון	אמן דשומע תפילה	
מותר	מותר	מותר	מותר	מותר	שותק ומכוון	אמן דאמירן בעלמא	
מותר	מותר	מותר	מותר	מותר	שותק ומכוון	אמן יהא שמיה רבא	
מותר	מותר	מותר רק במקום דסילוק ענינא	מותר	מותר	מותר	אסור	שאר אמנים דקדיש
מותר	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	ברוך הוא וברוך שמו

תפילת "שמונה עשרה"			בין גאולה לתפילה	בין ה' אלוקיכם לאמת	בפסוקים שמע ישראל ובשכמל"ו	קריאת שמע וברכותיה		ההפסקה
אחרי יהיו לרצון קודם שפסע	אחרי י"ח (אלוקי נצור)	באמצע י"ח				בין	בין	
						הפרקים	הפרק	
מותר	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	מותר	אמן של כל הברכות
מותר	מותר	שותק ומכוון	אסור	אסור	אסור	מותר	מותר	אמן דהאל הקדוש
מותר	מותר	שותק ומכוון	אסור	אסור	אסור	מותר	מותר	אמן דשומע תפילה
מותר	מותר	שותק ומכוון	אסור	אסור	אסור	מותר	מותר	אמן דאמירן בעלמא
מותר	מותר	שותק ומכוון	אסור	אסור	אסור	מותר	מותר	אמן יהא שמיה רבא
מותר	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	שאר אמנים דקדיש
מותר	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	ברוך הוא וברוך שמו

באמצע	באמצע	ברכת	הלל	הלל שלם		ההפסקה
				באמצע הפרק	בין הפרקים	
ברכה	ברכה	המזון	בדילוג			
קצרה	ארוכה					
אסור	אסור	אסור	מותר	אסור	מותר	אמן של כל הברכות
אסור	מותר	שותק ומכוון	מותר	מותר	מותר	אמן דהקל הקדוש
אסור	מותר	שותק ומכוון	מותר	מותר	מותר	אמן דשומע תפילה
אסור	מותר	שותק ומכוון	מותר	מותר	מותר	אמן דאמירן בעלמא
אסור	מותר	שותק ומכוון	מותר	מותר	מותר	אמן יהא שמיה רבא
אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	שאר אמנים דקדיש
אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	ברוך הוא וברוך שמו

עניית	עדיף על	אמירת
ברכו	עדיף על	אמן דהאל הקדוש
ברכו	עדיף על	אמן בשומע תפילה
קדיש	עדיף על	תפילה בציבור בבא באמצע
קדיש	עדיף על	ברכו
קדיש	עדיף על	קדושה
אמן דהאל הקדוש	עדיף על	תפילה בציבור בבא באמצע בלא שמיעת אמנים אלה, ולספרדים להיפך
אמן דשומע תפילה	עדיף על	תפילה בציבור בבא באמצע בלא שמיעת אמנים אלה, ולספרדים להיפך
מודים	עדיף על	אמן דהאל הקדוש
מודים	עדיף על	אמן דשומע תפילה
סמיכת גאולה לתפילה בחול	עדיף על	קדיש בין גאולה לתפילה
עניית קדיש בין גאולה לתפילה בשבת	עדיף על	סמיכת גאולה לתפילה ולספרדים ההפך

כוונת השמות	
יהוה	היה הוה ויהיה
אדנ"י	אדון הכל
אלהים	תקיף ובעל היכולת והכוחות כולם

כוונת ברוך הוא וברוך שמו				
כוונה פנימית		כוונה פשוטה		
י"א כוונתו	י"א כוונתו	ברוך	שיתגדל שמו יתברך	ברוך הוא
	י			
יהוה	ה	הוא	בעולמות העליונים	
אדני	ו	וברוך	שיתקדש שמו יתברך	וברוך שמו
	ה	שמו	בעולמות התחתונים	
כוונה פנימית		כוונת האמן		
יאהדונהי	אמן	הלואי	אמן	
יאהדונהי	אמן	אמת	אמן	
יאהדונהי	אמן	אמת והלואי	אמן	

כוונת אמן יהא שמיה רבא

על ידי אמירת יהא שמיה רבא מקיים ארבעה מצוות
 א. מחיית עמלק. ב. צפית הגאולה. ג. מסירות נפש על קדושת השם.
 ד. והלכת בדרכיו.

כוונה פנימית	כוונה פשוטה	
אידהו יה	יהי רצון שיקויים בנ הרה	אמן
שימחה זכר עמלק ויהיה שמו יתברך שלם בד' אותיות י"ה יו"ה.	יהי רצון	יהא
ויתמלא בכ"ח אותיות	שיהיה שמו	שמיה
יוד ואו דלת הא אלף ואו אלף ואו הא אלף. ויתרומם קרן השכינה וקרן ישראל.	גדול	רבא
ולא יתחלל עוד והריני מקבל עלי מסירת נפש על קידוש ה'.	מבורך	מברך
ויתקדש שמו בכל העולמות.	לעולם	לעלם
ויומשך שפע לכל העולמות העליונים.	ולעולמי	ולעלמי
יומשך שפע לעולם העשיה ויתבטל מישראל גזירות רעות	עולמים	עלמיא.
יהי רצון שיומשך זה השפע לכללות ישראל.		יתברך

כוונות האמן והאיש"ר בטבלאות הם לבעל השומר אמונים, שיטות נוספות ראה בשער הכוונה

אמת, והלואי	הלואי	אמת
ברכת התורה:	קדיש	ברכת התורה:
והערב נא	יעלה ויבא	אשר בחר בנו
ברכת השחר:	מוסף ראש חודש	ברכות השחר:
גומל חסדים טובים	ברכת החודש	פסוקי דזמרה
ברכות קריאת התורה	היום תאמצנו	שמונה עשרה:
שמונה עשרה:	תפילת הגשם	מגן אברהם
שאר הברכות	ברכות הפטרה:	האל הקדוש
ברכת כהנים:	רחם	הטוב שמך
וישמרך	שמחנו	ברכת כהנים:
ויחונך	ברכת המזון:	לברך עמו ישראל באהבה
שלום	ובנה ירושלים	ברכות ההפטרה:
ברכת מעין שבע	אל יחסרנו	אשר בחר
ברכת החודש:	הרחמן	צור כל העולמים
חברים כל ישראל		נאמן אתה
ונאמר אמן		על התורה
ברכת המזון:		ברכת המצוות
הזן את הכל		ברכות ההודאה
ברכת מעין שלש		ברכת המזון:
		על הארץ

כתב המג"א כל איש מישראל צריך לקיים בכל יום אותיות צדיק דהיינו:
 'צ' אמנים ד' קדושות 'י' קדישים ק' ברכות.

מערב	אמנים	שחרית	אמנים	מנוחה	אמנים
ברכות ק"ש	ד	ברכות השחר	טו	חצי קדיש	ג
חצי קדיש קודם שמונ"ע	ג	קדיש דרבנן	ו	חזרת הש"ץ	יט
קדיש	ו	ברוך שאמר וישתבח	ב	קדיש תתקבל	ו
אחר עלינו	ה	חצי קדיש קודם ברכו	ג	אחר עלינו	ה
		ב' ברכות ק"ש	ב		
		י"ט ברכות הש"ץ	יט		
		חצי קדיש אחריה	ג		
		קדיש תתקבל	ו		
		קדיש שיר של יום	ה		
		אחר עלינו	ה		
		קדיש דרבנן	ו		
סה"כ	יח	סה"כ	עב	סה"כ	לג

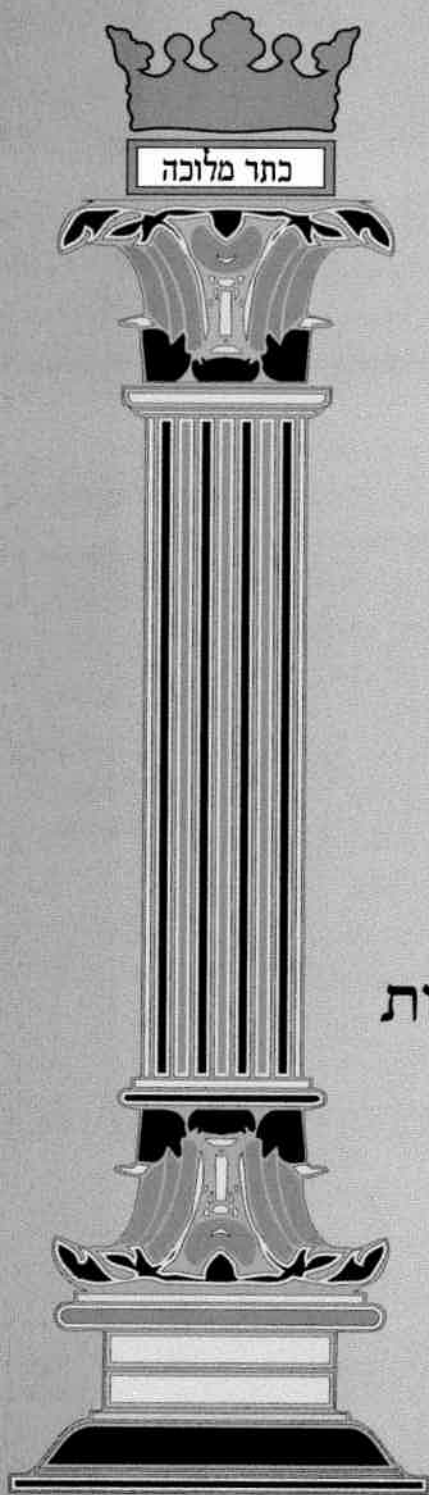
הרי דאם מתפלל עם הצבור זוכה לומר צ' אמנים ואף יותר מהם, והרי נתקיימו בידו קכ"ג אמנים בכל יום.

ברכות כ"א: אביא להו מהו להפסיק ליהא שמו הגדול מברך, כי אתא רב דימי אמר, ר' יהודה ור"ש תלמידי דרבי יוחנן אמרי, לכל אין מפסיקין חוץ מן יהא שמו הגדול מברך, שאפילו עוסק במעשה מרכבה פוסק ולית הלכתא כותיה, ועל זאת אתמהא שיהא מפסיק במעשה מרכבה והרי אמרו בסוכה כח. דדבר גדול זה מעשה מרכבה.

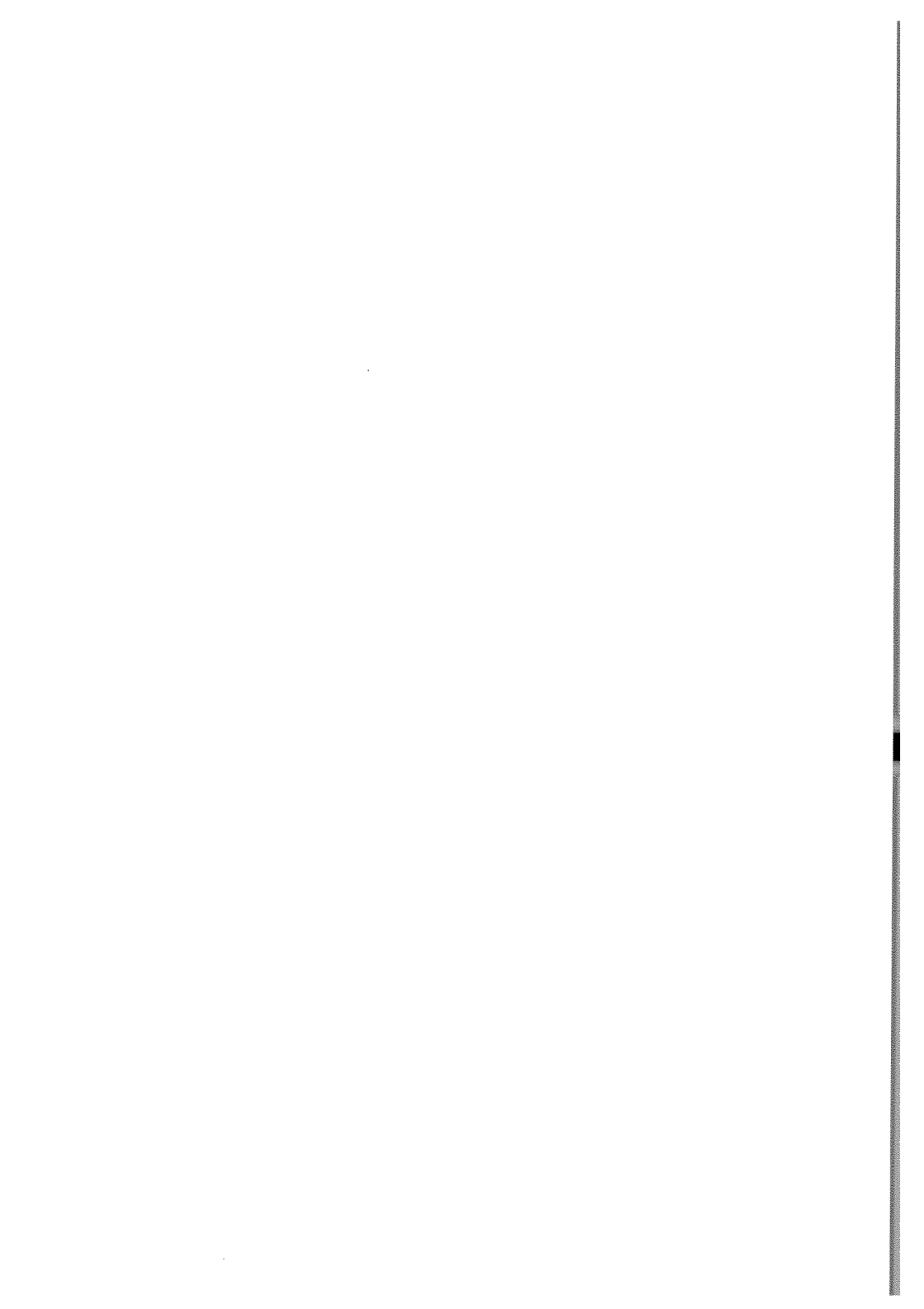
אלא, שאמרו בפסיקתא רבתי פ"כ וז"ל אמרו עליו על סנדלפון שהוא גבוה מחבריו מהלך חמש מאות שנה ומשמש את המרכבה וקושר כתרים לקונו עכ"ל. ואמרו במדרש כונן וז"ל אופן אחד יש בארץ, וראשו כנגד חיות הקודש וסנדלפון שמו, והוא מתורגמן בין ישראל לאביהם שבשמים, וקושר כתרים לבעל הכבוד, מאמן יהא שמה רבא שישראל עונין, בבתי כנסיות ובבתי מדרשות עכ"ל.

ואמרו דגדול קשירת הכתר ממעשה מרכבה דז"ל בחגיגה יג: והנה אופן אחד אצל החיות אמר ר' אלעזר מלאך אחד שהוא עומד בארץ וראשו מגיע אצל החיות, במתניתא תנא סנדלפון שמו וגבוה מחברו מהלך חמש מאות שנה ועומד אחורי המרכבה וקושר כתרים לקונו עכ"ל. וכן הוא בזוהר בראשית רע"ז. מלכא יתיב בכורסיא וכתרא עליה עכ"ל.

הא קמן דשני עבודות יש לו למלאך סנדלפון שמוש במרכבה וקשירת כתרים לקונו מאיש"ר שישראל עונין. וגדול הוא קשירת הכתר משמוש הכסא דהרי מלך יתיב בכורסיא וכתרא עליה. ומכאן אמרו דאפילו עוסק במעשה מרכבה שהוא שמוש הכסא פוסק ליהא שמו הגדול מברך, שהוא קשירת כתר לבעל הכבוד.

שאלות ותשובות

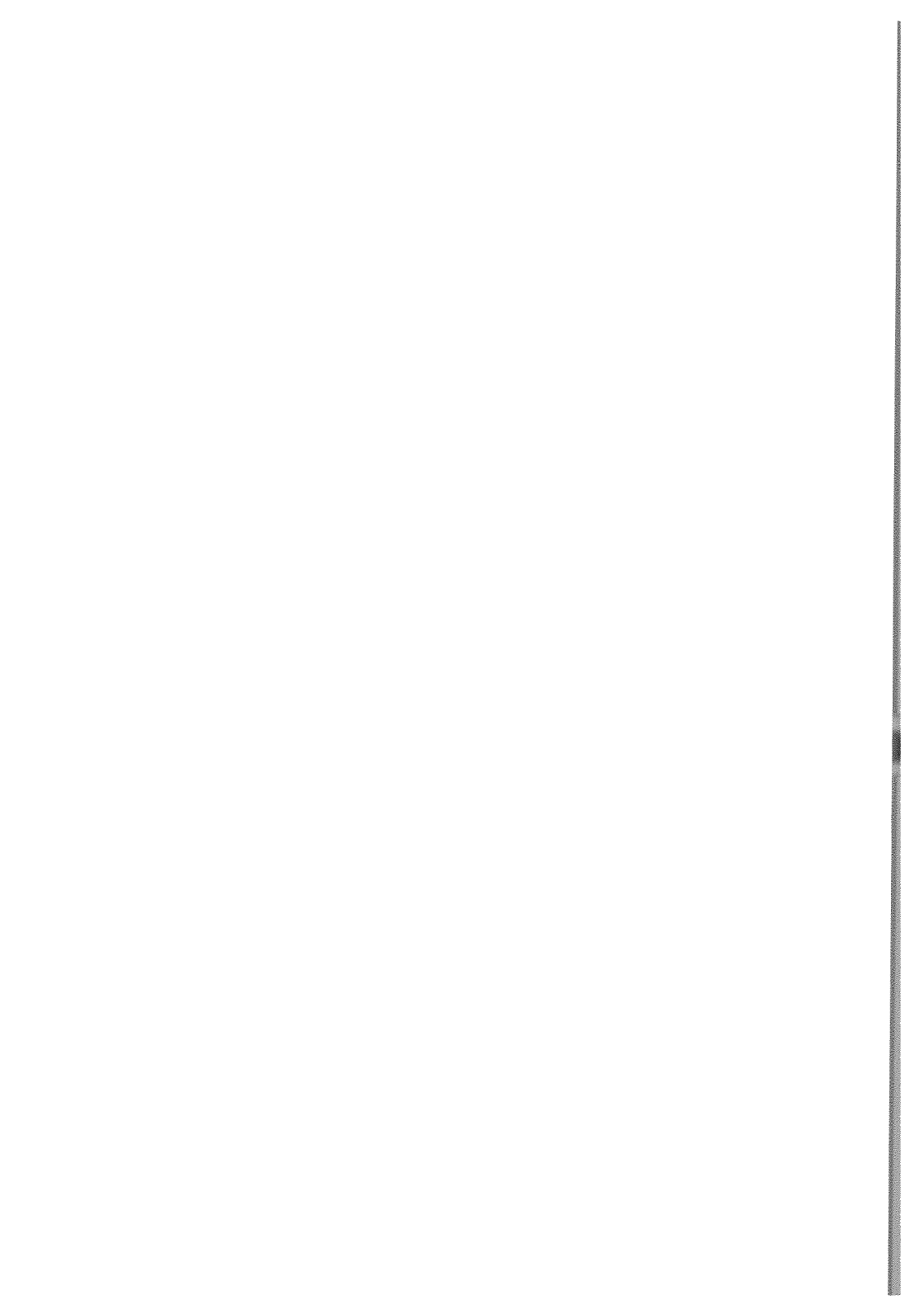

תוכן הענינים

עניית אמן אחר ברכותיו.....	רט
עניית אמן תוכר"ד.....	ריא
בעניית איש"ר דאגדתא.....	ריג
אמן אחר ברכת לישיב בסוכה.....	ריד
אמן דאהבה רבה.....	רטז
ז' שבחים דקדיש.....	רטז
דין הפסקה לאמן.....	ריז
אמן דקדוש והברלה למי שיצא יד"ח.....	ריז
אמן דקדוש אי חשיב הפסק.....	רכ
* הפסק בשומע תפילה לעניית אמן.....	רכב
* כחו הגדול של אמן.....	רכז
* בדין הפסק בשמו"ע לעניית אמן.....	רכז
* בדין שומע כעונה בעניית אמן.....	רכז
* עניית אמן בלא כוונה.....	רלב
הפסק בתפילה לענות אמן יתומה.....	רלד
עניית אמן על ברכה בטלפון או ברדיו... רלה	
עניית אמן על ברכה שנשמע בטייפ.....	רלו
אם עונים אמן על ברכה מהרדיו.....	רלו
עניית אמן לאחר ברוך שפטרנו.....	רמא
עניית אמן אחר בורא נפשות.....	רמא
עניית אמן אחר ויברך דוד.....	רמב
עניית אמן על ברכות תפילין.....	רמב
הפסק בין ברכה לאמן.....	רמג
עניית אמן על ברכות התורה.....	רמג
עניית אמן בפסוד"ז.....	רמד
עניית אמן בק"ש.....	רמד
עניית איש"ר בק"ש.....	רמה
בדין אמן דשומר ישראל בפיו.....	רמה
עניית אמן כשמאכל בפיו.....	רמו
אמן דהאל הקדוש ושו"ת.....	רמז
עניית אמן אחר יהיו רצון א'.....	רמז
עניית אמן אחר יהי לרצון ב'.....	רמח
עניית אמן לברכת רבאי רפורמי.....	רמט
עניית אמן על ברכה"ת של רבאי.....	רמט
עניית אמן בידיים שאינן נקיות.....	רנ
עוד בענין הנ"ל.....	רנא
שכר הברכה רק כשמברך בפני אחרים....	רנב
נוסח עניית איש"ר.....	רנג
דין הפסקה באיש"ר.....	רנג
דין ברוך הוא וברוך שמו.....	רנה
עניית אמן על תפילה בלחש.....	רנה
עניית אמן אחר הפטור מלברך.....	רנה
בן אשכנז בביהכנ"ס ספרדי אם עונה	
על ברכותיו.....	רנז
עניית אמן בק"ש וברכותיה.....	רנז
עניית אמן אחר ברכת כהנים.....	רסא
עניית אמן על ברכת קטן.....	רסב
* עוד בענין הנ"ל.....	רסו

השאלות והתשובות המסומנים ב* נמסרו ע"י ידידי הרב אהרון אילן שליט"א ברכות שמים השמורות לעוני אמן תעמוד לו על פועליו.

שאלות ותשובות

ענית אמן אחר ברכותיו

ברכות ד' מ"ה: תני חדא העונה אמן אחר ברכותיו ה"ז משובח ותניא אידך ה"ז מגונה ל"ק הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות. ופרש"י: הא בבונה ירושלים שהיא סוף הברכות ה"ז משובח וכן בסוף ברכות דקריאת שמע שחרית וערבית. והרמב"ם בפ"א מה' ברכות הי"ז כתב, דהעונה אמן אחר ברכה אחרונה של ק"ש של ערבית. משמע דוקא של ערבית, אבל אחר הברכות ק"ש של שחרית אינו עונה אמן. וכתב רבינו יונה הטעם, משום דהרמב"ם לשיטתיה, דדוקא אחר ב' ברכות עונה, ואחר הק"ש של שחרית אין כאן אלא ברכה אחת, אכן עיין בב"י סי' נ"א וסי' ס"ו, דדעת הרא"ש והטור דברכה אחרונה של ק"ש של שחרית לא חשיבא ברכה אחת משום דהוי ברכה הסמוכה לחברתה להברכות שלפני ק"ש.

לענ"ד נראה, דרש"י והרמב"ם פליגי בזה, דרש"י סבר דהא דעונה אמן אחר עצמו בסוף ברכותיו הוא משום דין עניית אמן אחר הברכה, כמו בשומע ברכה מפי אחר, והא דאינו עונה אחר כל ברכה באמצע ברכותיו הוא מטעם שכתב ר' יונה, דאמירת אמן מורה שכבר גמר ברכותיו, וכשעונה אחר כל ברכה וברכה ה"ז מגונה, שמראה בכל פעם שמסיים ואח"כ חוזר ומברך, וע"כ לא הוי האמן הפסק בין גאולה לתפלה, דכיון שמחוייב בעניית אמן הוי האמן מכלל הברכה, כראיתא לקמן ד' מ"ז דאין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונים, ופרש"י דאף עניית אמן מן הברכה היא, עיין בב"י סקכ"ד מה שכתב בשם פסקי מהרא"י; אבל הרמב"ם סבר דאחר ברכות

עצמו אין שום חיוב עניית אמן, שהרי כתב שם בהלכה י"ח דהא דעונה אמן אחר סוף ברכתיו אינו אלא להודיע שכבר השלים כל ברכתיו, ומשמע דגם חיובא ליכא לענות אלא שאם עונה ה"ז משובח, וע"כ סבר דאחר ברכות ק"ש של שחרית לא יענה משום הפסק בין גאולה לתפילה, כיון דאין לו דין עניית אמן, משא"כ בערבית דהוי רשות לא חיישינן כל כך להפסק בין גאולה לתפלה.

הנה, הרמב"ם כתב שם דאחר ברכת אהבת עולם לא יענה אמן מפני שהיא סוף ברכות ראשונות של ק"ש והוי הפסק בין הברכה ובין הדבר שמברך עליו, אבל רב נחשון גאון, הובא ב"הגאות מיימון" שם, כתב, דעונה אמן אחר ברכת עצמו בשחרית ב"הבוחר בעמו ישראל באהבה" ובערבית ב"אוהב עמו ישראל". וטעמו נראה, דסבר כדעת רש"י הנ"ל, דגם אחר ברכת עמו יש לו דין עניית אמן, וע"כ לא הוי הפסק, דהוי מכלל הברכה; או אפשר דסבר כדעת הגאונים, הובא בחי' הרשב"א בפ"ק, שהברכות הראשונות של שמע אינן כלל ברכות של שמע, וע"כ מותר לענות אמן, כיון דהברכות אינן על הקריאה של שמע אלא מילתא באפי נפשא הוו, ואין כאן מפסיק בין הברכה ובין הדבר שמברך עליו.

(עמק ברכה עמ' י')

ברכת יוצר בערבית אומר עם הש"ץ בנחת וכו' ולא יענה אמן אחר סיום הבוחר בעמו ישראל באהבה משום דהוי הפסק, ובהגר"א כמ"ש הטעם דעונה אמן אחר ברכתיו ה"ז בור, משום שאין להפסיק בין הברכה ובין דבר שמברך עליו.

מה שכתב הגר"א דאף בעונה אמן על ברכתיו הרי זה בור מטעם הפסקה, הוא דבר תמוה דהא אף בעונה אמן אחר ברכתו במקום שרשאי להפסיק כמו בברכת השחר נמי הוא בור וצע"ג.

(אגרות משה או"ח ח"ה ס"ד)